

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
Π. Μ. Σ. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΟΙ ΓΑΜΠΕΣ ΤΗΣ ΜΟΝΡΟΕ» ΚΑΙ «ΤΑ ΛΙΓΩΜΕΝΑ ΓΑΥΓΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ
ΕΛΒΙΣ ΠΡΙΣΛΕΪ»- Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ Ε.Δ.Α. ΣΤΟΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΤΡΟΠΟ
ΖΩΗΣ 1955-1965**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΦΟΙΤΗΤΗ: ΣΩΤΗΡΗΣ ΠΑΡΑΚΑΤΗΣ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: 1116Μ045

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΤΣΑΠΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ..... σελ. 4

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

- 1) ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΕΠΙΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ-ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΤΡΟΥΜΑΝ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΡΣΑΛ..... σελ. 6
- 2) Η ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΗΤΤΗΜΕΝΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ-Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ Ε.Δ.Α.σελ. 9
- 3) Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟ ΝΑΤΟ.....σελ. 13
- 4) Ο ΨΥΧΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1955-1965: ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΓΧΩΡΙΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ.....σελ. 16

B. Η Ε.Δ.Α. ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΤΡΟΠΟ ΖΩΗΣ

- 1) ΤΟ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ: ΟΝΕΙΡΟ Ή ΕΦΙΑΛΤΗΣ;.....σελ. 24
- 2) ΤΑ ΧΟΛΛΥΓΟΥΝΤΙΑΝΑ ΠΡΟΤΥΠΑ.....σελ. 37
- 3) Ο ΗΘΙΚΟΣ ΠΑΝΙΚΟΣ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ ΡΟΚ ΕΝ ΡΟΛ.....σελ. 49
- 4) Η ΡΟΠΗ ΠΡΟΣ ΤΗ ΒΙΑ-ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΤΕΝΤΥΜΠΟΪΣΜΟΥ.....σελ. 62
- 5) «ΚΟΡΙΤΣΙΑ Ο ΣΤΟΛΟΣ!»: Η ΤΡΟΥΜΠΑ ΚΑΙ ΤΑ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΑ ΗΘΗ.....σελ. 73
- 6) ΤΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΤΟΥ ΚΑΛΟΖΩΙΣΜΕΝΟΥ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΞΑΘΛΙΩΜΕΝΟΥ ΕΛΛΗΝΑ.....σελ. 81

Γ. Η ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΤΩΝ Η.Π.Α. ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΤΕΜΦΥΛΙΑΚΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ.....σελ. 83

Δ. Η «ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ» ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ Ε.Δ.Α. ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ ΛΑΜΠΡΑΚΗ.....σελ. 90

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....σελ. 103

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ. 105

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ.....σελ. 110

ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ.....σελ. 111

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου. Ουσιαστικά σφραγίζει το τέλος μιας δύσκολης και επίπονης αλλά συνάμα και ευχάριστης διαδρομής. Η επιλογή του θέματος που εξετάζω σχετίζεται με τα γενικότερα επιστημονικά μου ενδιαφέροντα αναφορικά με τη μελέτη της ελληνικής ιστορίας του 20^{ου} αιώνα και εντάσσεται στην κατηγορία της πολιτισμικής ιστορίας. Η πολιτισμική ιστορία δεν είναι μία αμιγώς πολιτική ιστορία, είναι «αιρετική» όσον αφορά τη θεματολογία της, όμως δεν είναι καθόλου ανορθολογική ως προς τα μεθοδολογικά εργαλεία που χρησιμοποιεί. Είναι μία ιστορία «από τα κάτω» και γράφεται με «φτηνά υλικά». Η μελέτη της ωστόσο δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί ολοκληρωμένα, εάν δεν υπάρχει η πολύ καλή γνώση της πολιτικής ιστορίας από μέρους του ερευνητή καθώς και του πλέγματος των κοινωνικών σχέσεων της εποχής που εξετάζεται. Η σύνδεση πολιτικής, κοινωνικής και πολιτισμικής ιστορίας μας βοηθά να «δέσουμε» σ' ένα ομογενοποιημένο σύνολο την «μεγάλη εικόνα» της περιόδου που εξετάζουμε. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μία ανανέωση της πολιτισμικής ιστορίας και μία τάση ανεξαρτητοποίησης της από την πολιτική ιστορία. Στις Η.Π.Α. η μετάβαση αυτή αποδίδεται με τον όρο *history of the every day life*. Το χρονικό διάστημα της έρευνας μας ξεκινά από το 1955 όπου πραγματοποιείται αλλαγή σκυτάλης στην ηγεσία της συντηρητικής παράταξης, μετά τον θάνατο του Αλέξανδρου Παπάγου και την απαρχή της καραμανλικής οκταετίας και ολοκληρώνεται το 1965, έτος κατά το οποίο ο ελληνικός λαός και η νεολαία βρίσκονται σε αναβρασμό με τις κινητοποιήσεις των Ιουλιανών. Σ' αυτό το διάστημα εμφανίζεται στο προσκήνιο η νεολαία ως ένας δυναμικός παράγοντας που μπορεί να επηρεάσει τις εξελίξεις με τον δυναμισμό της και την επιθυμία της να αποσυνδεθεί από το παρελθόν.

Μετά από αυτή την πολύ σύντομη εισαγωγή θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου για την ηθική και υλική στήριξη που μου παρείχε καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου. Ευχαριστώ θερμά τον Κώστα Κατσάπη για τη συνεργασία μας και για την προθυμία του να αναλάβει την επίβλεψη της διπλωματικής μου εργασίας και την Ειρήνη Λαγάνη με την οποία συνεργαστήκαμε κατά τον πρώτο χρόνο φοίτησης μου στο Π.Μ.Σ. Όσον αφορά το ερευνητικό κομμάτι θα ήθελα να ευχαριστήσω τους εργαζόμενους στη Βιβλιοθήκη της Βουλής και στα

Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας για την ευγένεια και την εξυπηρέτηση τους.
Θα ήθελα επίσης να διευκρινίσω πως οποιαδήποτε λάθη και οποιεσδήποτε
παραλήψεις βαραίνουν αποκλειστικά και μόνο εμένα. Τέλος αφιερώνω την παρούσα
εργασία στη μνήμη του παλιού μου συμφοιτητή και φίλου Βασίλη Ρέλλου, που έφυγε
πρόσφατα από τη ζωή.

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1) ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΕΠΙΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ-ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΤΡΟΥΜΑΝ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΡΣΑΛ.

Ενώ ο Εμφύλιος Πόλεμος βρισκόταν ακόμη σε εξέλιξη και η τροπή του ήταν αμφίβολη μετά τις πρώτες επιτυχίες του ΔΣΕ (Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας), στις 21 Φεβρουαρίου 1947 το Λονδίνο πληροφορεί την κυβέρνηση των Η.Π.Α. ότι δεν πρόκειται να συνεχίσει την παροχή οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας προς την ελληνική κυβέρνηση μετά την 31^η Μαρτίου του ίδιου έτους¹. Η Μεγάλη Βρετανία ήλεγχε πλήρως τα ελληνικά πολιτικά πράγματα, ιδιαίτερα μετά την επικράτηση των στρατευμάτων της ενάντια στις δυνάμεις του ΕΛΑΣ κατά τη διάρκεια των Δεκεμβριανών. Σύμφωνα με τον Γερμανό ιστορικό Heinz Richter, τα Δεκεμβριανά είναι η επέμβαση που ο Τσόρτσιλ είχε προετοιμάσει με διπλωματική και στρατιωτική επιμέλεια από το 1943 για να καταστρέψει ολόκληρο το ελληνικό κίνημα της Αντίστασης και να αποκαταστήσει την προπολεμική ημιαποικιακή εξάρτηση. Η βρετανική επέμβαση στην Ελλάδα ήταν μέρος της πολιτικής για την αποκατάσταση της Αυτοκρατορίας και της οικοδόμησης ενός αντικομμουνιστικού προπυργίου κατά της Σοβιετικής Ένωσης². Στόχος της ήταν η δημιουργία ενός φιλικού καθεστώτος που θα επέτρεπε στη Μεγάλη Βρετανία να αξιοποιήσει τη στρατηγική θέση της Ελλάδας προστατεύοντας τους θαλάσσιους δρόμους προς την Ινδία και τις πετρελαιοπηγές της Μέσης Ανατολής. Η αρχή αυτή βασίστηκε στη νέα απειλή, η οποία προερχόταν από τη Σοβιετική Ένωση. Σε περίπτωση που η Ελλάδα περνούσε στη σοβιετική σφαίρα επιρροής, τα βρετανικά συμφέροντα στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου θα πλήττονταν βαρύτατα³. Η Μεγάλη Βρετανία είχε εξασφαλίσει την επιθυμητή ελευθερία κινήσεων στην Ελλάδα, μετά τη συμφωνία του Τσόρτσιλ και του Στάλιν τον Οκτώβρη του 1944 στη Μόσχα («συμφωνία των ποσοστών») η οποία προέβλεπε ότι η Ελλάδα θα περνούσε μεταπολεμικά στη

¹ Γιαννουλόπουλος Γ., *Ο Μεταπολεμικός Κόσμος: Ελληνική και Ευρωπαϊκή Ιστορία 1945-1963*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1992, σελ. 83.

² Richter H., *Η Επέμβαση των Άγγλων στην Ελλάδα: Από τη Βάρκιζα στον Εμφύλιο Πόλεμο*, Εκδόσεις ΕΣΤΙΑ, Αθήνα, 2003, σελ. 9.

³ Σφήκας Θ., *Οι Άγγλοι Εργατικοί και ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Φιλίστωρ, Αθήνα, 1997, σελ. 45-46.

βρετανική σφαίρα επιρροής, ενώ η Ρουμανία στη σοβιετική⁴. Βέβαια η «μοιρασιά» των Βαλκανίων, όπως τη χαρακτήρισαν αργότερα αρκετοί μελετητές, καθορίστηκε με βάση τις αναγκαιότητες του πολέμου. Ο Σόλων Γρηγοριάδης αναφέρει πως *το λογικότερο είναι να πιστέψουμε ότι μεταξύ των δύο ηγετών θα συζητήθηκε γενικά θέμα διαχωρισμού ζωνών επιχειρήσεων στα Βαλκάνια, που είναι απαραίτητος σε οποιονδήποτε συμμαχικό πόλεμο. Υπ' αυτήν την έννοια και μόνο πρέπει να λήφθηκαν κατ' αρχήν αποφάσεις που θα ίσχυαν μόνο όσο διαρκούσε ο πόλεμος. Παρόμοιοι διαχωρισμοί ζωνών επιχειρήσεων σε όλα τα μέτωπα έγιναν και μεταξύ των Δυτικών συμμάχων. Αλλά αναπότρεπτα ο στρατός που αναλαμβάνει την ευθύνη των επιχειρήσεων σε μια περιοχή, δεν μπορεί να μην έχει και την ευθύνη του πολιτικού ελέγχου στην περιοχή αυτή όσο διαρκεί η πολεμική κατάσταση. Και η Αγγλία αναλαμβάνοντας την στρατιωτική ευθύνη στην Ελλάδα, είχε και το πολιτικό «βέτο». Θα το χρησιμοποιούσε για να επιβάλει, είτε ειρηνικά-αν μπορούσε-είτε δια πυρός και σιδήρου, το πολιτικό καθεστώς της Δεξιάς⁵.*

Τόσο η κυβέρνηση Τσόρτσιλ, όσο και η κυβέρνηση των Εργατικών υπό τον Άτλι (προέκυψε μετά τις βρετανικές εκλογές τον Ιούλιο του 1945) παρά τις διαφορές τους σε θέματα χειρισμών και τακτικών επιλογών διατήρησαν τα βασικά συστατικά της βρετανικής πολιτικής στην Ελλάδα. Αυτά ήταν η επαναφορά του Γεωργίου Β' στον ελληνικό θρόνο ως του μοναδικού αξιόπιστου αντίβαρου στην επιρροή του ΕΑΜ, η συγκρότηση ενός αποτελεσματικού κρατικού μηχανισμού και ενός αξιόμαχου στρατού αντικομμουνιστικής νοοτροπίας με τη συνδρομή της αμερικανικής κυβέρνησης. Ο ανασυγκροτημένος ελληνικός στρατός θα αποτελούσε τον εγγυητή του μεταπολεμικού status quo. Η Μεγάλη Βρετανία είχε ανάγκη την εγγύηση της νέας τάξης πραγμάτων που θα οικοδομούσε στην Ελλάδα, ώστε να πετύχει τη σταδιακή απεμπλοκή του κύριου όγκου των στρατιωτικών της δυνάμεων⁶.

Μετά τη δήλωση της βρετανικής κυβέρνησης ότι αδυνατεί να συνεχίσει την παροχή βοήθειας προς την Ελλάδα, η αμερικανική κυβέρνηση αρχίζει να επεξεργάζεται τα πρώτα σχέδια εμπλοκής της στα ελληνικά πολιτικά πράγματα. Αρχικά οι Αμερικανοί βλέπουν με δυσπιστία το Παλάτι λόγω των δεσμών του με το Λονδίνο, του ρόλου του στην εγκαθίδρυση της δικτατορίας Μεταξά αλλά και των παραδοσιακών αμερικανικών αντιμοναρχικών απόψεων. Ο πρόεδρος Τρούμαν

⁴ Γιαννουλόπουλος Γ., *Ο Μεταπολεμικός Κόσμος*....., ό. π., σελ. 58.

⁵ Γρηγοριάδης Σ., *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας 1941-1974: Από τον Λίβανο στη Βάρκιζα* (3^{ος} τόμος), Ειδική έκδοση για την Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, Αθήνα, 2011, σελ. 267.

⁶ Γιαννουλόπουλος Γ., *Ο Μεταπολεμικός Κόσμος*....., ό. π., σελ. 215-219.

επηρεάζεται έντονα από μία αναφορά του αρχηγού της Κεντρικής Ομάδας Πληροφοριών (Central Intelligence Group), Χουτ Βάντερμπουργκ. Η συγκεκριμένη αναφορά παρουσίαζε στοιχεία που έδειχναν ότι οι αντάρτες του Δημοκρατικού Στρατού (ΔΣΕ) εφοδιάζονταν από τη Βουλγαρία, την Αλβανία και τη Γιουγκοσλαβία. Η συγκεκριμένη έκθεση έπεισε τον Τρούμαν πως η Ελλάδα διέτρεχε τον κίνδυνο να μετατραπεί σε κομμουνιστική χώρα, γεγονός που θα έφερνε ολόκληρη την Βαλκανική Χερσόνησο υπό τον έλεγχο του Ανατολικού συνασπισμού. Μετά απ' αυτό η αμερικανική πολιτική ηγεσία άρχισε να θεωρεί το Παλάτι ως χρήσιμο σύμμαχο στον αγώνα ενάντια στον κομμουνισμό⁷. Το αμερικανικό αμυντικό δόγμα επηρεάστηκε από τις αντιλήψεις του στελέχους της αμερικανικής πρεσβείας στη Μόσχα, Τζορτζ Κένναν, έτσι όπως αυτές εκφράστηκαν μέσα από το περίφημο τηλεγράφημα του και στο γνωστό άρθρο που δημοσίευσε στο περιοδικό *Foreign Affairs* με τίτλο «The Sources of the Soviet Conduct» (ανώνυμα ως Mister X) το καλοκαίρι του 1947. Ο Κένναν υποστήριζε πως η Σοβιετική Ένωση ακολουθούσε μία επεκτατική πολιτική που συνδύαζε μία κομμουνιστική σταυροφορία με την παραδοσιακή ρωσική εχθρότητα προς τις Μεγάλες Δυνάμεις. Προκειμένου να ανασχεθεί η σοβιετική επιρροή ο Κένναν πρότεινε τη χρήση κατά βάση οικονομικής ισχύος σε συγκεκριμένα κέντρα της υφηλίου που ήταν σημαντικά για την ασφάλεια των Η.Π.Α. Η αμερικανική παρέμβαση έπρεπε να πραγματοποιείται μόνο σε στρατηγικά σημαντικά σημεία, όπου υπήρχε ισχυρή τοπική βούληση για αντίσταση στον κομμουνισμό και ανάλογη παράδοση αντιπροσωπευτικών θεσμών⁸.

Στις 12 Μαρτίου 1947 ο πρόεδρος των Η.Π.Α., Χάρυ Τρούμαν, με την ομιλία του στο Κογκρέσο δεσμεύεται ότι η χώρα του θα προχωρήσει στην παροχή γενναίας οικονομικής ενίσχυσης στα κράτη που επιθυμούσαν να παραμείνουν ελεύθερα και αντιστέκονταν σε απόπειρες καθυπόταξης από οπλισμένες μειοψηφίες ή από ξένες πιέσεις. Ο κομμουνισμός αποτελούσε τον νέο εχθρό για τις Η.Π.Α. Οι πρώτες χώρες που έγιναν παραλήπτες της αμερικανικής βοήθειας ήταν η Ελλάδα και η Τουρκία, οι οποίες κινδύνευαν άμεσα να γίνουν κομμουνιστικές. Το Δόγμα Τρούμαν επεκτάθηκε στη Δυτική Ευρώπη μέσω του Σχεδίου Μάρσαλ. Σε λόγο του στο Χάρβαρντ ο υπουργός Εξωτερικών των Η.Π.Α. προτείνει τη χορήγηση βοήθειας προκειμένου να χτυπηθούν η πείνα, το χάος και η απελπισία. Ενώ φαινομενικά το Σχέδιο Μάρσαλ

⁷ Παπαχελάς Α., *Ο Βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας. Ο Αμερικανικός Παράγων 1947-1967*, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα, 1997, σελ. 19-20.

⁸ Χατζηβασιλείου Ε., *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2010, σελ. 90-94.

απευθυνόταν και στα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης, η χορήγηση οικονομικής βοήθειας προς αυτά ήταν πρακτικά αδύνατη λόγω του αιτήματος των Η.Π.Α. για επιβολή ελέγχου στην οικονομία τους και λόγω της εδραιωμένης σοβιετικής επιρροής⁹. Σύμφωνα με την άποψη του Γιώργου Σταθάκη, το Σχέδιο Μάρσαλ ήταν το πρώτο στάδιο μιας πολιτικής διπλωματίας που εδραζόταν στον υπό διαμόρφωση διπολισμό. Επρόκειτο για οικονομική διπλωματία, με σαφείς πολιτικές επιδιώξεις. Αυτές οι πολιτικές επιδιώξεις μεταμόρφωσαν αργότερα το ίδιο το Σχέδιο Μάρσαλ σε αρωγό της στρατιωτικοποίησης των οικονομιών, σ' ένα πρόγραμμα με αμυντικούς στόχους, όταν μετά την έναρξη των εχθροπραξιών στην Κορέα, το '50, επισημοποιήθηκαν οι προτεραιότητες του Ψυχρού Πολέμου¹⁰.

2) Η ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΗΓΤΗΜΕΝΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ-Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ Ε.Δ.Α.

Το ΚΚΕ, όντας στην παρανομία από το 1947, αναζητούσε τρόπους επιστροφής του στον νόμιμο πολιτικό βίο. Παράλληλα επιθυμούσε και να εξασφαλίσει ένα ορισμένο επίπεδο ελευθεριών και δικαιωμάτων για τα διωκόμενα μέλη του. Η ηγεσία του κόμματος κατέφυγε στο εξωτερικό και έδινε τις κατευθύνσεις της, μέσω του ραδιοφωνικού σταθμού «Ελεύθερη Ελλάδα», στον εν Ελλάδι παράνομο μηχανισμό. Επικεφαλής του παράνομου μηχανισμού ήταν ο Νίκος Πλουμπίδης, σημαίνον στέλεχος του ΚΚΕ από την περίοδο του Μεσοπολέμου. Μαζί με τον παράνομο μηχανισμό λειτουργεί και το λεγόμενο Κέντρο Μακρονησιωτών με επικεφαλής τον Σταύρο Κασσιμάτη. Στη Δυτική Ευρώπη δραστηριοποιείται ο Μιλτιάδης Πορφυρογένης, ηγετικό στέλεχος του ΚΚΕ, ο οποίος ξεκινά επαφές με στελέχη του Κέντρου και της Κεντροαριστεράς. Ενεργοποιείται επίσης και το Κέντρο των Φυλακών Αβέρωφ με επικεφαλής το μέλος της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ, Νίκανδρο Κεπέση. Στόχος του ΚΚΕ ήταν η δημιουργία ενός δημοκρατικού μετώπου ενάντια στην εθνικόφρονα συντηρητική παράταξη. Επιδίωκε να συμμετάσχουν στις εκλογές γνωστοί φυλακισμένοι και εξόριστοι κομμουνιστές, προκειμένου να

⁹ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Bernstein S.-Milza P., *Ιστορία της Ευρώπης* (3^{ος} τόμος), Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1997, σελ. 179-180.

¹⁰ Σταθάκης Γ., *Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ: Η Ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2004, σελ. 138.

αναδειχθεί το ζήτημα της αμνηστίας και της νομιμοποίησης του. Για να πετύχει τη συγκρότηση ενός μετώπου των δημοκρατικών δυνάμεων είχε δύο επιλογές: είτε τη δημιουργία ενός μικρού συνασπισμού στον οποίο θα συμμετείχαν προσωπικότητες που είχαν στενή σχέση με το ΕΑΜ κατά τη διάρκεια της Κατοχής, είτε τη δημιουργία ενός ευρύτερου συνασπισμού δημοκρατικών δυνάμεων στον οποίο ιδανικά θα συνέπραττε και ο Νικόλαος Πλαστήρας¹¹. Ο τελευταίος όμως αρνούνταν κατηγορηματικά να συνεργαστεί με την Αριστερά. Η Κατερίνα Δέδε επισημαίνει πως η άρνηση αυτή του Πλαστήρα δεν οφείλεται στο φόβο της περιχαράκωσης του από τα κόμματα της Αριστεράς, αλλά στην επιδίωξη του να διεμβολίσει τον συγκεκριμένο χώρο και να υπερκεράσει τους κομματικούς του σχηματισμούς¹².

Μετά από διαπραγματεύσεις, που διήρκεσαν σχεδόν 1,5 μήνα, ανάμεσα σε παλιά εαμικά και Αριστερά κόμματα (ΣΚΕ-ΕΛΔ, Αριστεροί Φιλελεύθεροι, Δημοκρατικός Συναγερμός, Δημοκρατικό Ριζοσπαστικό Κόμμα, Ένωση Αριστερών Δημοκρατικών) ιδρύεται στις 2 Αυγούστου 1951 η Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (Ε.Δ.Α.). Πρόεδρος της αναλαμβάνει ο αρχηγός του Σοσιαλιστικού Κόμματος, Γιάννης Πασαλίδης. Η Διοικούσα Επιτροπή του κόμματος αποτελείται από τους: Γιάννης Πασαλίδης, Μιχάλη Κύρκο, Σταμάτη Χατζήμπεη, Εμμανουήλ Μάντακα, Μιχάλη Βουρνά, Διονύση Χριστάκο (μετά τον θάνατο του από τον Κ. Μπασιάκο), Δημήτρη Μαριόλη και Γιάννη Κοκορέλη¹³. Το Ιδρυτικό Πρωτόκολλο της Ε.Δ.Α. προέβλεπε την κοινή κάθοδο των κομμάτων που την απάρτιζαν στις εκλογές επί του συμφωνηθέντος προγράμματος, την υποστήριξη του συγκεκριμένου προγράμματος εντός και εκτός Βουλής, πλήρη ισοτιμία μεταξύ των συνεργαζόμενων κομμάτων και τήρηση της αρχής της ομοφωνίας όσον αφορά τις αποφάσεις των διοικητικών οργάνων του κόμματος¹⁴. Στις 9 Αυγούστου 1951 ο Πασαλίδης καταθέτει στον Άρειο Πάγο τον τίτλο και το έμβλημα της Ε.Δ.Α. για τη συμμετοχή της στις εκλογές. Το Ιδρυτικό Πρωτόκολλο συμφωνήθηκε να μην δοθεί στη δημοσιότητα εξαιτίας του εκλογικού νόμου, ο οποίος καθιέρωνε ένα μίνιμουμ απαιτούμενο ποσοστό για τη συμμετοχή συνασπισμών κομμάτων στη δεύτερη και τρίτη κατανομή¹⁵. Το ΚΚΕ δεν αναφέρεται

¹¹ Λαμπρινού Κ., *ΕΔΑ 1956-1967: Πολιτική και Ιδεολογία*, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, Αθήνα, 2017, σελ. 90-92

¹² Διδακτορική διατριβή της Κατερίνας Δέδε, *Η ανάδυση του Κέντρου στη μεταπολεμική Ελλάδα: Η Εθνική Προοδευτική Ένωση Κέντρου του Νικόλαου Πλαστήρα*, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Κόρινθος, 2013, σελ. 179.

¹³ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Τρίκκας Τ., *ΕΔΑ 1951-1967: Το Νέο Πρόσωπο της Αριστεράς* (Τόμος Α'), Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 2009, σελ. 123.

¹⁴ Λυμπεράτος Μ., *Από το ΕΑΜ στην ΕΔΑ. Η ραγδαία ανασυγκρότηση της Ελληνικής Αριστεράς και οι μετεμφυλιακές πολιτικές αναγκαιότητες*, Εκδόσεις Στοχαστής, Αθήνα, 2011, σελ. 129

¹⁵ Τρίκκας Τ., *ΕΔΑ 1951-1967.....*, ό. π., σελ. 127.

στο Πρακτικό Ίδρυσης της Ε.Δ.Α., διότι βρισκόταν εκτός νόμου όπως αναφέραμε προηγουμένως.

Στις 15 Αυγούστου 1951 όλες οι οργανώσεις νεολαίας της Αριστεράς αυτοδιαλύθηκαν και προσχώρησαν στην Ε.Δ.Α. Στις 4 Σεπτεμβρίου ιδρύεται η Ενιαία Δημοκρατική Νεολαία Ελλάδας (ΕΔΝΕ). Η πρωτοβουλία ίδρυσης της ΕΔΝΕ ξεκινά από το παράνομο κομματικό κέντρο του ΚΚΕ. Ο Μανώλης Γλέζος, στον πρόλογο του στο έργο των Κουσίδου και Σταυρόπουλου για την ΕΔΝΕ, επιχειρεί να απαντήσει σε δύο κρίσιμα ερωτήματα: α) Τι είναι η Ε.Δ.Α.; Ποιος είναι δηλαδή ο χαρακτήρας της και β) Ποια πολιτική γραμμή έπρεπε να ακολουθήσει;. Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα εκτιμά πως το ΚΚΕ θεωρούσε την Ε.Δ.Α. ως τη νόμιμη πολιτική και οργανωτική έκφραση της δικής του ύπαρξης και γι' αυτό αξίωνε να την καθοδηγεί πολιτικά και να την ελέγχει οργανωτικά. Τα νόμιμα στελέχη του ΚΚΕ που συμμετείχαν στην Ε.Δ.Α. άρχισαν να την αποδέχονται σταδιακά ως μία πολιτική συσπείρωση Αριστερών, Σοσιαλιστών και Κομμουνιστών, όμως δίσταζαν να έρθουν σε ανοικτή αντίθεση με το Πολιτικό Γραφείο του ΚΚΕ. Παρόλα αυτά διατήρησαν τον ενωτικό και συσπειρωτικό χαρακτήρα της Ε.Δ.Α. Όσον αφορά το δεύτερο ερώτημα ο Γλέζος αναφέρει πως από την ίδρυση της το 1951 έως τη διάλυση της το 1967, η Ε.Δ.Α. αμφιταλαντευόταν ανάμεσα σε δύο γραμμές. Σ' αυτήν του Πολιτικού Γραφείου του ΚΚΕ και σ' αυτήν της Διοικούσας Επιτροπής της, η οποία διαμορφώθηκε με βάση τα δεδομένα της μετεμφυλιακής πολιτικής πραγματικότητας. Ο Γλέζος εκτιμά επίσης πως αν δεν υπήρχαν δύο αλληλοσυγκρουόμενες γραμμές αλλά μία ενιαία το πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου του 1967 ίσως και να μην εκδηλωνόταν¹⁶.

Ο Χριστόφορος Βερναρδάκης και ο Γιάννης Μαυρής δίνουν την εξής περιγραφή για την πορεία και τα οργανωτικά χαρακτηριστικά της Ε.Δ.Α.: Από το 1951 έως το 1958 η Ε.Δ.Α. αποτελεί απλά ένα κόμμα που λειτουργεί ως εκλογικός μηχανισμός. Στο μεσοδιάστημα, το 1954, το ΚΚΕ τροποποιεί την πολιτική του απορρίπτοντας την εκτίμηση του όσον αφορά την ύπαρξη «επαναστατικής κατάστασης» στην Ελλάδα καθώς και εκείνη που εκλάμβανε τα κόμματα του Κέντρου, ως τον κύριο κίνδυνο. Ακολούθως η Ε.Δ.Α. προχωρά σε συνεργασία με κεντρώα κόμματα (Δημοτικές Εκλογές 1954, σχήμα της Δημοκρατικής Ένωσης στις Βουλευτικές Εκλογές του 1956). Το 1958 η 8^η Ολομέλεια της Κ.Ε. του ΚΚΕ αποφασίζει τη διάλυση των

¹⁶ Κουσίδου Ν.-Σταυρόπουλος Σ., *Αριστερή Νεολαία Ελλάδος 1950-1953*, Εκδόσεις Φιλιπότη, Αθήνα, 1993, σελ. 8-9.

παράνομων κομματικών οργανώσεων, δίνοντας εντολή στα μέλη τους να περάσουν στους κόλπους της Ε.Δ.Α. Μετά από την τυπική διάλυση των οργανώσεων του ΚΚΕ, η Ε.Δ.Α. θα αποτελέσει το μοναδικό μαζικό κόμμα της Αριστεράς αλλάζοντας τον χαρακτήρα της. Μετατρέπεται έτσι από εκλογικός μηχανισμός σε κόμμα-οργανωτής των μαζών. Την ίδια χρονιά καταφέρνει να αναδειχθεί σε αξιωματική αντιπολίτευση στις Βουλευτικές Εκλογές αποσπώντας ποσοστό 24,4%. Το μοντέλο του κόμματος-οργανωτή των μαζών θα λειτουργήσει έως το 1965 όταν το ΚΚΕ αποφασίζει την επανασύσταση των κομματικών του οργανώσεων εντός της Ε.Δ.Α., με τη μορφή των «κομματικών στηριγμάτων». Η συγκεκριμένη απόφαση δεν είχε πρακτικό αντίκρυσμα και από το 1965 έως το 1967 παρατηρείται μία οργανωτική και εκλογική κάμψη της Ε.Δ.Α.¹⁷

Αναμφίβολα η κορυφαία οργανωτική διαδικασία της Ε.Δ.Α. υπήρξε η Πρώτη Πανελλαδική Συνδιάσκεψη του Ιουλίου του 1956. Εκεί αποκρυσταλλώθηκε ουσιαστικά η ιδεολογία του κόμματος. Το κείμενο που υιοθέτησε η Πρώτη Πανελλαδική Συνδιάσκεψη, «Για μία Εθνική Δημοκρατική Αλλαγή», παρότι είναι εμπνευσμένο από τον μαρξισμό χαρακτηρίζεται από μετριοπάθεια και ελαστικότητα στην κομματική τακτική. Αρχικά διακηρύσσει ότι η Ελλάδα, με την εφαρμογή του Δόγματος Τρούμαν, μεταβλήθηκε σε προγεφύρωμα των Αμερικανών κατά των σοσιαλιστικών χωρών και των χωρών της Μέσης Ανατολής. Η οικονομία της μεταπολεμικής Ελλάδας εξαρτάται από το ξένο μονοπωλιακό κεφάλαιο και απορροφά κατά προτεραιότητα τα αμερικανικά γεωργικά και βιομηχανικά προϊόντα. Επίσης καταγγέλλει τις αντιδημοκρατικές και αντισυνταγματικές μεθοδεύσεις της κυβέρνησης. Στο δεύτερο κεφάλαιο του κειμένου η Ε.Δ.Α. προτείνει λύσεις για την αντιμετώπιση της κατάστασης. Στην εξωτερική πολιτική προτείνει την άρνηση εγκατάστασης ατομικών βάσεων, την απαγόρευση χρησιμοποίησης του εθνικού εδάφους ως βάσης επιθετικής δραστηριότητας ενάντια στις σοσιαλιστικές χώρες και την αποχώρηση της Ελλάδας από το ΝΑΤΟ. Τάσσεται υπέρ μίας πολιτικής ειρήνης και φιλίας με όλους τους λαούς, με σκοπό την αποκατάσταση και διαφύλαξη της εθνικής ανεξαρτησίας. Στην εσωτερική πολιτική προτείνει την κατάργηση όλων των αστυνομικών μέτρων που περιορίζουν τις δημοκρατικές ελευθερίες των πολιτών και τάσσεται υπέρ της νομιμοποίησης του ΚΚΕ. Τέλος, όσον αφορά την οικονομική πολιτική, υπογραμμίζει την ανάγκη δημιουργίας βαριάς βιομηχανίας και την

¹⁷ Βερναρδάκης Χ. – Μαυρής Γ., *Κόμματα και Κοινωνικές Συμμαχίες στην Προδικτατορική Ελλάδα*, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα, 1991, σελ. 94-95 και 99-100.

απαλλαγή των αγροτών από τις καταχρήσεις που διαπράττονται εις βάρος τους από το μονοπωλιακό κεφάλαιο¹⁸. Το 1956 αποτελεί έτος καμπή για την ιδεολογία και τον χαρακτήρα της Ε.Δ.Α. Τον Φεβρουάριο του ίδιου έτους ολοκληρώθηκαν οι εργασίες του 20^{ου} συνεδρίου του Κομμουνιστικού Κόμματος Σοβιετικής Ένωσης. Εκεί εγκαινιάζεται η περίοδος της «αποσταλινοποίησης» του σοβιετικού καθεστώτος. Μερικούς μήνες αργότερα, τον Οκτώβριο του 1956, ξεσπούν ταραχές στην Ουγγαρία, οι οποίες προκαλούν τη σοβιετική στρατιωτική επέμβαση. Στις 2 Δεκεμβρίου ο Γιάννης Πασαλίδης, επικεφαλής της Ε.Δ.Α., τοποθετείται στο Γενικό Συμβούλιο του κόμματος υπέρ της αρχής της μη σταθμεύσεως ξένων δυνάμεων σε άλλες χώρες και της μη αναμείξεως στις εσωτερικές υποθέσεις των λαών. Ωστόσο το δίκαιο της σοβιετικής επέμβασης θεμελιώνεται στην πραγματικότητα ανάλογων επεμβάσεων από τις χώρες του NATO και στην ισχύ του Συμφώνου της Βαρσοβίας¹⁹. Στο ευρωπαϊκό διεθνές κομμουνιστικό κίνημα, μετά τα γεγονότα της Ουγγαρίας, ξεκινά η συζήτηση γύρω από την «αποσοβιετοποίηση» και τη χάραξη του «εθνικού δρόμου για τον κομμουνισμό» (στα πλαίσια της τιτοϊκής γραμμής που έκανε λόγο για τον Γιουγκοσλαβικό δρόμο προς τον σοσιαλισμό).²⁰

3) Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟ NATO.

Παρά το γεγονός ότι η εργασία μας εστιάζει στην κριτική της Αριστεράς στην πολιτισμική διείσδυση των Η.Π.Α. στην Ελλάδα, με σκοπό την πολιτική και οικονομική κυριαρχία, οφείλουμε να δώσουμε την πρέπουσα σημασία στο γεγονός της ένταξης της Ελλάδας στο NATO. Η ένταξη της Ελλάδας στο NATO συνέβαλλε στην οριστική πρόσδεση της χώρας μας στο δυτικό στρατόπεδο και διέυρνε περαιτέρω τους δεσμούς εξάρτησης από την βορειοατλαντική υπερδύναμη.

Το ελληνικό αμυντικό δόγμα κατά τη μετεμφυλιακή περίοδο συνοψίζεται στην εξής βασική αρχή: αποτροπή του από Βορρά κινδύνου, μέσω της οργανικής ένταξης της χώρας στο δυτικό στρατόπεδο, παράλληλα με τη διπλωματική και οικονομική στήριξη των Η.Π.Α. Τα συντηρητικά και κεντρώα κόμματα ακολούθησαν πιστά την

¹⁸ Meynaud J.-Μερλόπουλος Π. –Νοταράς Γ., *Οι Πολιτικές Δυνάμεις στην Ελλάδα 1946-1965* (Τόμος Α), Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα, 2002, σελ. 236-237.

¹⁹ Λαμπρινού Κ., *ΕΔΑ 1951-1967*....., ό. π., σελ. 52.

²⁰ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 56-65.

παραπάνω αρχή. Μόνο η Αριστερά αντιτάχθηκε σ' αυτήν, αντιπροτείνοντας μία εξωτερική πολιτική ουδετερότητας και ίσων αποστάσεων μεταξύ των δύο συνασπισμών²¹. Ο στρατιωτικός παράγων είχε ταχθεί ήδη, από το 1949, υπέρ της ανάγκης ένταξης της Ελλάδας στο NATO ή σε κάποιο συμπληρωματικό σύστημα συλλογικής ασφάλειας, καθώς μέχρι τότε δεν είχε διακηρυχθεί ακόμη με σαφήνεια η επέκταση του NATO στην Ανατολική Μεσόγειο. Τον Δεκέμβριο του 1949 ο αρχιστράτηγος Παπάγος επισημαίνει την απειλή ένοπλης σύρραξης. Η Ελλάδα θα ήταν ανίκανη να αμυνθεί εάν δεν διέθετε ισχυρές ένοπλες δυνάμεις, ώστε να αντισταθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα. Επίσης θα ήταν αποκλεισμένη από τους συμμαχικούς σχεδιασμούς εάν δεν διέθετε την ανάλογη στρατιωτική ικανότητα. Ο αρχιστράτηγος στο υπόμνημα του προς τον πρωθυπουργό Πλαστήρα καθιστά αναγκαία την ενίσχυση των ενόπλων δυνάμεων και την ανάληψη διπλωματικής πρωτοβουλίας προκειμένου η Ελλάδα να ενταχθεί στο σύστημα συλλογικής ασφάλειας του δυτικού κόσμου²². Ο Πλαστήρας, ως πρωθυπουργός, έθεσε το ζήτημα της ένταξης της Ελλάδας στο NATO τον Ιούνιο του 1950, πριν από την έναρξη του Πολέμου της Κορέας. Οι Βρετανοί, μέσω του υπουργού Εξωτερικών Μπέβιν, αντιτέθηκαν στην επικείμενη ένταξη της Ελλάδας στο NATO, διότι στόχος τους ήταν η δημιουργία ενός συμφώνου συλλογικής ασφάλειας υπό την ηγεσία τους, το οποίο θα αφορούσε την περιοχή της Μέσης Ανατολής. Στο πλαίσιο αυτό αντιλαμβάνονταν την Τουρκία και δευτερευόντως την Ελλάδα ως ανήκουσες στον συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο και όχι στον ευρωπαϊκό στον οποίο απέβλεπε το NATO²³. Η επικείμενη μείωση της αμερικανικής βοήθειας για το έτος 1951-52 και η ανάγκη της αύξησης της δύναμης του ελληνικού στρατού από 120.000 σε 150.000, κατόπιν σχετικού αιτήματος του στρατάρχη Παπάγου ενόψει της κλιμάκωσης της διεθνούς έντασης που επέφερε ο Πόλεμος της Κορέας, οδήγησαν στη διαμόρφωση ενός πεδίου ευρείας συναίνεσης των αστικών πολιτικών κομμάτων σχετικά με την ένταξη της Ελλάδας σε συλλογικό σύστημα ασφάλειας. Ο υπουργός Εθνικής Άμυνας, Κωνσταντίνος Καραμανλής θεωρούσε πως ήταν αναγκαία η επέκταση της αλληλεγγύης των Δυτικών προς την Ελλάδα καθώς και η διατήρηση στρατιωτικής δύναμης στο επίπεδο που επέβαλλε η «βαλκανική πραγματικότητα», μέσω της

²¹ Βαληνάκης Γ., *Εισαγωγή στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1949-1988*, Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 2003, σελ. 46.

²² Ριζάς Σ., *Η Ελληνική Πολιτική μετά τον Εμφύλιο: Κοινοβουλευτισμός και Δικτατορία*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2008, σελ. 109.

²³ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 110-111.

υπαγωγής σε σύμφωνο συλλογικής ασφάλειας. Η στάση του Καραμανλή, σύμφωνα με τον Σωτήρη Ριζά, αντικατόπτριζε την ήδη υπάρχουσα και παγιωμένη αντίληψη του στρατιωτικού παράγοντα για την ανάγκη της ένταξης της Ελλάδας στο NATO, αλλά συνιστούσε και την αναγκαία διέξοδο για τη διατήρηση των αμυντικών δαπανών σε ανεκτό επίπεδο²⁴.

Για τις Η.Π.Α. η Ελλάδα δεν θα μπορούσε να ενταχθεί στο NATO, χωριστά από την Τουρκία ή και το αντίστροφο. Στρατηγικά βέβαια η Τουρκία θεωρούνταν σημαντικότερη διότι παρεμπόδιζε την κάθοδο της Σοβιετικής Ένωσης προς τη Μέση Ανατολή, συνόρευε με τα κρίσιμα από άποψη των δυτικών συμφερόντων αραβικά κράτη καθώς και με το Ιράν και έλεγχε τα Στενά των Δαρδανελίων. Όσον αφορά την Ελλάδα, ο έλεγχος του Αιγαίου και η κατοχή της Μακεδονίας και της Θράκης εξασφάλιζαν τις δυτικές γραμμές επικοινωνίας που διέρχονταν από την Ανατολική Μεσόγειο. Η ένταξη της Ελλάδας στο NATO, σήμαινε για τις δυτικές δυνάμεις ένα είδος γεωγραφικής συνέχειας μεταξύ του ευρωπαϊκού χώρου και της Τουρκίας. Για την Ελλάδα η Τουρκία αποτελούσε τον αναγκαίο σύμμαχο για την αντιμετώπιση του από Βορρά κινδύνου²⁵. Ο Γιάννης Γιανουλόπουλος επισημαίνει πως η απόφαση των εταίρων του Βορειοατλαντικού Συμφώνου να δεχθούν στις τάξεις του οργανισμού την Ελλάδα και την Τουρκία, σχετιζόταν άμεσα με την επιθυμία στήριξης της Γιουγκοσλαβίας, η οποία μετά τη ρήξη Τίτο-Στάλιν παρέμενε απομονωμένη στο διεθνές σκηνικό. Την ίδια εποχή οι σχέσεις Αθήνας-Βελιγραδίου είχαν βελτιωθεί αισθητά²⁶. Τελικά τον Σεπτέμβριο του 1951 υπογράφεται στο Λονδίνο το Πρωτόκολλο Προσχώρησης της Ελλάδας και της Τουρκίας στο NATO. Η επίσημη ένταξη τους ορίστηκε για την 20^η Φεβρουαρίου 1952 αφού πρώτα κυρωνόταν η σχετική συμφωνία από τα κοινοβούλια των δύο χωρών²⁷. Στις 12 Οκτωβρίου 1953 ακολούθησε η σύναψη αμυντικής συμφωνίας μεταξύ Ελλάδας και Η.Π.Α., η οποία προέβλεπε την εγκατάσταση στρατιωτικών βάσεων στο ελληνικό έδαφος, ενώ τον Αύγουστο του 1954 υπογράφεται τριμερής συνθήκη Στρατιωτικής Συμμαχίας μεταξύ Ελλάδας, Τουρκίας και Γιουγκοσλαβίας²⁸.

²⁴ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 112.

²⁵ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 113.

²⁶ Γιανουλόπουλος Γ., *Ο Μεταπολεμικός Κόσμος.....*, ό. π., σελ. 299-300.

²⁷ Βαληνάκης Γ., *Εισαγωγή.....*, ό. π., σελ. 48-49.

²⁸ Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τις δύο συνθήκες που ακολούθησαν την ένταξη της Ελλάδας στο NATO βλ. Στο ίδιο, ό. π., σελ. 51-55.

4) Ο ΨΥΧΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1955-1965:ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΓΧΩΡΙΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ.

Ο Ψυχρός Πόλεμος μετέβαλλε το παγκόσμιο σκηνικό και γέννησε ένα νέο διπολικό διεθνές σύστημα. Το προηγούμενο διεθνές σύστημα της προπολεμικής εποχής βασίστηκε στην αρχή της ισορροπίας δυνάμεων μεταξύ των ισχυρότερων κρατών. Μετά το τέλος του ΈΒ Παγκοσμίου Πολέμου στο διεθνές περιβάλλον κυριάρχησαν δύο ισχυρά εξωευρωπαϊκά κράτη, οι Η.Π.Α. και η Σοβιετική Ένωση (μέχρι τη διάλυση της το 1991) που αντιπροσώπευαν το νέο χάσμα μεταξύ Δύσης και Ανατολής αντίστοιχα και οι πάλαι ποτέ κραταιές υπερδυνάμεις περιορίστηκαν σε ρόλο συμπρωταγωνιστή στις διεθνείς εξελίξεις. Η απειλή του κομμουνισμού εγκαίνιασε μία νέα πολιτική αντιμετώπιση της συμμαχού στον αντιφασιστικό αγώνα, Σοβιετικής Ένωσης. Σε όλη τη Δυτική Ευρώπη οι εγχώριοι φύλακες του αντικομμουνισμού, ιδιαίτερα τα σώματα ασφαλείας, συνεργάζονταν με τις αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες. Οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις βοήθησαν τη νεοσύστατη CIA να δοκιμάσει τις πρόσφατες θεωρίες περί ψυχολογικού πολέμου εναντίον της Αριστεράς, χτυπώντας τον κομμουνισμό με διαφημίσεις, πολιτιστικές εκδόσεις, περιοδεύουσες εκθέσεις και προβολές ταινιών. Στο απόγειο του Ψυχρού Πολέμου οι Αμερικανοί θεωρούσαν πιθανή μία σοβιετική εισβολή στη Δύση και εξόπλιζαν αντικομμουνιστικές ομάδες προκειμένου να προβάλουν αντίσταση. Παρόλο που η παράνοια αυτή άρχισε να εξατμίζεται μετά τον Πόλεμο της Κορέας (1950-1953), οι θεσμοί «εθνικής ασφαλείας» μονιμοποιήθηκαν, η δυτικοευρωπαϊκή κατασκοπεία επεκτάθηκε, ενώ ο έλεγχος των κοινωνικών φρονημάτων για την πρόσληψη στο δημόσιο έγινε γενικός κανόνας²⁹.

Το Μάιο του 1955 η Δυτική Γερμανία εντάσσεται στο ΝΑΤΟ. Η Σοβιετική Ένωση καταδικάζει απερίφραστα τον επανεξοπλισμό της Γερμανίας και απαντά με την ίδρυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας, ενός στρατιωτικού συνασπισμού των χωρών του ανατολικού μπλοκ. Ωστόσο οι νέοι Σοβιετικοί ηγέτες, Χρουστσόφ και Μπουλγκάνιν αποφάσισαν να μην απαντήσουν επιθετικά στον επανεξοπλισμό της Γερμανίας. Προχωρούν στην υπογραφή συνθήκης ειρήνης με την Αυστρία, η οποία βρισκόταν και αυτή όπως και η Γερμανία υπό την κατοχή των τεσσάρων μεγάλων

²⁹ Mazower M., *Σκοτεινή Ήπειρος: Ο Ευρωπαϊκός Εικοστός Αιώνας*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2001, σελ. 278-279.

δυνάμεων (Η.Π.Α., Σοβιετική Ένωση, Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία). Η συνθήκη προέβλεπε την επανένωση της χώρας, την απομάκρυνση των ξένων στρατευμάτων και την ουδετερότητα της Αυστρίας στο νέο διεθνές περιβάλλον. Οι Σοβιετικοί ευελπιστούσαν να ρυθμιστεί και το ζήτημα της Γερμανίας πάνω σ' αυτές τις αρχές. Δέκα χρόνια μετά την τελευταία συνάντηση των ηγετών Ανατολής και Δύσης στο Πότσταμ, πραγματοποιείται μία νέα συνάντηση αυτή τη φορά στη Γενεύη. Η Σοβιετική Ένωση εκπροσωπείται από τους Χρουστσώφ και Μπουλγκάνιν, οι Η.Π.Α. από τον Αϊζενχάουερ, η Μεγάλη Βρετανία από τον Ήντεν και η Γαλλία από τον Εντγκάρ Φωρ. Οι δυτικές δυνάμεις δεν συμφωνούν με την προσέγγιση των Σοβιετικών, καθώς φοβούνται ότι μέσω της επανενοποίησης της Γερμανίας η Μόσχα επιδιώκει να επιβάλλει κομμουνιστικό καθεστώς. Από την άλλη πλευρά οι Σοβιετικοί αντιτάσσονται στην πρόταση των Δυτικών για επανενοποίηση της Γερμανίας με τη διεξαγωγή πανεθνικών εκλογών και τη δυνατότητα της να επιλέγει μόνη της τους συμμάχους της, θεωρώντας βέβαιη την ένταξη μίας φιλελεύθερης δημοκρατικής Γερμανίας στο ΝΑΤΟ³⁰. Όπως επισημαίνει ο John Young μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1950 ο Ψυχρός Πόλεμος είχε επιβληθεί στην Ευρώπη ως μία άκαμπτη λογική, η οποία έκανε δύσκολη τη γεφύρωση των διαφορών. Η αμοιβαία δυσπιστία που γέννησε το ζήτημα της Γερμανίας, είχε δημιουργήσει μία κατάσταση κατά την οποία οι προτάσεις της μίας πλευράς δεν είχαν καμία ελπίδα να γίνουν αποδεκτές από την άλλη³¹.

Το 1956 τόσο το δυτικό όσο και το ανατολικό στρατόπεδο θα αντιμετωπίσουν δύο σοβαρές κρίσεις. Μετά την αναγγελία της πολιτικής της «αποσταλινοποίησης», από τον Χρουστσώφ, σημειώθηκαν τα πρώτα ρήγματα στο ανατολικό στρατόπεδο. Σοβαρή αναταραχή σημειώθηκε στην Πολωνία που κράτησε όλο το καλοκαίρι, ενώ στην Ουγγαρία ο πρωθυπουργός, Ίμρε Νάγκι, έκανε τα πρώτα βήματα για τη δημιουργία πολυκομματικού κράτους και την αποχώρηση της χώρας του από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Ο Κόκκινος Στρατός συνέτριψε την ουγγρική εξέγερση στη Βουδαπέστη. Στο δυτικό στρατόπεδο η επέμβαση των Άγγλων και των Γάλλων στο Σουέζ καταδικάστηκε από τη Μόσχα ως ιμπεριαλιστική επέμβαση³². Ο πρόεδρος της Αιγύπτου, Νάσερ, εθνικοποιεί στις 26 Ιουλίου 1956 την εταιρεία της διώρυγας του

³⁰ Young J., *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου 1945-1991: Πολιτική Ιστορία*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2009, σελ. 55-56 και Bernstein S.-Milza P., *Ιστορία της.....*, ό. π., σελ. 193.

³¹ Young J., *Η Ευρώπη.....*, ό. π., σελ. 56.

³² Στο ίδιο, ό. π., σελ. 56-57, βλ. επίσης Bernstein S.-Milza P., *Ιστορία της.....*, ό. π., σελ. 237-241 και Γιανουλόπουλος Γ., *Ο Μεταπολεμικός Κόσμος.....*, ό. π., σελ. 159-168.

Σουέζ, μέτοχοι της οποίας ήταν κυρίως Γάλλοι και Βρετανοί. Παράλληλα ο Νάσερ είχε εξασφαλίσει σημαντική στρατιωτική και οικονομική βοήθεια από τη Σοβιετική Ένωση καθώς και τη δέσμευση της για τη χρηματοδότηση της κατασκευής του φράγματος του Ασσουάν στο Νείλο. Το συγκεκριμένο έργο ήταν ζωτικής σημασίας για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών της Αιγύπτου. Το Ισραήλ αποφάσισε να συνδράμει τις βρετανικές και γαλλικές δυνάμεις διότι θεωρούσε πως απειλούνταν από τον εξοπλισμό των αραβικών κρατών από τη Μόσχα, ο οποίος ήταν πιθανόν να αλλάξει εις βάρος του την ισορροπία δυνάμεων στην περιοχή. Στις 29 Οκτωβρίου 1956 πραγματοποιείται η επέμβαση ισραηλινών, βρετανικών και γαλλικών στρατευμάτων χωρίς όμως επιτυχία³³. Ούτε η κρίση του Σουέζ, ούτε τα γεγονότα της Ουγγαρίας ανέστειλαν το κλίμα ύφεσης που επικρατούσε μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Όμως το Νοέμβριο του 1958 ο Χρυστσώφ αποφασίζει να ανακινήσει το ζήτημα του Βερολίνου. Προτείνει την ενοποίηση των δυτικών ζωνών κυριαρχίας και τη μετατροπή του σε ελεύθερη και ουδέτερη πόλη. Επίσης ζητά τον αφοπλισμό του και τη δέσμευση ότι θα εμποδίζεται οποιαδήποτε ανατρεπτική δραστηριότητα εις βάρος της Ανατολικής Γερμανίας ή οποιουδήποτε άλλου κράτους. Διαφορετικά απειλεί να συνάψει συμφωνία ειρήνης με την Ανατολική Γερμανία και να διακόψει την επικοινωνία του Βερολίνου με τη Δυτική Γερμανία. Οι συνομιλίες Χρυστσώφ και Αϊζενχάουερ τον Σεπτέμβριο του 1959 στο Καμπ Ντέιβιντ συμβάλουν στην αποκλιμάκωση της κατάστασης, ωστόσο ένα χρόνο αργότερα τα πνεύματα θα οξυνθούν εξαιτίας της κατάρριψης ενός αμερικανικού κατασκοπευτικού αεροσκάφους πάνω από το έδαφος της Σοβιετικής Ένωσης. Με αφορμή αυτό το περιστατικό ο Χρυστσώφ διαλύει τη σύσκεψη που είχε οργανωθεί στο Παρίσι για την επίλυση του γερμανικού ζητήματος. Τον Μάιο του 1961 ο Σοβιετικός ηγέτης συναντά τον νέο Αμερικανό πρόεδρο, Τζον Κέννεντυ. Το κλίμα μεταξύ τους είναι ιδιαίτερα τεταμένο και οι προσπάθειες γεφύρωσης των διαφορών πέφτουν στο κενό. Ο Κέννεντυ στέλνει αμέσως ενισχύσεις στη Δυτική Γερμανία και αποσπά τη δέσμευση των συμμάχων του στο NATO ότι θα είναι έτοιμοι να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους. Οι Σοβιετικοί εν τέλει δεν προχωρούν στον αποκλεισμό του Βερολίνου, αλλά στην κατασκευή ενός τοίχους στο σημείο όπου χωριζόταν η σοβιετική ζώνη από την υπόλοιπη πόλη. Στα τέλη του 1961 η απειλή του πολέμου ζωντανεύει ξανά μετά την εγκατάσταση σοβιετικών πυραύλων στην Κούβα. Η απειλή ενός πυρηνικού

³³Bernstein S.-Milza P., *Ιστορία της.....*, ό. π., σελ. 203-204 και Γιανουλόπουλος Γ., *Ο Μεταπολεμικός Κόσμος.....*, ό. π., σελ. 168-174.

ολοκαυτώματος και η «ισορροπία του τρόμου» στα τέλη του Οκτωβρίου 1962 αναγκάζουν τις δύο δυνάμεις να υποχωρήσουν και να διατηρήσουν μία σχετική ισορροπία δυνάμεων μεταξύ τους³⁴. Η Κρίση των Πυραύλων στην Κούβα ανάγκασε τις δύο υπερδυνάμεις να υπογράψουν, τον Αύγουστο του 1963, τη Συνθήκη Απαγόρευσης των Πυρηνικών Δοκιμών, η οποία περιόριζε τις πυρηνικές δοκιμές μόνο σε υπόγειες εκρήξεις. Ένα χρόνο αργότερα ο Χρυστσώφ καθαιρείται από την ηγεσία της Σοβιετικής Ένωσης και τον διαδέχονται ο Λεονίντ Μπρέζνιεφ και ο Αλεξέι Κοσύγκιν. Η πτώση του Χρυστσώφ συνέβαλε στο να δημιουργηθεί μία καλύτερη ατμόσφαιρα στις αμερικανοσοβιετικές σχέσεις. Οι συνεργάτες του τον κατηγορούσαν για απερίσκεπτες δολοπλοκίες και για προσωπικές του ενέργειες που βασίζονταν σε ευσεβείς πόθους. Τόσο ο John Young, όσο και ο Eric Hobsbawm διατυπώνουν την άποψη ότι οι αμερικανοσοβιετικές σχέσεις, κατά την περίοδο της διακυβέρνησης της Σοβιετικής Ένωσης από τον Χρυστσώφ, επηρεάστηκαν εν πολλοίς από το σινοσοβιετικό χάσμα και την επιθυμία του Ρώσου ηγέτη να εντυπωσιάσει με τους χειρισμούς του τους συμμάχους του. Οι Κινέζοι κομμουνιστές κατηγορούσαν τους Σοβιετικούς ηγέτες για ανοχή στον καπιταλισμό, κηρύσσοντας τον επαναστατικό κομμουνισμό και τη σκληρή αντιδυτική γραμμή³⁵. Οι διάδοχοι του Χρυστσώφ ενίσχυσαν σημαντικά το πυρηνικό οπλοστάσιο της Σοβιετικής Ένωσης. Ενώ το 1964 η τελευταία διέθετε μόλις το ¼ του συνολικού αριθμού των αμερικανικών διηπειρωτικών βαλλιστικών πυραύλων, έξι χρόνια αργότερα κατάφεραν να καλύψουν τη διαφορά χάρις και στις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι Η.Π.Α. στα μέσα της δεκαετίας του '60. Το Νοέμβριο του 1963 ο Κέννεντυ δολοφονείται και τον διαδέχεται ο αντιπρόεδρος του, Λύντον Τζόνσον. Το 1964 ο Τζόνσον μετά τη σύμφωνη γνώμη του Κογκρέσου αποφασίζει την ενεργότερη εμπλοκή των Η.Π.Α. στον Πόλεμο του Βιετνάμ³⁶.

Στην Ελλάδα των τελών του 1955, ο θάνατος του Αλέξανδρου Παπάγου άφησε κενή τη θέση του πρωθυπουργού αλλά και εκείνη του ηγέτη της συντηρητικής παράταξης. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, μέχρι πρότινος υπουργός Δημοσίων Έργων, ήταν πλέον ο νέος πρωθυπουργός της Ελλάδας. Πρώτο μέλημα του νέου πρωθυπουργού ήταν να νομιμοποιήσει τη δοτή κυβερνητική εξουσία του (από το Παλάτι, με την έντονη ανάμιξη του αμερικανικού παράγοντα) μέσω της προσφυγής

³⁴ Bernstein S.-Milza P., *Ιστορία της...*, ό. π., σελ. 204-207.

³⁵ Young J., *Η Ευρώπη...*, ό. π., σελ. 61 και Hobsbawm E., *Η Εποχή των Άκρων: Ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 2010, σελ. 311.

³⁶ Young J., *Η Ευρώπη...*, ό. π., σελ. 61.

στις κάλπες. Τον Ιανουάριο του 1956 ιδρύει δικό του κόμμα, την Ε.Ρ.Ε. (Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση) στην οποία προσχώρησαν οι περισσότεροι βουλευτές του Συναγερμού αλλά και αρκετά στελέχη των Φιλελευθέρων. Στις εκλογές του Φεβρουαρίου 1956 τα κόμματα της αντιπολίτευσης (μαζί και η Ε.Δ.Α.) συμπαράταχθηκαν ενάντια στο νέο φορέα της Δεξιάς, λόγω της έντονης αντίθεσης τους στον εκλογικό νόμο. Τελικά ο εκλογικός νόμος παρά το γεγονός ότι η Δημοκρατική Ένωση (όπως ονομάστηκε ο συνασπισμός των αντιπολιτευόμενων κομμάτων) έλαβε τις περισσότερες ψήφους, εξασφάλισε την πλειοψηφία των εδρών στη Βουλή στην Ε.Ρ.Ε.³⁷ Δύο χρόνια αργότερα, στις εκλογές του 1958, η Ε.Δ.Α. αναδεικνύεται αξιωματική αντιπολίτευση, όπως αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Η συγκεκριμένη εξέλιξη συντάραξε τον αστικό πολιτικό κόσμο καθώς και τα εξωκοινοβουλευτικά κέντρα εξουσίας. Η Αριστερή παράταξη εμφανιζόταν περισσότερο συμπαγής και ανθεκτική, έχοντας αντέξει τις διώξεις και τα εμπόδια που ορθώνονταν μπροστά της, εξαιτίας του πλέγματος των έκτακτων μέτρων του μετεμφυλιακού κράτους. Επίσης αρκετοί ψηφοφόροι της Κεντρώας παράταξης, έχοντας απογοητευτεί από την πολυδιάσπαση του συγκεκριμένου χώρου αλλά και από την αποτυχία των πρώτων κεντρώων μετεμφυλιακών κυβερνήσεων να προωθήσουν το εκσυγχρονιστικό τους πρόγραμμα και τα μέτρα ειρήνευσης, διέβλεπαν στην Ε.Δ.Α. έναν εν δυνάμει φορέα ικανό να εκφράσει το εκσυγχρονιστικό πνεύμα της περιόδου και να συμβάλει στον εκδημοκρατισμό της ελληνικής κοινωνίας. Οι ηγέτες των Κεντρώων κομμάτων διέβλεψαν τον κίνδυνο της περιθωριοποίησης τους και έτσι άρχισαν οι πρώτες ζυμώσεις μεταξύ τους. Η ενοποίηση του Κέντρου ευνοήθηκε επίσης από το Παλάτι αλλά και από τον Αμερικανικό παράγοντα. Στόχος ήταν η δημιουργία μίας αξιόπιστης εθνικόφρονος αντιπολίτευσης ικανής να απορροφήσει την συνεχιζόμενη απώλεια δυναμικής της Ε.Ρ.Ε. Όσον αφορά την Ε.Ρ.Ε. και εκείνη ευνοούσε την ενοποίηση του κεντρώου χώρου προωθώντας τον κατάλληλο εκλογικό νόμο εν όψει των εκλογών του 1961. Οι Η.Π.Α. ανησυχώντας για τις εσωτερικές εξελίξεις προώθησαν το αίτημα της δημιουργίας ενός εναλλακτικού πόλου εξουσίας που θα διατηρούσε τα βασικά συστατικά της μέχρι τότε ασκούμενης πολιτικής στην Ελλάδα. Η ενοποίηση του Κέντρου συμβάδιζε με τις νέες εκσυγχρονιστικές αντιλήψεις της προεδρίας Κέννεντυ³⁸.

³⁷ Γιανουλόπουλος Γ., *Ο Μεταπολεμικός Κόσμος*....., ό. π., σελ. 314.

³⁸ Βλ. Βούλγαρης Γ., *Η Μεταπολιτευτική Ελλάδα 1974-2009*, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, Αθήνα, 2013, σελ. 62-63. Ο Θανάσης Διαμαντόπουλος εντοπίζει και εκείνος τους ίδιους παράγοντες ενοποίησης του

Η εκλογική άνοδος της Αριστεράς, όπως αναφέραμε προηγουμένως, προκάλεσε τριγμούς. Εν όψει της προετοιμασίας της κυβέρνησης Καραμανλή για την προσφυγή στις κάλπες και των διεργασιών στο χώρο του Κέντρου, η δραστηριότητα των μηχανισμών της Ασφάλειας και των παρακρατικών οργανώσεων διευρύνθηκε. Αμέσως μετά τις εκλογές του 1958 μία «αφανής επιτροπή εναντίον του κομμουνισμού» προετοιμάζε ένα ειδικό σχέδιο με την κωδική ονομασία «Περικλής». Γραμματέας της «επιτροπής» ήταν ο αντισυνταγματάρχης της Κ.Υ.Π. Γεώργιος Παπαδόπουλος, μετέπειτα επικεφαλής του στρατιωτικού πραξικοπήματος της 21^{ης} Απριλίου 1967. Οι λεπτομέρειες του σχεδίου «Περικλής» έγιναν σαφέστερες σε ειδική σύσκεψη του Γ.Ε.Ε.Θ.Α. τον Αύγουστο του 1961. Ο παρακρατικός μηχανισμός, οι ένοπλες δυνάμεις και τα σώματα ασφαλείας θα αναλάμβαναν το έργο της άσκησης ψυχολογικής βίας εναντίον των οπαδών της Αριστεράς στις εκλογές που ορίστηκαν για την 29^η Οκτωβρίου 1961³⁹. Οι ηγέτες της Ένωσης Κέντρου (σχηματίστηκε τον Σεπτέμβριο του 1961) Γεώργιος Παπανδρέου και Σοφοκλής Βενιζέλος δεν αντέδρασαν εγκαίρως, υπολογίζοντας ότι η παράταξη τους θα επωφελούνταν από τις πιέσεις εναντίον της Ε.Δ.Α. Όμως το κύμα τρομοκρατίας επεκτάθηκε και στους ψηφοφόρους του Κέντρου, με αποτέλεσμα η Ε.Ρ.Ε. να αναδειχθεί πρώτο κόμμα με 50,81%, η Ένωση Κέντρου δεύτερο με 35,65% και ο συνδυασμός της Ε.Δ.Α. και των συμμάχων της (ΠΑΜΕ) έλαβε το 14,62% των ψήφων. Ο Παπανδρέου χαρακτήρισε το αποτέλεσμα των εκλογών «προϊόν βίας και νοθείας», κηρύσσοντας τον «Ανένδοτο» αγώνα ενάντια στη Δεξιά⁴⁰. Η δολοφονία του βουλευτή της Ε.Δ.Α. Γρηγόρη Λαμπράκη, από ακροδεξιούς παρακρατικούς το Μάιο του 1963 καθώς και η σύγκρουση του Καραμανλή με το Παλάτι, οδηγούν στην παραίτηση του πρωθυπουργού στις 17 Ιουνίου του ίδιου έτους. Τα σχέδια του Παλατιού να εξωθήσουν από την πολιτική σκηνή τόσο τον Καραμανλή όσο και τον Παπανδρέου, προωθώντας τη λύση κεντροδεξιού κυβερνητικού συνασπισμού υπό τον Βενιζέλο πέτυχαν μόνο εν μέρει⁴¹. Νέος πρωθυπουργός της Ελλάδας ήταν πλέον ο Παναγιώτης Πιπινέλης, στέλεχος της Ε.Ρ.Ε. που έχαιρε της εμπιστοσύνης του Παλατιού. Εκείνος ανέλαβε να οδηγήσει τη χώρα σε εκλογές στις 3 Νοεμβρίου 1963.

Κεντρώου χώρου: βλ. Διαμαντόπουλος Θ., *Η Ελληνική Πολιτική Ζωή: Εικοστός Αιώνας*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1997, σελ. 181-185.

³⁹ Γιαννιούλης Γ., *Ο Μεταπολεμικός Κόσμος.....*, ό. π., σελ. 370-372.

⁴⁰ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 373-375 και Βούλγαρης Γ., *Η Μεταπολιτευτική.....*, ό. π., σελ. 63-64.

⁴¹ Στην επιθυμία του Παλατιού να απαλλαγεί από την πολιτική παρουσία των Καραμανλή-Παπανδρέου, αναφέρονται ο Σωτήρης Ριζάς και ο Γιάννης Γιαννιούλης. Βλ. Ριζάς Σ., *Η Ελληνική Πολιτική.....*, ό. π., σελ. 320 και Γιαννιούλης Γ., *Ο Μεταπολεμικός Κόσμος.....*, ό. π., σελ. 377-378.

Η Ένωση Κέντρου αναδείχθηκε πρώτο κόμμα χωρίς όμως να εξασφαλίσει την απαραίτητη κοινοβουλευτική πλειοψηφία (138 έδρες με ποσοστό 42,04% έναντι 132 εδρών της Ε.Ρ.Ε. με ποσοστό 39,4%). Ο Παπανδρέου σχημάτισε βραχύβια κυβέρνηση μειοψηφίας και αρνούμενος να συμπράξει με την Ε.Δ.Α. εξασφάλισε εντολή διάλυσης της Βουλής από τον βασιλιά και προκήρυξε νέες εκλογές για τις 16 Φεβρουαρίου 1964. Ο θάνατος του Σοφοκλή Βενιζέλου, λίγες ημέρες πριν τη διεξαγωγή των εκλογών (7 Φεβρουαρίου), συνέβαλλε στην ανάδειξη του Παπανδρέου ως του αδιαμφισβήτητου ηγέτη της Κεντρίας παράταξης. Η Ένωση Κέντρου απέσπασε στις εκλογές ποσοστό 52,7%, γεγονός που της επέτρεψε να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση, έχοντας 171 έδρες στη νέα Βουλή⁴².

Οι Η.Π.Α. δεν είχαν λόγο να ανησυχούν από την αλλαγή στην πολιτική ηγεσία της Ελλάδας, καθώς ο Παπανδρέου ήταν αναφανδόν υπέρ της σύμπλευσης Ελλάδας και Δύσης, δεν σκόπευε να αμφισβητήσει τις βασιλικές εξουσίες και το μεταρρυθμιστικό του πρόγραμμα προέβλεπε περιορισμένες και μετριοπαθείς αλλαγές. Τα πρώτα σύννεφα άρχισαν να φαίνονται στην προσπάθεια επίλυσης του Κυπριακού, όταν το χάσμα μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας και Η.Π.Α. έδειχνε να βαθαίνει και κανένα από τα εμπλεκόμενα μέρη δεν έδειχνε διάθεση συμβιβασμού. Αφορμή να καθίσουν οι τρεις πλευρές στο τραπέζι ήταν οι συγκρούσεις μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων το 1964⁴³. Στο διάστημα που εξετάζουμε, αναμφίβολα το Κυπριακό Ζήτημα αποτέλεσε το κυρίαρχο θέμα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Όσο η Κύπρος ήταν αποικία της Μεγάλης Βρετανίας το ζήτημα αφορούσε αποκλειστικά τη δυτική συμμαχία. Με την αποτίναξη του βρετανικού ζυγού και την ανακήρυξη της Κύπρου σε ανεξάρτητο κράτος το 1960 (έπειτα από τις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου του προηγούμενου έτους) η Σοβιετική Ένωση εκδήλωσε έντονο ενδιαφέρον για τις εξελίξεις στο νησί και προσπαθούσε να επηρεάσει τις τύχες του, επιθυμώντας να προκαλέσει ρήγματα στο δυτικό στρατόπεδο. Όσο το Κυπριακό Ζήτημα παρέμενε άλυτο, τόσο ελλόχευε ο κίνδυνος να αποσταθεροποιηθεί η νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ, εξαιτίας του ελληνοτουρκικού ανταγωνισμού. Σύμφωνα με τον Γιάννη Βούλγαρη, το Κυπριακό αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα για την ενίσχυση των θεσμών της πολιτικής και στρατιωτικής εξάρτησης από τις Η.Π.Α. κατά τρόπο και διάρκεια που υπερέβαιναν κατά πολύ την αφετηριακή επίδραση του Εμφυλίου⁴⁴.

⁴² Διαμαντόπουλος Θ., *Η Ελληνική Πολιτική Ζωή*....., ό. π., σελ. 191-192.

⁴³ Βούλγαρης Γ., *Η Μεταπολιτευτική Ελλάδα*....., ό. π., σελ. 65-66.

⁴⁴ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 40-41.

Τον Ιούλιο του 1965 σημειώνεται πλήρης ρήξη στις σχέσεις Παλατιού-Παπανδρέου, όταν ο τελευταίος διεκδικεί ενεργότερη ανάμιξη στον έλεγχο του στρατεύματος. Στις 15 Ιουλίου ο Παπανδρέου αποπέμπεται από την πρωθυπουργία και δίνεται το έναυσμα για την κρίση των «Ιουλιανών». Η λαϊκή συμπαράσταση προς τον ηγέτη της Ένωσης Κέντρου μεγάλωνε συνεχώς και οι λαϊκές κινητοποιήσεις έγιναν καθημερινό φαινόμενο σ' έναν αγώνα για την υπεράσπιση της δημοκρατικής νομιμότητας. Οι παρασκηνιακοί χειρισμοί του Παλατιού και του αμερικανικού παράγοντα οδήγησαν στον σχηματισμό αδύναμων κυβερνήσεων από τους λεγόμενους «αποστάτες» βουλευτές της Ένωσης Κέντρου και από βουλευτές της Ε.Ρ.Ε. Η κρίση των «Ιουλιανών» θα οδηγήσει με μαθηματική ακρίβεια στην επιβολή δικτατορίας δύο χρόνια αργότερα⁴⁵.

Β. Η Ε.Δ.Α. ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΤΡΟΠΟ ΖΩΗΣ

⁴⁵ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 68-69.

1) ΤΟ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ: ΟΝΕΙΡΟ Ή ΕΦΙΑΛΤΗΣ;

Το Σχέδιο Μάρσαλ εξέπεμπε ένα μήνυμα υπέρ μιας συγκεκριμένης μορφής εκσυγχρονισμού. Οι Αμερικανοί πίστευαν πως οι Ευρωπαίοι θα απέρριπταν τον κομμουνισμό μόλις συνειδητοποιούσαν την ανωτερότητα του αμερικανικού τρόπου ζωής. Η πολιτική παρουσία των Η.Π.Α. στην Ευρώπη, κυρίως μέσω των εκθέσεων αμερικανικών προϊόντων, είχε σαν στόχο να τονίσει τις αξίες της αμερικανικής παραγωγικότητας και του αμερικανικού καταναλωτισμού. Όμως αυτό δεν εξασφάλιζε αυτόματα τη δημιουργία πολιτικών και πολιτισμικών συναινέσεων από τους παραλήπτες της αμερικανικής βοήθειας. Αρκετοί ήταν αυτοί που αντέδρασαν, θεωρώντας πως η αμερικανική βοήθεια αποσκοπούσε στον εξαμερικανισμό της ευρωπαϊκής ηπείρου⁴⁶. Η αμερικανική πολιτισμική ηγεμονία ενέτεινε τα αντιαμερικανικά αισθήματα. Ειδικά στην περίπτωση της Γαλλίας⁴⁷, η απόθεση της κόκα κόλα από την αγορά παρουσιάστηκε από τη συντηρητική εφημερίδα *Monde* σαν ένας αγώνας υπέρ της υπεράσπισης της ευρωπαϊκής κουλτούρας. Η βρετανική κοινωνία ήταν και αυτή διχασμένη για την υπαγωγή της στην ειδική σχέση με τις Η.Π.Α., εγκλωβισμένη στα ιδεώδη και στο μεγαλείο του αυτοκρατορικού παρελθόντος της. Ο αντιαμερικανισμός ωστόσο ήταν πολύ ασθενέστερος στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, παρά στους διανοούμενους και στους υπερασπιστές της ευρωπαϊκής κουλτούρας. Επίσης οι λαοί των νικητριών χωρών του Β Παγκοσμίου Πολέμου εξέφραζαν εντονότερα αντιαμερικανικά αισθήματα από εκείνους των ηττημένων δυνάμεων. Σύμφωνα με τον Mark Mazower η διαμόρφωση μίας κοινωνίας λιγότερο προσκολλημένης στο σεβασμό της παράδοσης, εξισωτικής και στραμμένης στο μέλλον δεν οφειλόταν αποκλειστικά στην αμερικανική επίδραση. Σε γενικές γραμμές οι αμερικανικές επιρροές άλλαξαν μορφή όταν ήρθαν σε επαφή με τις παραδόσεις και τις επιθυμίες των Ευρωπαίων. Στον κινηματογράφο, οι χολλυγουντιανές ταινίες αγκαλιάστηκαν από το ευρωπαϊκό κοινό, όμως οι εγχώριες κινηματογραφικές παραδόσεις κατάφεραν να επιβιώσουν (το γερμανικό Heimatfilm,

⁴⁶ Σφήκας Θ., «Δώδεκα λεπτά στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ, 5 Ιουνίου 1947:Εισαγωγή» στο έργο του ίδιου, *Το Σχέδιο Marshall. Ανασυγκρότηση και Διαίρεση της Ευρώπης*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2011, σελ. 30.

⁴⁷ Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τη γαλλική περίπτωση βλ. το άρθρο της Ζηνοβίας Λιαλιούτη, «Όψεις του Πολιτισμικού Αντιαμερικανισμού: το ευρωπαϊκό πλαίσιο και η ελληνική περίπτωση» στο περιοδικό *Επιστήμη και Κοινωνία:Επιθεώρηση πολιτικής και ηθικής θεωρίας*, τεύχος 28, 2011-2012, σελ. 152-155.

οι βρετανικές φαρσοκωμωδίες και η γαλλική νουβέλ βάγκ). Τα ιταλικά, τα γερμανικά και τα βρετανικά αυτοκίνητα αγκαλιάστηκαν από τους Ευρωπαίους και κατάφεραν να υποσκελίσουν τα αμερικανικά, σε σύγκριση με τα οποία ήταν πιο μικρά και κομψά. Αυτό που στην πραγματικότητα παρείχε η Αμερική ήταν μία ποικιλία προτύπων, από τα οποία άντλησαν έμπνευση οι Ευρωπαίοι για τους δικούς τους πολιτικούς και κοινωνικούς αγώνες⁴⁸.

Η αμερικανική πολιτιστική βιομηχανία επιδόθηκε στο να εκλαϊκεύσει τις αξίες της προσωπικής καταξίωσης και της ύπαρξης ενός υψηλού βιοτικού επιπέδου, μέσω της υψηλής κατανάλωσης, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Πράγματι για τους περισσότερους διαμορφωτές πολιτικής στις Η.Π.Α. ο στόχος ήταν η εξάπλωση του δικού τους μοντέλου για την επίλυση των κοινωνικών και οικονομικών συγκρούσεων της μεταπολεμικής εποχής. Το νέο μοντέλο κοινωνικής οργάνωσης βασίστηκε στην αρχή της μαζικής παραγωγής και κατανάλωσης προϊόντων, το οποίο συνοδεύτηκε από νέους τύπους τεχνολογίας όπως η τηλεόραση και από νέες μεθόδους προώθησης των καταναλωτικών αγαθών (μάρκετινγκ)⁴⁹. Η τηλεόραση, η κόκα κόλα και το αυτοκίνητο εισβάλουν μαζικά στην ευρωπαϊκή ήπειρο και δημιουργούν νέες συνήθειες στους πολίτες της. Η αλήθεια είναι πως τα νέα καταναλωτικά πρότυπα γεννούν «πλασματικές» ανάγκες στους Ευρωπαίους, δημιουργώντας μία ψευδαίσθηση ευδαιμονίας και καλοπέρασης αποσπώντας τους από τις πραγματικές τους ανάγκες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν (υπογράμμιση δική μας).

Με την εξαγγελία του Δόγματος Τρούμαν και του Σχεδίου Μάρσαλ, οι Η.Π.Α. θέτουν υπό τον έλεγχο τους μία σειρά από κρίσιμους τομείς της ελληνικής πολιτικής ζωής. Τα προγράμματα διάδοσης της αγγλικής γλώσσας και οι υποτροφίες του Προγράμματος Fulbright αποτέλεσαν τα πρώτα βήματα της αμερικανικής πολιτισμικής διείσδυσης στην Ελλάδα. Με συντονιστικό όργανο την U.S.I.A. (United States Information Agency) προσκαλούνταν εν δυνάμει «ηγετικές προσωπικότητες» από όλους τους τομείς στις Η.Π.Α. με σκοπό να εμποτιστούν εκεί με το πνεύμα του αμερικανισμού. Μετά την παρέλευση της εκπαίδευσης τους και την επιστροφή τους στην Ελλάδα, ουσιαστικά θα αποτελούσαν φορείς διάδοσης του αμερικανικού πνεύματος και πολιτισμού. Ταυτόχρονα οι παρακολουθήσαντες το πρόγραμμα

⁴⁸ Mazower M., *Σκοτεινή Ήπειρος*....., ό. π., σελ. 297-298.

⁴⁹ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 296.

Fullbright αποκτούσαν και το ανάλογο κύρος, ο καθένας στο πεδίο ενασχόλησης του⁵⁰.

Το «αμερικανικό όνειρο» συμβολίζει για τον εθνικόφρονα αντικομμουνιστικό λόγο την ευημερία, έναν παράδεισο καπιταλιστικής ευδαιμονίας. Το μοντέλο της μαζικής παραγωγής και κατανάλωσης κατοχύρωνε ένα υψηλό βιοτικό επίπεδο, ενώ εξασφάλιζε την ικανοποίηση και την αυτοπεποίθηση του μέσου Αμερικανού, γεγονός που πηγάζε από την αίσθηση της πληρότητας. Μέσα σ' αυτό το περιβάλλον οι θεωρίες περί κοινωνικής ισότητας και δικαιοσύνης δεν είχαν καμία χρησιμότητα. Αντί για θεωρίες που στην πράξη είχαν καταλήξει στη διανομή της κοινωνικής δυστυχίας, το αμερικανικό μοντέλο προσφέρει άφθονα και φθηνά προϊόντα τα οποία είναι προσιτά σε όλους, εξασφαλίζοντας έτσι τη γενική ευημερία του πληθυσμού⁵¹. Η Ε.Δ.Α., από την άλλη πλευρά, κυρίως μέσω του επίσημου δημοσιογραφικού της οργάνου, της *Αυγής*, αλλά και εντύπων με πολιτισμικό και καλλιτεχνικό περιεχόμενο όπως η *Επιθεώρηση Τέχνης* επιδίδεται σε μία προσπάθεια απομυθοποίησης και στηλίτευσης του αμερικανικού κοινωνικοοικονομικού μοντέλου και του «αμερικανικού ονείρου». Η αμερικανική βοήθεια εκλαμβάνεται ως το ισχυρότερο όπλο της ιμπεριαλιστικής υποδούλωσης της Ελλάδας στα αμερικανικά μονοπωλιακά συμφέροντα: *Η ελληνική οικονομία ιδιαίτερα συμπίεσθηκε στα στενά πλαίσια της υποαναπτύξεως ώστε να μείνη το αγροτικό και τουριστικό εξάρτημα των ΗΠΑ, αγορά για τα προϊόντα τους και πηγή φθηνών πρώτων υλών για την αμερικανική βιομηχανία*⁵². Η αντιαμερικανική ρητορική της Ε.Δ.Α. εκφράζει μια συνολική απόρριψη του αμερικανισμού για τη μετεμφυλιακή Αριστερά, τόσο στο πολιτικό όσο και στο πολιτισμικό πεδίο. Η «επίθεση» ενάντια στο ΝΑΤΟ, η καταδίκη των ιμπεριαλιστικών δεσμών εξάρτησης και η κριτική στον «ελεύθερο κόσμο» συμπληρώνεται από την απόρριψη του αμερικανικού τρόπου ζωής, ο οποίος οδηγεί στην πνευματική νωθρότητα, στην απρεπή συμπεριφορά και στην κοινωνική αδιαφορία⁵³. Ο Κ. Πορφύρης⁵⁴, με άρθρο του στην *Αυγή*, αναφέρεται στη λεγόμενη «ιδεολογική βοήθεια», η οποία ήταν απότοκο της αμερικανικής οικονομικής βοήθειας.

⁵⁰ Φλάισερ Χ., «Στρατηγικές Πολιτισμικής Διείσδυσης των Μεγάλων Δυνάμεων και ελληνικές αντιδράσεις 1930-1960» στο έργο του ίδιου, *Η Ελλάδα '36-'49: Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο-Τομές και συνέχειες*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2003, σελ. 108-109.

⁵¹ Λιαλιούτη Ζ., *Ο Αντιαμερικανισμός στην Ελλάδα 1947-1989*, Εκδόσεις Ασίνη, Αθήνα, 2016, σελ. 247-250.

⁵² *Η Αυγή*, Ένθετο Επιστήμη-Τέχνες-Γράμματα, 10.05.1964, σελ. 3.

⁵³ Λαμπρινού Κ., *ΕΔΑ 1951-1967*....., ό. π., σελ. 471-472.

⁵⁴ Ψευδώνυμο του διανοούμενου της Αριστεράς και τακτικού αρθρογράφου της *Αυγής* και της *Επιθεώρησης Τέχνης* Πορφύρη Κονίδη (1910-1967).

Περιεχόμενο αυτής της «βοήθειας»⁵⁵ είναι ο αμερικανικός τρόπος ζωής. Η «ιδεολογική βοήθεια» παρέχεται μέσω των «γκανγκστερικών ταινιών», των διαφόρων αμερικανικών εντύπων «που έχουν κατακλύσει τον τόπο», των χρηματοδοτούμενων εκδόσεων της φιλολογίας του Ψυχρού Πολέμου, του ραδιοσταθμού της «Φωνής της Αμερικής» και των αμερικανικών σχολείων που λειτουργούν στην Ελλάδα. Το πλαίσιο της αμερικανικής «ιδεολογικής βοήθειας» συνοψίζεται από τον αρθρογράφο ως εξής: *γκανγκστερισμός, καουμποϋσμός, ρατσισμός, αφροδισιασμός-οι γάμπες της Μονρόε-«εφμπιαϊσμός»-ηρωοποίηση των πρακτόρων της Εφ Μπί Άϊ-μισαλλοδοξισμός-πολεμοκαπηλισμός, θεοκαπηλισμός, ιδεοκαπηλισμός και κάθε άλλος καπηλισμός. Όλα αυτά τα φρούτα ανθούν στην Αμερική και εξάγονται στις αγορές που δέχονται την αμερικανική βοήθεια: η «ιδεολογική βοήθεια» είναι το αναγκαίο συμπλήρωμα της οικονομικής. Η αμερικανική βοήθεια είτε είναι οικονομική, είτε ιδεολογική αποτελεί, σύμφωνα με τον αρθρογράφο, θανάσιμο κίνδυνο για την πατρίδα, για τη νεολαία και το λαό. Στη συνέχεια αναφέρει πως στις Η.Π.Α., τα τελευταία χρόνια, έχει αναβιώσει το πνεύμα του μακαρθισμού και του πνευματικού σκοταδισμού τόσο στην Τέχνη όσο και στην ανθρώπινη σκέψη. Αυτό ισχύει σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό και για τις χώρες που εξαρτώνται από τις Η.Π.Α.⁵⁶*

Η *Αυγή* δείχνει και μια σαρκαστική διάθεση απέναντι στον «πνευματικό μακαρθισμό», τον οποίο κληροδότησε στη χώρα μας η αμερικανική οικονομική και πολιτισμική βοήθεια. Με αφορμή την απαγόρευση των έργων του Βίκτωρ Ουγκώ από το ελληνικό κράτος, η εφημερίδα δημοσιεύει ένα σατυρικό κείμενο με τίτλο «Έρωτας αστερόπληκτος και πορτοφολίσιος»: *Λοιπόν φίλτατοι....Αρχίζω, να πιστεύω, ότι καλά κάνει το κράτος μας που διώκει τα έργα του Βίκτωρος Ουγκώ. Διότι ένα κράτος οφείλη να περιφρουρή την ηθική της κοινωνίας. Και ποιο είναι σήμερα το βασικό ηθικό δόγμα της κοινωνίας μας όπως την κατέκτησαν; Το χρήμα υπεράνω όλων. Και μάλιστα το χρήμα, που από δω και πέρα θα έχη και στη χώρα μας τη μορφή του δολλαρίου. Λοιπόν «τούτων ούτως εχόντων» δεν μπορεί να έρχεται ο Ουγκώ με τα έργα του και να μας λέη: «Έρωτας είναι ο ασπασμός των αγγέλων προς τα άστρα»! Αν εννοούσε τουλάχιστον τα άστρα, που συμβολίζουν τις πολιτείες του δολλαρίου κάτι θα πήγαινε και θαρχότανε! Αλλά ο μακαρίτης εννοεί τα άστρα του ουρανού, που συμβολίζουν την αγνότητα και τη*

⁵⁵ Σε αρκετά άρθρα της *Αυγής* ο όρος βοήθεια χρησιμοποιείται εντός εισαγωγικών. Ενδεικτικά αναφέρουμε το σχόλιο του Σ. Γρηγόρη στη στήλη της εφημερίδας, «Αυτά Πρέπει να Λέγονται»: *Κάθε φορά-χρόνια τώρα-που δίνεται «αμερικανική βοήθεια» στην Ελλάδα πάμε απ' το κακό στο χειρότερο. Ας κοπεί λοιπόν. Αυτό θάναι.....η καλύτερη αμερικανική βοήθεια!». Βλ. *Αυγή*, 04.11.1955, σελ. 2.*

⁵⁶ *Η Αυγή*, 26.02.1957, σελ. 1.

ρομαντική έξαρσι⁵⁷. Στις 15 Μαρτίου 1959, η εφημερίδα ξεκινά ένα αφιέρωμα με τίτλο «Οι Δύο Αμερικές»: *Εκείνο μονάχα που ακούει κανείς κατά κόρο είναι ότι οι Αμερικανοί είναι περιούσιος λαός, ότι όλοι οι πλούσιοι και φτωχοί, είναι κάτοχοι μετοχών, ότι εδώ δεν υπάρχει ταξική κλιμάκωσις και ότι στον τόπο αυτόν η δημοκρατία βρήκε την πληρέστερη και ιδεωδέστερη εφαρμογή της*. Ο αρθρογράφος περιγράφει τον αμερικανικό τρόπο ζωής ως εξής: *Κάτι το δικό μας, το μοναδικό, το ξεχωριστό, που δεν υπάρχει πουθενά αλλού, γιατί είναι προϊόν αυτοφυές, αμερικανικό και το οποίο εν πάση περιπτώσει, μπορούμε να εξαγάγουμε στο εξωτερικό δεν επιδέχεται όμως καμμία επίδραση ή αλλοίωση, γιατί διαφορετικά καταστρέφεται*. Στη συνέχεια υποστηρίζει πως οι Η.Π.Α. εξαπέλυσαν μια πρωτοφανή εκστρατεία για την υπόσκαψη του εθνικού βάθρου των χωρών που βρίσκονται στη σφαίρα επιρροής τους, αποσκοπώντας παράλληλα και στην ιδεολογική τους διάλυση. Για να το επιτύχουν αυτό προχώρησαν με την ανεξέλεγκτη εισαγωγή των πιο φθοροποιών αμερικανικών ηθών και συνηθειών με την προπαγάνδισιν του απάτριδος κοσμοπολιτισμού, με τα ζουγκλαία «κώμικς», τον αχαλίνωτο τεντυμπούσμο και τον μανιακό ροκεντρολισμό⁵⁸. Στις Η.Π.Α., φιλελεύθεροι και προοδευτικοί εκπαιδευτικοί και διανοούμενοι διώκονται ως φορείς ανατρεπτικών ιδεών και τα ονόματά τους γράφονται στα κατάστιχα του «Μαύρου Πίνακα», ενώ κινδυνεύουν και οι φίλοι και συγγενείς τους να περάσουν από την «Ιερά Εξέταση» της Επιτροπής Αντιαμερικανικών Ενεργειών (House of Un-American Activities)⁵⁹. Η Δημοκρατία στις Η.Π.Α. αποτελεί μύθο, σύμφωνα με την *Αυγή*. Η Αμερική, όπως αναφέρει η εφημερίδα, αρνείται στο ένα δέκατο του πληθυσμού της στοιχειώδη δικαιώματα, τα οποία είναι εγγυημένα από το σύνταγμα της χώρας⁶⁰. Αυτοί που βίωσαν, ίσως με τον χειρότερο τρόπο, τις ανισότητες του αμερικανικού συστήματος ήταν οι Αφροαμερικανοί πολίτες. Σχεδόν έναν αιώνα μετά την κατάργηση της δουλείας, αντιμετωπίζονται ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας που δεν έχουν ούτε πολιτικά, ούτε οικονομικά, ούτε κοινωνικά δικαιώματα⁶¹ και ζουν μέσα σ' ένα κλίμα τρομοκρατίας από τον λευκό πληθυσμό (κυρίως στις πολιτείες του Νότου) και από τις ρατσιστικές οργανώσεις. Παράλληλα βιώνουν και την ταξική εκμετάλλευση από τον αμερικανικό καπιταλισμό: *Είναι*

⁵⁷ *Η Αυγή*, 20.03.1955, σελ. 3-4.

⁵⁸ *Η Αυγή*, 15.03.1959, σελ. 7.

⁵⁹ *Η Αυγή*, 21.06.1956, σελ. 3 και 26.07.1957, σελ. 2. Για τη δραστηριότητα της Επιτροπής Αντιαμερικανικών Ενεργειών βλ. *Επιθεώρηση Τέχνης*, «Γέννηση, δράση, αστέρια της Επιτροπής Αντιαμερικανικών Ενεργειών», τεύχος 113, Μάιος 1964, σελ. 430-451.

⁶⁰ *Η Αυγή*, 05.07.1963, σελ. 3.

⁶¹ *Η Αυγή*, 27.06.1956, σελ. 3.

γνωστό ότι τους νέγρους τους εκμεταλλεύονται και τους καταπιέζουν όχι μόνο σαν εργαζόμενους, αλλά και σαν «κατώτερη φυλή». Υφίστανται μια σειρά καταπιέσεις και φυλετικές διακρίσεις έτσι που πολλές φορές ζουν ακόμη όπως στον καιρό της δουλείας⁶².

Πριν περάσουμε στην κριτική της Ε.Δ.Α. στο ζήτημα του φυλετικού ρατσισμού, αξίζει να αναφέρουμε επιγραμματικά κάποια στοιχεία σχετικά με τις απαρχές του φαινομένου. Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, το χάσμα μεταξύ Βορρά και Νότου στις Η.Π.Α. ολοένα και διευρυνόταν. Οι δύο περιοχές στηρίζονταν σε οικονομικά συστήματα, τα οποία διέφεραν ριζικά μεταξύ τους και βρίσκονταν σε ανοιχτή σύγκρουση για την επικράτηση τους και στο πολιτικό πεδίο. Ο αναδυόμενος καπιταλισμός του Βορρά επιδίωκε μία περαιτέρω διεύρυνση και ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς, μέσω της συστηματικής εκβιομηχάνισης, ενώ ο αγροτικός Νότος εκμεταλλευόμενος το καθεστώς δουλείας του νέγρικού πληθυσμού περιορίζεται στην εξαγωγή αγροτικών πρώτων υλών και στην εισαγωγή κατεργασμένων προϊόντων. Η σύγκρουση τους μεταφέρεται και στο ζήτημα της δουλείας⁶³. Μετά την επικράτηση των Βορείων στον Αμερικανικό Εμφύλιο (1861-1865), οι Νέγροι αποκτούν τα πρώτα τους δικαιώματα ως πολίτες των Η.Π.Α. Το 1865 ο Πρόεδρος των Η.Π.Α., Αβραάμ Λίνκολν, καταργεί τη δουλεία⁶⁴. Το 1868 οι Νέγροι καθίστανται ισότιμοι πολίτες με τους Λευκούς και το 1870 απαγορεύεται ρητά κάθε περιορισμός όσον αφορά την άσκηση των εκλογικών τους δικαιωμάτων⁶⁵. Η αποχώρηση του Ομοσπονδιακού Στρατού από τις πολιτείες του Νότου, σηματοδότησε μία νέα περίοδο διακρίσεων σε βάρος τους. Βάση των διακρίσεων αυτών αποτέλεσε το νομοθετικό πλέγμα που έγινε γνωστό ως «Jim Crow». Το 1896 το Ανώτατο Δικαστήριο, στην υπόθεση «Πλέσσι εναντίον Φέργκιουσον» αποδέχεται ότι η ύπαρξη διαφορετικών λεωφορείων για τους Νέγρους και τους Λευκούς είχε νομική βάση. Η ύπαρξη διαφορετικών υπηρεσιών για τους μεν και τους δε αποκτούσε έτσι νομική ισχύ μέχρι την ψήφιση των νόμων για τα Πολιτικά Δικαιώματα στα μέσα της δεκαετίας του '60⁶⁶. Η *Αυγή* κάνει λόγο για ένα βάρβαρο καθεστώς καταπιέσεων και εξευτελισμών σε βάρος 14 εκατομμυρίων

⁶² *Η Αυγή*, 22.11.1955, σελ. 3-4.

⁶³ Dessens N., «Ο μύθος του Νότου: Δοξάζοντας την αντι-Αμερική» στο Mathe S., *Αντιαμερικανισμός, Οδηγίες Χρήσεως*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2002, σελ. 48-49.

⁶⁴ Αργότερα θα το πληρώσει με τη ζωή του, καθώς δολοφονείται στις 12 Απριλίου 1865 από έναν ακραιφνή οπαδό της δουλείας ονόματι Τζον Γουίλκς Μπούθ (John Wilkes Booth).

⁶⁵ Για τις διατάξεις του Αμερικανικού Συντάγματος που αφορούν τα δικαιώματα των Αφροαμερικανών βλ. την ιστοσελίδα: <http://history.house.gov/Exhibitions-and-Publications/BAIC/Historical-Data/Constitutional-Amendments-and-Legislation/>. Τελευταία επίσκεψη, 10.04.2018.

⁶⁶ Κατσάπης Κ., *Ήχοι και Απόηχοι. Κοινωνική Ιστορία του Ροκ Εν Ρολ Φαινομένου στην Ελλάδα, 1956-1967*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας-Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα, 2007, σελ. 254.

Νέγρων πολιτών, για το οποίο ευθύνεται «ο νότιος τρόπος ζωής»⁶⁷. Επιπλέον αναφέρει πως χρησιμοποιούνται σε επίπονες δουλειές ή σαν υπηρέτες και υφίστανται διακρίσεις σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής τους: *Τα τραίνα, τα τραμ, τα λεωφορεία, τα πλοία έχουν ιδιαίτερα διαμερίσματα όπου αναγράφουν: Έγχρωμοι ή Νέγροι. Στα αεροδρόμια υπάρχουν ειδικές αίθουσες αναμονής και εστιατόρια για τους μαύρους. Ένας Νέγρος δεν μπορεί να πάει σε ξενοδοχείο λευκών, ούτε σε κινηματογράφο που δεν είναι για «Έγχρωμους».* Μάλιστα στα κωμικοτραγικά περιστατικά η εφημερίδα αναφέρει πως στην Ουάσινγκτον υπάρχει νεκροταφείο σκύλων, το οποίο απαγορεύει την ταφή σκυλιών που οι ιδιοκτήτες τους ήταν Νέγροι⁶⁸.

Η εφημερίδα με αφορμή το πογκρόμ που εξαπολύουν οι Λευκοί κάτοικοι του αμερικανικού Νότου σε βάρος των Νέγρων συμπολιτών τους, έπειτα από την απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Η.Π.Α. να επιτρέψει στα παιδιά των τελευταίων να φοιτούν στα ίδια σχολεία με τα παιδιά των Λευκών, αναφέρει: *Τα επεισόδια σε βάρος των μικρών Νέγρων μαθητών δίνουν την εικόνα του «Σάουθερν Γουαίη οφ Λάιφ»-του νότιου τρόπου ζωής, που οι λευκοί υπερασπίζονται με όλα τα μέσα. Οι νόμοι και οι κανονισμοί των νοτίων πολιτειών κατοχυρώνουν τις φυλετικές διακρίσεις: Απαγορεύεται ο γάμος ανάμεσα σε μαύρους και λευκούς, απαγορεύεται να συχνάζουν στα ίδια μπαρ, να πηγαίνουν στις ίδιες εκκλησίες, να παίζουν στα ίδια πάρκα-και όλα αυτά με ποινή προστίμου ή φυλακίσεως. Ο Νέγρος που βιάζει μία λευκή καταδικάζεται σε θάνατο και στέλνεται στην αγχόνη. Ο λευκός όμως που διαπράττει το ίδιο αδίκημα σε βάρος μιας Νέγρας καταδικάζεται σε λίγους μήνες φυλακή και στέλνεται στο σπίτι του «επί εγγυήσει»⁶⁹.* Η ρατσιστική προπαγάνδα παρουσιάζει τον νέγρικο πληθυσμό σαν μία καθυστερημένη και άβουλη μάζα, ανίκανη να ενδιαφερθεί για τα κοινά και που έχει ανάγκη την κηδεμονία των Λευκών⁷⁰. Η *Αυγή* δίνει μία ταξική ερμηνεία στο καθεστώς των φυλετικών διακρίσεων αναφέροντας πως οι Αμερικανοί βιομήχανοι, εκμεταλλευόμενοι τις διατάξεις της νομοθεσίας Jim Crow, έχουν επιπλέον κέρδος τριών δισεκατομμυρίων δολαρίων μόνο από τη διαφορά στα ημερομίσθια Λευκών και Νέγρων εργατών. Επιπλέον η καλλιέργεια του «λευκού

⁶⁷ *Η Αυγή*, 29.09.1957, σελ. 4.

⁶⁸ *Η Αυγή*, 28.06.1956, σελ. 3-4.

⁶⁹ *Η Αυγή*, 09.09.1956, σελ. 7.

⁷⁰ *Η Αυγή*, 13.09.1956, σελ. 1.

σοβινισμού» τους βοηθά ώστε Λευκοί και Νέγροι εργάτες να είναι διασπασμένοι και να μην ενωθούν με σκοπό την αντιμετώπιση της κοινής τους εκμετάλλευσης⁷¹.

⁷¹ *Η Αυγή*, 15.09.1956, σελ. 5.

Το βασικό στερεότυπο στον λόγο περί Αμερικής αποτελεί το ότι όλα αποτιμώνται σε χρήμα. Το συγκεκριμένο στερεότυπο δεν εμφανίζεται μόνο στο λόγο της Αριστεράς, αλλά διαπερνά σχεδόν ολόκληρο το πολιτικό φάσμα. Το δολάριο αποτελεί το κατεξοχήν σύμβολο του αμερικανικού καπιταλισμού. Συμβολίζει επίσης την αμερικανική παντοδυναμία αλλά και τις αρνητικές όψεις της αμερικανικής δημοκρατίας. Η Αριστερά προσπαθεί να απομυθοποιήσει το δολάριο, αναδεικνύοντας τη ζοφερή πλευρά του μέσα από μία σφαιρική κριτική στον αμερικανικό καπιταλισμό. Το δολάριο αποτελεί τη βάση των δεινών τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό των Η.Π.Α.: *Και τέλος παίρνεις το δολάριο σου ματωμένο χαρίζοντας άλλα 10 στην «Τζένεραλ Ελέκτρικ Κορπορέισον»... Το δολάριο ανοίγει πόρτες και κλείνει για πάντα χαρούμενα σπίτια. Οπλίζει αληταριό με τη «Γιουνάιτεντ Φρουτ» στη ματωμένη Γουατεμάλα. Καλλιεργεί ηφαίστεια στην Ιορδανία, στη Νότιο Κορέα, στην Ταϊπέχ, στην Περσία, στην Τουρκία, στο νότιο Βιετνάμ, στην Ελλάδα... Στέλνει στο έγκλημα εκατομμύρια παιδιά. Οδηγεί το 30% απ' τις Αμερικανοπούλες παιδίσκες κάτω των 12 ετών στην διακόρευση. Γεννάει φερέλπιδες Αλ Καπόνε, Κοστέλλους, Ντίλλινγκερ και υποκόσμους που η μπόχα τους μολύνει την οικουμένη⁷².*

⁷² Η Αυγή, 09.07.1957, σελ. 2 και Λιαλιούτη Ζ., *Ο Αντιαμερικανισμός.....*, ό. π., σελ. 251-252.

Η «δύναμη» του δολαρίου αποτυπώνεται και στον ελληνικό εμπορικό κινηματογράφο της δεκαετίας του '50 και του '60. Το στερεότυπο του πλούσιου θείου ή της πλούσιας θείας από την Αμερική κυριαρχεί σε μία εποχή, όπου η μετανάστευση κυρίως προς τις Η.Π.Α., τη Γερμανία και την Αυστραλία έχει λάβει εκρηκτικές διαστάσεις. Όπως παρατηρεί ο Γιάννης Σολδάτος σ' αυτά τα τρία μεγάλα κέντρα αναπτύσσεται «μία δεύτερη Ελλάδα», η οποία βρίσκεται σε άμεση επαφή με τη μητέρα πατρίδα δημιουργώντας μία αμφίδρομη σχέση. Οι Έλληνες μετανάστες, εκτός από συνάλλαγμα, μεταφέρουν και νέους τρόπους ζωής στη χώρα μας, τους οποίους η ελληνική κοινωνία είναι ανέτοιμη να τους δεχτεί εγκλωβισμένη στον παραδοσιακό συντηρητισμό της και στους δικούς της αξιακούς και ηθικούς κώδικες συμπεριφοράς (υπογράμμιση δική μας). Ταυτόχρονα δέχονται την άμεση επίδραση της μητέρας πατρίδας καταναλώνοντας φολκλορικά ελληνικά προϊόντα δεύτερης κατηγορίας. Ένα από αυτά είναι και ο ελληνικός κινηματογράφος, τον οποίο αγαπούν ιδιαίτερα⁷³. Ενδεικτικές της αποτύπωσης του αμερικανικού τρόπου ζωής και των στερεοτύπων γύρω από τις Η.Π.Α. είναι οι ταινίες: *Δολάρια και Όνειρα* (1956), *Η Θεία από το Σικάγο* (1957) και *Έχει Θείο το Κορίτσι* (1957). Ωστόσο η πιο πιστή αποτύπωση του αμερικανικού τρόπου ζωής εντοπίζεται στην πρώτη ταινία του Νίκου Κούνδουρου, *Μαγική Πόλις* (1954), για την οποία η *Αυγή* επιφυλάσσει θετικότατη κριτική. Η ιστορία εκτυλίσσεται γύρω από ένα υπόγειο σφαιριστήριο στην Ομόνοια, με το όνομα Μάτζικ Σίτυ. Όπως αναφέρεται στο άρθρο του Κ. Σταματίου: *Μαγική πόλη είναι το «Μάτζικ Σίτυ», ένα υπόγειο σφαιριστήριο της Ομόνοιας. Είναι όπως λέει ο εκφωνητής ένα κομμάτι της Αμερικής στην καρδιά της Αθήνας, η τελευταία λέξη του πολιτισμού μας, Σφαιροβολία, τοξοβολία, το μαγικό ψάρεμα, το «μπανιστήρι»....Κι όλα αυτά τα σκεπάζουν οι βελούδινοι ήχοι της πιο αποχαυνωτικής τζαζ. Το Μάτζικ Σίτυ λοιπόν, είναι η εικόνα-σύμβολο του δυτικού μας πολιτισμού, η βιτρίνα της ψευτιάς, η παγίδα για τους τίμιους νέους της συνοικίας.* Ωστόσο σε διπλανή στήλη της εφημερίδας ένας άλλος αρθρογράφος ονόματι Σ. Γρηγόρης, παρότι εκφράζεται με κολακευτικά σχόλια για την ταινία, κριτικάρει έντονα την προβολή γυμνών και αισθησιακών σκηνών *πέρα από κάθε μέτρο κι απ' τις απαιτήσεις ακόμα του σεναρίου* για εμπορικούς σκοπούς⁷⁴. Παρά το γεγονός ότι η Ε.Δ.Α. αποτελεί μία προοδευτική πολιτική δύναμη που αγωνίζεται για τον εκδημοκρατισμό της πολιτικής ζωής, για την ειρήνη και την εθνική συμφιλίωση, στο κοινωνικό πεδίο εγκολπώνεται τα συντηρητικά προτάγματα

⁷³ Σολδάτος Γ., *Ιστορία του Ελληνικού Κινηματογράφου: Α Τόμος (1900-1967)*, Εκδόσεις Αιγόκερως, Αθήνα, 1999, σελ. 132.

⁷⁴ *Η Αυγή*, 12.01.1955, σελ. 2.

της ελληνικής κοινωνίας και τον ηθικό καθωσπρεπισμό του ελληνικού τρόπου ζωής (σεμνότητα, αγνότητα, ταπεινοφροσύνη, μεροδούλι-μεροφάι, το κοριτσάκι μας που το 'χουμε μη βρέξει και μη στάξει), ο οποίος κυριαρχεί διαταξικά και διαπαραταξιακά.

Εικόνα 1: Η Γεωργία Βασιλειάδου ενσαρκώνει τη *Θεία από το Σικάγο* στην ομώνυμη ταινία του Αλέκου Σακελλάριου. Η ταινία σατιρίζει την “εισβολή” του αμερικανικού τρόπου ζωής στη μετεμφυλιακή Ελλάδα.

Όπως αναφέραμε προηγουμένως, το πνεύμα του αμερικανικού καταναλωτισμού, οι νέες μέθοδοι προώθησης των προϊόντων και η στρατηγική του επιθετικού μάρκετινγκ δημιούργησαν «πλασματικές» ανάγκες τόσο στον μέσο Αμερικανό πολίτη, όσο και στον Ευρωπαίο κάτοικο που η χώρα του έγινε παραλήπτης της αμερικανικής οικονομικής βοήθειας. Το πνεύμα του αμερικανικού καταναλωτισμού περιγράφεται από τον ανταποκριτή της *Αυγής* στη Νέα Υόρκη, Χρ. Νικολόπουλο, ως εξής: *Εδώ στις Η.Π.Α., ο καταναλωτής, λόγω της ποικιλίας των προϊόντων έχει πλούσιες δυνατότητες εκλογής. Μπαίνει π.χ. σε ένα γενικό κατάστημα, όπου «ούτε πόρτα δεν χρειάζεται ν' ανοίξη, γιατί ανοίγει μόνη της» και αντικρύζει 5.000 διαφορετικά είδη. Σε άλλο σημείο αναφέρεται: Η διαφήμιση είναι η μεγαλύτερη και πιο λατρευτή θεά στην Αμερική. Όποιος δεν έχει την προστασία της, ούτε μισό βήμα δεν μπορεί να πάη μπροστά. Και αυτό δεν αληθεύει μόνο για τα προϊόντα αλλά και για τους ανθρώπους.... Οι μαθητριάδες και οι μαθητές του γυμνασίου-συχνά και του δημοτικού-αρχίζουν να καπνίζουν και να καπνίζουν ορισμένη μάρκα σιγαρέττων γιατί*

και η τάδε δημοφιλής σταρ του Χόλλυγουντ ή ο τάδε «σκληρός άνδρας»-ηθοποιός καπνίζουν από την ίδια όπως τους λέει η ρεκλάμα που βλέπουν και ακούνε σε κάθε τους βήμα⁷⁵. Στα τέλη της δεκαετίας του '50 και στις αρχές της δεκαετίας του '60, οι περισσότερες Ευρωπαίες γυναίκες πιστεύουν πως η μέση Αμερικανίδα ζει σ' ένα μοντέρνο επιστημονικό παράδεισο, έχοντας στη διάθεση της «ηλεκτροκίνητες υπηρέτριες» τις οποίες «διατάζει» με το πάτημα ενός κουμπιού, αυτοκίνητο που την περιμένει έξω από την πόρτα του σπιτιού της και άφθονα φορέματα χωρίς κανένα περιορισμό και προλήψεις. Επίσης το στερεότυπο της καλοντυμένης Αμερικανίδας που ποζάρει αμέριμνη και ελεύθερη στα εξώφυλλα των περιοδικών, πάντα γελαστή, καλοθρεμμένη με βιταμίνες και χυμούς φρούτων, που έχει στη διάθεση της αυτοκίνητο και ηλεκτρική σκούπα δημιουργεί ένα αίσθημα ζήλιας στις Ευρωπαίες γυναίκες. Η *Αυγή* επιχειρεί να ανατρέψει τη συγκεκριμένη ψευδαίσθηση ευημερίας της μέσης Αμερικανίδας, υποστηρίζοντας πως δεν είναι ικανοποιημένη από τη ζωή της και ας παράγει με τα χέρια της μεγάλο μέρος του εθνικού πλούτου. Εκατοντάδες χιλιάδες Αμερικανίδες σταματούν να εργάζονται μετά το γάμο τους, όμως αναγκάζονται γρήγορα να επιστρέψουν στην αγορά εργασίας λόγω των οικονομικών δυσχερειών που αντιμετωπίζει το νοικοκυριό τους. Επίσης η εργασία της δεν αποτιμάται όπως εκείνη του άνδρα της καθώς αμείβεται με χαμηλότερα ημερομίσθια: *Γι' αυτό και η γυναίκα αυτή δεν είναι δυνατό ν' αντιπροσωπεύει για μας-παρ' όλη την εκθαμβωτική προπαγάνδα-τον πιο πολιτισμένο και ελεύθερο «τρόπο ζωής»*⁷⁶. Κατά το 1955, η *Αυγή*, αναφέρει πως το 69% των αμερικανικών οικογενειών ζουν στην αθλιότητα και δεν μπορούν να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες. Μας δίνει την εικόνα του μέσου Αμερικανού εργαζόμενου, ο οποίος κατοικεί μέσα σε «τρώγλη», υποσιτίζεται, φοράει παλιόρουχα, ωστόσο διαθέτει αυτοκίνητο κάτι το οποίο αποτελεί σύνηθες φαινόμενο στις Η.Π.Α. Μάλιστα ο αρθρογράφος διαπιστώνει πως ο εργαζόμενος, εργάζεται μόνο και μόνο για να πληρώνει τις δόσεις⁷⁷. Επιπροσθέτως στις Η.Π.Α., το ίδιο έτος όπως αναφέρεται στην *Αυγή*, υπάρχουν 3 εκατομμύρια αναλφάβητοι, άνθρωποι που δεν μπορούν να διαβάσουν μια εφημερίδα ή ένα βιβλίο ή να γράψουν ένα γράμμα. Ο Αμερικανός εργαζόμενος μένει εντελώς απροστάτευτος από τις τρεις μάστιγες: την ανεργία, τις αρρώστιες και τα γηρατειά. Το γεγονός ότι απολαμβάνει υψηλότερους μισθούς, σε σχέση με τους εργαζόμενους άλλων καπιταλιστικών κρατών, οφείλεται σε μια σειρά από ιστορικούς λόγους. Η απόδοση

⁷⁵ *Η Αυγή*, 20.01.1960, σελ. 3.

⁷⁶ *Η Αυγή*, 14.05.1959, σελ. 4.

⁷⁷ *Η Αυγή*, 29.03.1955, σελ. 3-4.

της εργασίας αλλά και το γεγονός ότι ο αμερικανικός ιμπεριαλισμός εκμεταλλεύεται ένα σημαντικό κομμάτι του καπιταλιστικού κόσμου, επιτρέπουν στο αμερικανικό κεφάλαιο να πληρώνει υψηλότερα ημερομίσθια⁷⁸. Στις αρχές του 1957, στη «χώρα των ουρανοξυστών» το 30% των σπιτιών δεν έχει τρεχούμενο νερό, το 35% δεν διαθέτει αποχωρητήριο και το 40% δεν διαθέτει λουτρό⁷⁹.

Στις 6 Δεκεμβρίου 1955 η *Αυγή* δημοσιεύει συνέντευξη του μεγάλου Βρετανού κωμικού Τσάρλι Τσάπλιν, σε Αμερικανό δημοσιογράφο. Η συνέντευξη του Σαρλώ αποτελούσε ένα δριμύ κατηγορώ ενάντια στον αμερικανικό τρόπο ζωής και στον χαρακτήρα των Αμερικανών. Μάλιστα δηλώνει πως δεν θα ξαναγύριζε στις Η.Π.Α. ακόμη και αν γινόταν πρόεδρος ο ίδιος ο Χριστός. Υποστηρίζει πως οι κάτοικοι των Η.Π.Α. είναι φοβερά κατηφείς μ' όλη την υλική ευημερία: *Κυττάζτε τα αποτελέσματα του μηχανικού πολιτισμού της Αμερικής. Εκεί οι άνθρωποι δεν ξέρουν πια ούτε πώς να κλάψουν. Τους λείπει η ευσπλαχνία και η παλιά φιλικότητα. Οι άνθρωποι αδιαφορούν και δεν κάνουν τίποτα όταν οι φίλοι και οι γείτονες τους διώκονται ή συκοφαντούνται από τις Αρχές. Το χειρότερο όμως, όπως υποστηρίζει, είναι ότι τα παιδιά μαθαίνουν να μιμούνται τους σπιούνους, να προδίδουν και να μισούν⁸⁰. Εν τέλει ο σύγχρονος αμερικανικός πολιτισμός έχει οδηγήσει στα αντίθετα από τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Η *Αυγή* σκιαγραφεί την αμερικανική κοινωνία ως μία μηχανοποιημένη και ρομποτοποιημένη κοινωνία, όπου κυριαρχούν τα κουμπιά και τα χάπια: *Αυτός είναι ο κόσμος τους....Κουμπιά και χάπια. Τη μέρα τα κουμπιά. Τη νύχτα τα χάπια. Κουμπιά κάθε λογής, κάθε κατηγορίας. Από το «αθώο» κουμπί, που το πατάς και σου πετάει την κόκα-κόλα σου παγωμένη ή τα τσιγάρα σου, ως το κουμπί που αν το πατήσεις εξαπολύεται ο ατομικός Αρμαγεδόνας στον πλανήτη μας⁸¹. Το κλίμα του Ψυχρού Πολέμου και η ένταση στις διεθνείς σχέσεις έχουν επηρεάσει την ψυχосύνθεση των παιδιών και έχουν οδηγήσει στην αύξηση της παιδικής εγκληματικότητας, όπως αναφέρει ο Αμερικανός δημοσιολόγος, Α. Καν, σε άρθρο που δημοσιεύει η *Αυγή* στις 29 Μαρτίου 1955: *Τα παιδιά μας ζουν κάτω από την επίδραση του επίσημου στρατιωτικού και πολιτικού προγράμματος, που έχει σαν σκοπό.....να προετοιμάσει μια γενειά δολοφόνων με σκοπό τον πόλεμο⁸². Η πολεμοκαπηλεία και το μίσος για τα λαϊκά δικαιώματα καθώς και για τις χώρες του***

⁷⁸ Η *Αυγή*, 24.11.1955, σελ. 3-4.

⁷⁹ Η *Αυγή*, 04.01.1957, σελ. 3.

⁸⁰ Η *Αυγή*, 06.12.1955, σελ. 3-4.

⁸¹ Η *Αυγή*, Ένθετο Επιστήμη-Τέχνες-Γράμματα, 06.09.1964, σελ. 1 και Λιαλιούτη Ζ., *Ο Αντιαμερικανισμός.....*, ό. π., σελ. 254.

⁸² Η *Αυγή*, 29.03.1955, σελ. 3-4.

σοσιαλιστικού στρατοπέδου καλλιεργούνται συστηματικά στην αμερικανική κοινωνία, με σκοπό την αύξηση των κερδών του αμερικανικού κεφαλαίου και την επιδίωξη της παγκόσμιας κυριαρχίας του αμερικανικού ιμπεριαλισμού. Η *Αυγή* αναφέρει τα εξής, με αφορμή την κλιμάκωση των πολεμικών συγκρούσεων στο Βιετνάμ: *Σειέται κάτω η γης, γκρεμίζοντας τα σπίτια, φωτιές ανάβουν, μωρά δολοφονούνται στο βυζί της μάνας τους και γέροι βάφουν το τελευταίο τους αβέβαιο βήμα με το αίμα τους! Αμερικάνικος «τρόπος ζωής»! Εις το όνομα του Πατρός, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος.....* Η ελευθερία, ως ιδανικό της αμερικανικής κουλτούρας, αποδίδεται ως ελευθερία των επιχειρήσεων στο ξεζούμισμα της εργατιάς και στο ξεγύμνωμα του αγρότη, ως ελευθερία στην υποταγή των ξένων λαών και ελευθερία των τελευταίων να αναγνωρίζουν ως αφεντικό τους τις Η.Π.Α., ως ελευθερία των Μαύρων να δουλεύουν και ως ελευθερία της Κου-Κλουξ-Κλαν να τους σφάζει, ως ελευθερία δημιουργίας στρατιωτικών βάσεων σε ξένες χώρες και ως ελευθερία ανάπτυξης έντονης στρατιωτικής ανάμιξης σ' αυτές⁸³.

⁸³ *Η Αυγή*, 25.04.1965, σελ. 5.

2) ΤΑ ΧΟΛΛΥΓΟΥΝΤΙΑΝΑ ΠΡΟΤΥΠΑ.

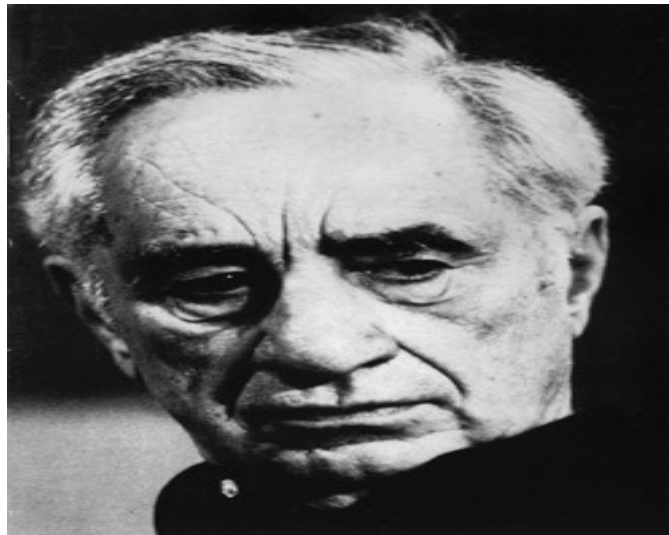
Η κινηματογραφική βιομηχανία του Χόλλυγουντ, κατά τον 20^ο αιώνα, λάνσαρε νέα δεδομένα και μεθόδους στην παραγωγή ταινιών: το Φαρ-Ουέστ, την ομιλία στον κινηματογράφο και αργότερα επί προεδρίας Ρούσβελτ εισήγαγε μία σειρά από ταινίες με κοινωνικό περιεχόμενο που κήρυσσαν τις αξίες του ανθρωπισμού, εξήραν τις αρετές της δημοκρατίας και προπαγάνδιζαν το κλασσικό μοτίβο του αμερικανικού ονείρου: «όλοι είναι ίσοι απέναντι στην Τύχη, όλοι μπορούν να πετύχουν στη ζωή». Στην εποχή του Ψυχρού Πολέμου το Χόλλυγουντ, ως γέννημα-θρέμμα των μεγάλων συμφερόντων (όπως το χαρακτηρίζει η *Αυγή*), προχώρησε σ' ένα κύμα ανηλεών διωγμών ενάντια σε σκηνοθέτες, ηθοποιούς, σεναριογράφους και γενικότερα ανθρώπους του κινηματογράφου που ήταν ύποπτοι φορείς κομμουνιστικών ιδεών: *Έδιωξε απ' τα στούντιο κάθε απλώς ύποπτο για προοδευτικές ιδέες. Φίμωσε τους υπόλοιπους ή διοχέτευσε το ταλέντο τους στην παραγωγή αντισοβιετικών ανοησιών, που το μόνο που τελικά κατάφεραν ήταν να προκαλέσουν τη δυσφορία ή τη θυμωδία των λαών, ν' απομακρύνουν ακόμα περισσότερο το κοινό που απέμενε*⁸⁴. Ο γερουσιαστής Τζόσεφ Μακάρθι από το 1950 έως τον θάνατο του στις 2 Μαΐου 1957 πρωτοστάτησε σ' ένα «κυνήγι μαγισσών» με το πρόσχημα του κομμουνιστικού κινδύνου. Ο νόμος «περί αντιαμερικανικών ενεργειών» έδινε τη δυνατότητα στις μυστικές υπηρεσίες και στις υπηρεσίες ασφαλείας των Η.Π.Α. να συλλαμβάνουν και να ανακρίνουν Αμερικανούς πολίτες, χωρίς να υπάρχουν επαρκή στοιχεία που να επιβεβαιώνουν τις κατηγορίες και σε αρκετές περιπτώσεις χωρίς καν να απαγγελθεί κατηγορία. Αρκούσε μόνο και μόνο η υποψία. Από την άλλη πλευρά, συνεργάτες κατέδιδαν ο ένας τον άλλον, σύζυγοι τις γυναίκες τους και πολλά μεγάλα ονόματα της εποχής αποστασιοποιήθηκαν από στενούς φίλους τους ώστε να μη στιγματιστούν από την αμερικανική κυβέρνηση. Η δίωξη των ανθρώπων του κινηματογράφου πραγματοποιούνταν με βάση τη λεγόμενη «Μαύρη Λίστα του Χόλλυγουντ». Για τη στάση του σχετικά με τη δίωξη συνεργατών του και συναδέλφων του επικρίθηκε όσο κανείς άλλος (όχι άδικα) ο ελληνικής καταγωγής σκηνοθέτης Ελία Καζάν. Υπήρξε μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος των Η.Π.Α., για ενάμισι χρόνο, έως το 1934. Αν και αρχικά δεν απάντησε στο κάλεσμα της Επιτροπής Αντιαμερικανικών

⁸⁴ *Η Αυγή*, 09.11.1958, σελ. 4.

Ενεργειών, το 1952 έδωσε οκτώ ονόματα στενών συνεργατών και φίλων του. Παρόλο που τα συγκεκριμένα ονόματα βρίσκονταν ήδη στη «Μαύρη Λίστα», ο Καζάν στιγματίστηκε ως καταδότης και έχασε μακροχρόνιες φιλίες⁸⁵.

⁸⁵ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. το άρθρο της Μηχανής του Χρόνου, *Ο Μακαρθισμός στο Χόλιγουντ. Η στάση του Σινάτρα, η κυβίστηση του Μπόγκαρτ, η προδοσία του Ελία Καζάν, η ηρωική στάση της Μαίριλιν Μονρόε*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.mixanitouxronou.gr/o-makarthismos-sto-choligount-i-stasi-tou-sinatra-i-kivistisi-tou-bokarnt-i-prodosia-tou-elia-kazan-i-iroiki-stasi-tis-merilin-monro/>. Τελευταία επίσκεψη: 13.04.2018.

Για την καλλιτεχνική του δραστηριότητα αλλά και για τα μηνύματα που περνούσε μέσω αυτής, ο Καζάν δέχεται συντονισμένα «τα πυρά» τόσο της *Αυγής* όσο και της *Επιθεώρησης Τέχνης*. Την 1^η Ιανουαρίου 1955, η *Αυγή* ξεκινά ένα αφιέρωμα με τίτλο «Το Χόλλυγουντ Όπως Είναι». Η ταινία του Καζάν, *Viva Zapata* (1952) εκλαμβάνεται στα πλαίσια της συντονισμένης προσπάθειας της αμερικανικής κινηματογραφικής βιομηχανίας να διαστρεβλώσει την ιστορική αλήθεια και να συκοφαντήσει τα λαϊκά κινήματα και τους ηγέτες τους: *Και ο Στάινμπεκ σαν συγγραφέας και ο Καζάν σαν σκηνοθέτης και ο Ζάνουκ σαν πολιτικός υπεύθυνος απέναντι στην κινηματογραφική εταιρεία δεν δίστασαν να διαστρεβλώσουν την ιστορική αλήθεια και να χρησιμοποιήσουν ένα τόσο τιμημένο αρχηγό σαν τον Ζαπάτα*⁸⁶ *για να συκοφαντήσουν τους ηγέτες των απελευθερωτικών κινήματων και να τους δείξουν ανίκανους να κρατήσουν την εξουσία και να ικανοποιήσουν τους πόθους των λαών. Η ταινία παρουσιάζει τους αρχηγούς της επανάστασης σαν διεφθαρμένους ανθρώπους που πήραν την εξουσία για να αντικαταστήσουν αυτοί στα προνόμια τους*

φεουδάρχες⁸⁷.

Εικόνα 2: Ελία Καζάν (1909-2003).

⁸⁶ Εμιλιάνο Ζαπάτα (1879-1919): Σπουδαία ηγετική προσωπικότητα των ανταρτών της αγροτικής Μεξικανικής Επανάστασης του 1910, η οποία κατευθυνόταν κατά του προέδρου της χώρας, Πορφύριο Ντίας και των οργανωμένων συμφερόντων που αυτή εξυπηρετούσε. Οργάνωσε και διοικούσε σημαντική επαναστατική δύναμη, ονομαζόμενη "Απελευθερωτικός Στρατός του Νότου". Δολοφονήθηκε σε ενέδρα των κυβερνητικών στρατευμάτων στις 10 Απριλίου 1919.

⁸⁷ *Η Αυγή*, 01.01.1955, σελ. 4.

Έντονη είναι και η κριτική της στην ταινία *Το Λιμάνι της Αγωνίας* (1954). Ο αρθρογράφος Κ. Σταματίου στην αρχή του άρθρου κριτικάρει τους «καλοπληρωμένους κράχτες» του «ελεύθερου συνδικαλισμού», οι οποίοι *βουτάνε πάντα τη γλώσσα τους στο μέλι και υποστηρίζουν πως στις Η.Π.Α., η εργατική τάξη απολαμβάνει όλες τις ανέσεις κι όλοι οι εργάτες έχουνε τηλεόραση κι ηλεκτρικά ψυγεία κι αυτοκίνητα*. Η ταινία *Το Λιμάνι της Αγωνίας* έρχεται να διαψεύσει τη συγκεκριμένη άποψη. Η ταινία βασίστηκε σε ρεπορτάζ του Μάλκολμ Τζόνσον για τους λιμενεργάτες της Νέας Υόρκης. Ο αρθρογράφος αναφέρει πως η ταινία του Καζάν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί σαν ένα ντοκουμέντο του αμερικανικού τρόπου ζωής, όμως ο σκηνοθέτης δεν προχωρά παραπέρα και την παρουσιάζει ως μία μεμονωμένη περίπτωση όπου *Το νόμιμο Σωματείο Φορτοεκφορτωτών κυβερνιέται από έναν αρχιγκάγκστερ-λακέ των μεγαλοκαρχαριών. Για να δουλέψεις πρέπει να είσαι της αρεσκείας της συμμορίας που σου κρατάει απ' το μεροδούλι τη «μίτζα» της. Όποιος της μιλήσει, όποιος της αντισταθεί δεν έχει ζωή ενώ στο τέλος της πρότασης δεν λείπει και η αιχμηρή αναφορά του αρθρογράφου πως βρισκόμαστε στην καρδιά του ελεύθερου συνδικαλισμού*. Αναφέρει επίσης πως *Οι εργάτες που μας δείχνει ο Καζάν δεν είναι βέβαια Χολλυγουντιανοί, δεν έχουν αυτοκίνητα, φοράνε σκισμένα ρούχα, ζητιανεύουν για να πιουν ένα καφέ και λένε λόγια με σημασία «εδώ δεν μπορείς πουθενά να 'σαι πια σίγουρος» ή «καλύτερα να 'μουνα ζώο παρά τέτοια ζωή»*. Ασχολίαστη δεν μένει και η δήλωση του Καζάν στην αρχή του έργου πως οι λύσεις που δίνει είναι μία νίκη της δημοκρατίας: *Υποπτη «νίκη» που μόνο ένας άνθρωπος σαν τον Καζάν που απαρνήθηκε τις ανθρωπιστικές του ιδέες, θα μπορούσε να παρουσιάσει. Καλύτερη εικόνα της «νίκης» της Δημοκρατίας είναι τα πτώματα που πέφτουν απ' την ταράτσα, τα σπασμένα κεφάλια και τα αίματα που τρέχουν στο πρόσωπο του Μπράντο⁸⁸*. Στο πέμπτο τεύχος του περιοδικού *Επιθεώρηση Τέχνης*, που κυκλοφόρησε το Μάιο του 1955, εντοπίζουμε την επιστολή ενός αναγνώστη του περιοδικού, ονόματι Θάνος Γραικός, ο οποίος ασκεί δριμύτατη κριτική στις παραπάνω ταινίες αλλά και στον ίδιο τον Καζάν. Αποσπάσματα της επιστολής θα τα παραθέσουμε αυτούσια ώστε ο αναγνώστης να κατανοήσει το ύφος και το μέγεθος της κριτικής. Ο Καζάν καταγγέλλεται για συνειδητή διαστρέβλωση της ιστορικής αλήθειας: *Αυτή η ερμηνεία που έδωσε στο Ζαπάτα ο Καζάν ξεσήκωσε θύελλα διαμαρτυριών στο Μεξικό και σε πολλούς Αμερικανούς μελετητές της ιστορίας. Ο Καζάν στην ταινία του παρουσιάζει τον Ζαπάτα να γυρίζει πίσω στο χωριό του τη στιγμή της νίκης των επαναστατικών δυνάμεων ώστε*

⁸⁸ *Η Αυγή*, 16.02.1955, σελ. 2.

να μην διαφθαρεί από το μικρόβιο της εξουσίας. Ο Ζαπάτα σύμφωνα με έναν Αμερικανό μελετητή ονόματι Μπελς πήρε τα βουνά διότι οι εχθρικές δυνάμεις είχαν κυκλώσει την πρωτεύουσα και υπήρχε σοβαρός κίνδυνος να κατασταλεί η επανάσταση. Ο Καζάν σε μεταγενέστερες δηλώσεις του δήλωσε πως ποτέ δεν είχε ακούσει μία τέτοια εκδοχή. Όμως η κατάθεση του στην Επιτροπή Αντιαμερικανικών Ενεργειών έρχεται σε αντίφαση με τον παραπάνω ισχυρισμό. Εκεί ο Καζάν αναφέρει τα εξής (αφού ανέφερε πως είχε δώσει το σενάριο σε δύο Μεξικανούς σκηνοθέτες): «Το διάβασαν και μας έκαναν μία επίθεση που κοντέψαμε να τα χάσουμε! Κατά τη γνώμη τους το σενάριο ήταν ανεκδιήγητο! Υπογράμμισαν πολλές ανκρίβειες, αλλά πάνω απ' όλα χτύπησαν με μανία και σαρκασμό το σημείο που τονίζαμε ότι ο Ζαπάτα αρνήθηκε την εξουσία». Σε άλλο σημείο της απολογίας του αναφέρει: «Με τον τρόπο που παρουσίασα τον Ζαπάτα κατόρθωσα να καταστρέψω το είδωλο που οι κομμουνιστάι με τόσο κόπο είχαν στήσει⁸⁹». Σε άλλο σημείο αναφέρει: Που να φαντάζονταν οι Μεξικανοί ότι απ' τη μακρινή Ελλάδα, τη χώρα με την ίδια αιματοβαμμένη ιστορία θάρχονταν ένα παιδί της και μάλιστα καλλιτέχνης για να κομματιάσει ένα λαμπερό διαμάντι της ιστορίας τους και να σκορπίσει σ' όλο τον κόσμο χωρίς λάμψη, γεμάτο απ' τους λεκέδες που άφησαν πάνω του τα χέρια του μίσους. Κατηγορεί επίσης τον σκηνοθέτη πως στην ταινία *Το Λιμάνι της Αγωνίας* προσπαθεί να αποξενώσει τον εργάτη απ' το συνάδελφο του προσφέροντας του το φόβο και την αγωνία σε κάθε βήμα προς την κατάκτηση της ζωής⁹⁰. Σε προηγούμενο τεύχος του περιοδικού ο κύριος αρθρογράφος για τα κινηματογραφικά τεκταινόμενα, Αντώνης Μοσχοβάκης⁹¹, αναφέρει: Ο τρόπος που καταπιάνεται ο Καζάν με τα μεγάλα κοινωνικά θέματα είναι ήδη γνωστός από το «Βίβα Ζαπάτα» όπου σε συνεργασία με τον Στάϊνμπεκ νόθεψαν την ολόψυχη έφεση των Μεξικανών για ελευθερία. Όμως αν στο «Ζαπάτα» πρόβαλλε αδρή η μορφή του μεγάλου ηγέτη και το πλήθος ήταν συντονισμένο ψυχικά μαζί του, στο «Λιμάνι της Αγωνίας» το πλήθος είναι ανώνυμο κι άβουλο και το χειρότερο δεν υπάρχει ηγέτης. Οι

⁸⁹ Βλ. επίσης: *Η Αυγή*, 05.01.1955, σελ. 2.

⁹⁰ *Επιθεώρηση Τέχνης*, τεύχος 5, Μάιος 1955, σελ. 410-411.

⁹¹ Ο Αντώνης Μοσχοβάκης (1923-2007) γεννήθηκε στην Αθήνα. Έλαβε μέρος στην Εθνική Αντίσταση 1941-44 και για τη δράση του αυτή εξορίστηκε στην Ικαρία, τη Μακρόνησο και τον Άη Στράτη από το 1948 έως το 1952. Τη δημοσιογραφική του σταδιοδρομία ξεκίνησε γράφοντας κριτικά άρθρα στο περιοδικό *Επιθεώρηση Τέχνης*. Το 1958 αρχίζει να εργάζεται στην εφημερίδα *Ανεξάρτητος Τύπος* και στη συνέχεια στις εφημερίδες *Νίκη* και *Αυγή* έως την επιβολή της δικτατορίας, πάντοτε ως κριτικός κινηματογράφου. Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας παρέμεινε στη Γαλλία ενώ με την έλευση της μεταπολίτευσης συνέχισε να γράφει στην *Αυγή* και την *Ελευθεροτυπία* έως το 1984, οπότε και συνταξιοδοτήθηκε. Πέθανε σε ηλικία 84 ετών, στις 13 Μαΐου 2007. Τις πληροφορίες αντλήσαμε από την ιστοσελίδα: http://www.biblionet.gr/author/23704/%CE%9C%CE%BF%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%B2%CE%AC%CE%BA%CE%B7%CF%82,%CE%91%CE%BD%CF%84%CF%8E%CE%BD%CE%B7%CF%82,_1923-2007. Τελευταία επίσκεψη: 12.04.2018.

λύσεις που δίνει ο Καζάν είναι ψεύτικες και εντελώς έξω απ' την πραγματικότητα.....Το μόνο που προσφέρει η ταινία είναι ότι μας μαθαίνει ότι υπάρχει ένα καινούριο είδος γκαγκστερισμού-η εκμετάλλευση των συνδικάτων από τραμπούκους και απατεώνες⁹². Άλλη μία ταινία που συγκεντρώνει τα «βέλη» του περιοδικού είναι το *Ανατολικά της Εδέμ* (1955), βασισμένο στο ομώνυμο βιβλίο του Τζον Στάινμπεκ: *Η σωματεμπορία* παρουσιάζεται σαν φεμινισμός κι η μαύρη αγορά, το σπεκουλάρισμα στον πόλεμο σαν πράξη υικής στοργής. Ύστερα απ' αυτά δεν είναι καθόλου παράξενο που διαβάζουμε καθημερινά για την ηθική εξαχρείωση, για την άνοδο της εγκληματικότητας που παρατηρείται στην Αμερικανική νεολαία. Όταν οι εγκληματικές πράξεις, η αντικοινωνική συμπεριφορά, δικαιολογούνται πως προέρχονται είτε από την κληρονομικότητα, είτε από την παρόρμηση του υποσυνείδητου είναι φυσικό να καταστρέφεται το αίσθημα της κοινωνικής ευθύνης και να γίνεται ελαστικότερη η συνείδηση. Σε άλλο σημείο της κριτικής ο αρθρογράφος αναφέρει: Ένας κόσμος φριχτός, αλλοπρόσαλος, ξεχαρβαλωμένος λες και κατοικείται από παράφρονες και ναρκομανείς.....Το «Ανατολικά της Εδέμ» είναι το αριστουργηματικό ανοσιούρημα. Παρ' όλα αυτά ο Μοσχοβάκης επιφυλάσσει κολακευτικά λόγια για τους ηθοποιούς και αποτίει τον δικό του φόρο τιμής στον αδικοχαμένο πρωταγωνιστή, Τζέιμς Ντην: *Θάχαμε την ευκαιρία να τον εκτιμήσουμε σε καλύτερες ταινίες*⁹³.

⁹² *Επιθεώρηση Τέχνης*, τεύχος 3, Μάρτιος 1955, σελ. 237.

⁹³ *Επιθεώρηση Τέχνης*, τεύχος 11, Νοέμβριος 1955, σελ. 426-427.

Εικόνα 3: Τζέιμς Ντην (1931-1955). Αμερικανός ηθοποιός του Χόλλυγουντ. Πρωταγωνίστησε στη σύντομη, όπως αποδείχθηκε καριέρα του, στις ταινίες *Ανατολικά της Εδέμ* (1955), *Επαναστάτης Χωρίς Αιτία* (1955) και *Ο Γίγας* (1956). Αποτέλεσε χαρακτηριστική περίπτωση του προτύπου του «Αμερικανού γόη».

Η θέση της γυναίκας στο Χόλλυγουντ παρουσιάζεται από την *Αυγή* ως εξής: *Στις αμερικανικές ταινίες η γυναίκα βρίσκεται στο προσκήνιο. Πως όμως; Κατά το Χόλλυγουντ οι γυναίκες ανήκουν κυρίως σε τρεις κατηγορίες: 1) Η γυναίκα-εγκληματίας ή υποκινητής εγκλήματος. 2) Η γυναίκα-εχθρός του άνδρα που μάχεται και νικιέται (γιατί πάντα πρέπει να νικιέται) στη μάχη των φύλων. 3) Η γυναίκα-όργανο της φυσιολογικής ηδονής του άνδρα⁹⁴. Το Χόλλυγουντ, στα μέσα της δεκαετίας του '50, εισήγαγε επίσης τη «μόδα» του «pin up girl». Οι πρωταγωνίστριες των ταινιών επιλέγονταν με βάση τα φυσικά τους προσόντα και όχι για το υποκριτικό τους ταλέντο. Για την *Αυγή* το «pin up girl» αποτελεί τον τύπο της γυναίκας που θα αρκούσε μόνο να ξαπλώσει λίγο ώστε να εκφράσει όλη την κλίμακα της ανθρώπινης ακολουσίας. Ο αγνός έρωτας αντικαθίσταται έτσι από το «σεξ» και τον προκλητικό αισθησιασμό⁹⁵. Ο Καζάν με την ταινία *Baby Doll* (1957) καταπιάστηκε και με αυτή τη μόδα: *Με αυτό το καθυστερημένο και μισοηλίθιο πλάσμα ο Καζάν κατορθώνει να πλέξει μια ωμή και σκληρή ιστορία, με κτηνώδεις ορμές, καταπιεσμένους σαρκικούς πόθους και να τα πλαισιώσει με μία αθλιότητα που θυμίζει τα περίφημα «Καπνοτόπια»⁹⁶. Αναμφίβολα το πρότυπο του «pin up girl» ενσαρκώθηκε απόλυτα από την Μέριλιν Μονρόε, η οποία θεωρούνταν το «σύμβολο του σεξ» στη δεκαετία του '50. Για την *Αυγή* ο αμερικανικός τρόπος ζωής αποτυπώνεται στο τρίπτυχο τσίγλες-κόκα κόλα-Μέριλιν Μονρόε. Η τελευταία αποτελεί το σύμβολο της «ανθούσης Αμερικής», μία Σταχτοπούτα που έγινε πριγκίπισσα του παραμυθιού με το οποίο σκοτίζουν το μυαλό δεκάδων εκατομμυρίων ανθρώπων. Η λάμψη της διατηρείται με όλα τα θεμιτά και αθέμιτα μέσα: *Ο δρόμος της Μαίριλιν προς τα άστρα ήταν το ίδιο δύσκολος όπως και ο δρόμος του γέρου Ροκφέλλερ προς την Ουόλ Στρητ. Στο άρθρο δίνεται μία εντελώς διαφορετική εικόνα από αυτήν που έχουμε για την αμερικανίδα σταρ. Η εικόνα μιας σκληρής και άκαρδης γυναίκας που οι ενέργειες της, ακόμη και ο γάμος, αποσκοπούν στο να αποκτήσει δόξα και πλούτη για τον εαυτό της. Με έναν ειρωνικό τόνο ο αρθρογράφος αναφέρει πως το όνειρο των εκατομμυρίων δεν μπορεί να ανήκει μόνο σε ένα άτομο⁹⁷.***

Ωστόσο η στάση της εφημερίδας αλλάζει μετά τον θάνατο της Μέριλιν Μονρόε, στις 5 Αυγούστου 1962. Η εκλιπούσα αντιμετωπίζεται πλέον με οίκτο ως ένα ακόμη

⁹⁴ *Η Αυγή*, 08.01.1955, σελ. 2.

⁹⁵ *Η Αυγή*, 11.08.1956, σελ. 3-4.

⁹⁶ *Η Αυγή*, 10.03.1957, σελ. 4.

⁹⁷ *Η Αυγή*, 08.01.1961, σελ. 5.

«θύμα» του Χόλλυγουντ⁹⁸. Η τεράστια φήμη που απέκτησε η αμερικανίδα ηθοποιός επιτρέπει στην αμερικανική κινηματογραφική βιομηχανία να την εκμεταλλευτεί ακόμη και νεκρή: Υπήρξε κι αυτή ένα από τα τόσα θύματα του άτεγκτου Χόλλυγουντ, της αδιάστακτης αυτής σπείρας, που εκτρέφεται από την χονδροειδή εξαπάτηση του κοινού και από την ακόμη ωμότερη εκμετάλλευσή, και πολλές φορές την ίδια ηθική ή φυσική εξόντωση των «αστέρων». Το τραγικό τέλος της Μαίριλιν Μονρόε επιβεβαίωσε για μια ακόμα φορά την πικρότατη αυτή διαπίστωση, που άλλωστε αποτελεί γενικότερο φαινόμενο της όλης αμερικανικής ζωής. Το Χόλλυγουντ, που όπως είναι πασίγνωστο διέρχεται οξύτατη κρίση, απειλούμενο με πλήρη αφανισμό, με τον θάνατο της έχασε ένα πολύτιμο «κεφάλαιο», που για 12 ολόκληρα χρόνια απομυζούσε άπληστα. Τώρα, δεν του απόμεινε για εκμετάλλευσή παρά μόνο «το χαμόγελο της Ώντρεϋ Χέμμπορν», όπως είπε πολύ εύστοχα ένας Ιταλός σκηνοθέτης, μόλις αναγγέλθηκε ο θάνατος της τραγικής σταρ. Του απόμειναν όμως και τα 23 έργα της Μαίριλιν Μονρόε, που η απροσδόκητη αυτοκτονία της και η πληθωρική και υποκριτική διαφήμισή, που θα ακολουθήσει, ασφαλώς θα την καταστήσουν και πάλι δημοφιλή, για να πλουτίσει διπλά η σπείρα. Ούτε τον θάνατο των θυμάτων τους δεν σέβονται οι αετονύχηδες⁹⁹.

Εικόνα 4: Πρωτοσέλιδο της *Αυγής*, 07.08.1962. Η Μαίριλιν Μονρόε περιγράφεται ως «θύμα του αμερικανικού τρόπου ζωής».

⁹⁸ *Η Αυγή*, 07.08.1962, σελ. 1.

⁹⁹ *Η Αυγή*, 11.08.1962, σελ. 3-4.

Εικόνα 5: Μαίριλυν Μονρόε (1926-1962).

Στις 9 Αυγούστου 1962 η *Αυγή* δημοσιεύει συνέντευξη της ηθοποιού Λέσλι Καρόν, σε αγγλική εφημερίδα. Η Καρόν αναφέρει πως οι παραγωγοί του Χόλλυγουντ αντιμετωπίζουν με σκληρότητα τους ηθοποιούς. Ένας ηθοποιός είναι καλός, όσο είναι καλή και η τελευταία του ταινία ενώ παράλληλα είναι δέσμιος του συμβολαίου που έχει υπογράψει με την εταιρεία παραγωγής. Αναφέρει για τη Μαίριλυν Μονρόε πως *Η ζωή της δεν ήταν αληθινή. Η ίδια έλεγε ότι είχε γίνει σύμβολο, όχι σύμβολο του εαυτού της, αλλά σύμβολο ενός άλλου πράγματος. Είχε γίνει ότι ήθελαν οι άλλοι να είναι, ότι ήθελε να την παρουσιάσει το Χόλλυγουντ. Ήταν μια θεά, καλή μόνο για μερικά χρόνια, ώσπου να την εκτοπίσει μια άλλη θεά. Και τότε την περίμενε η σκληρή μοίρα των αποβλήτων του Χόλλυγουντ*¹⁰⁰.

Στη δεκαετία που εξετάζουμε (1955-1965) δημοσιεύεται στην *Αυγή* ένας μεγάλος αριθμός άρθρων για την κρίση, την οποία περνά το Χόλλυγουντ. Η οικονομική χρεοκοπία χιλιάδων αμερικανικών κινηματογραφικών οίκων οφείλεται κυρίως στην κακή ποιότητα των ταινιών, γεγονός το οποίο αποδίδεται στο πνεύμα του μακαρθισμού και στις επεμβάσεις της Επιτροπής Αντιαμερικανικών Ενεργειών. Άνθρωποι που δεν είχαν καμία ιδέα από τέχνη, επέβαλλαν ένα κλίμα πνευματικού σκοταδισμού στερώντας έτσι από την αμερικανική κινηματογραφική βιομηχανία ένα αξιόλογο δυναμικό που θα μπορούσε να προσφέρει υψηλού επιπέδου δημιουργίες¹⁰¹. Οι θεατές δεν ικανοποιούνται από το ιδεολογικό περιεχόμενο των ταινιών, ενώ η

¹⁰⁰ *Η Αυγή*, 09.08.1962, σελ. 3-4.

¹⁰¹ *Η Αυγή*, 11.01.1955, σελ. 2 και 26.07.1957, σελ. 2.

αυξανόμενη διείσδυση της τηλεόρασης στα αμερικανικά νοικοκυριά έχει επιφέρει σημαντικά πλήγματα στον αμερικανικό κινηματογράφο¹⁰². Ένας από τους πιο ταλαντούχους ηθοποιούς του 20^{ου} αιώνα και γενικότερα της ιστορίας του κινηματογράφου, ο Μάρλον Μπράντο σε συνέντευξη του σε Έλληνες δημοσιογράφους αναφέρει πως το «πιστεύω» των Αμερικανών κινηματογραφιστών είναι το χρήμα. Το κυνήγι της εμπορικής επιτυχίας έχει μολύνει βαθιά τον αμερικανικό κινηματογράφο και το θέατρο, ενώ επισημαίνει πως η ίδια τάση υπάρχει και στην Ευρώπη¹⁰³. Στην *Επιθεώρηση Τέχνης* ο Γ. Μακρής, στη στήλη του για τον κινηματογράφο, επισημαίνει το πρόβλημα του «θέματος» των ταινιών. Το Χόλλυγουντ καταπιάνεται με ασήμαντα και πολύ μέτριας ποιότητας μυθιστορήματα, τα οποία πωλούνται στις Η.Π.Α. κατά χιλιάδες αντίτυπα διότι ανταποκρίνονται στο γούστο και στην καλλιέργεια ενός πνευματικά καθυστερημένου κοινού με αποτέλεσμα η εμπορική τους επιτυχία να είναι εξασφαλισμένη¹⁰⁴. Η συγκεκριμένη άποψη όμως έρχεται σε αντίφαση με την εικόνα που μας δίνει η *Αυγή*.

Όμως σε μεταγενέστερο άρθρο με τίτλο «Ευρώπη και Χόλλυγουντ», το περιοδικό δίνει και αυτό μία εικόνα της κρίσης που παρουσιάζεται στο Χόλλυγουντ, η οποία δεν είναι κυρίως οικονομικής φύσεως αλλά κρίση αξιών. Στο συγκεκριμένο άρθρο αναφέρεται πως η αμερικανική παραγωγή ταινιών έχει συγκεντρωθεί τα τελευταία χρόνια στα χέρια λίγων εταιρειών που έχουν ως πρωταρχική επιδίωξη τους το κέρδος, αδιαφορώντας παράλληλα για την τέχνη. Οι σκηνοθέτες είναι εξαρτημένοι από τους παραγωγούς και δεν μπορούν να δημιουργήσουν ελεύθερα. Αναφέρεται επίσης πως η *βασική προσπάθεια του Χόλλυγουντ είναι να ικανοποιηθούν οι συμβατικότητες, να κολακευθούν τα πιο ταπεινά ένστικτα και οι πιο πρωτόγονες αντιλήψεις του μεγάλου κοινού, να εξασφαλισθεί η εμπορική επιτυχία μιας ταινίας*. Αντιθέτως ο ευρωπαϊκός κινηματογράφος κοιτά με ειλικρίνεια τα μεγάλα κοινωνικά προβλήματα και το γεγονός ότι δεν εξαρτάται σε απόλυτο βαθμό από τα μονοπώλια, τον έχει οδηγήσει σε πνευματική και δημιουργική άνθιση. Το Χόλλυγουντ όμως επαναλαμβάνεται *κουραστικά, ενδιαφέρεται περισσότερο για την τεχνική παρά για την τέχνη, δεν απομακρύνεται από την παράδοση της «συνταγής», αδιαφορεί για τα μεγάλα προβλήματα και μένει κλεισμένο στον ψεύτικο κόσμο που έχει πλάσει*. Το γεγονός ότι ο ευρωπαϊκός κινηματογράφος υπερσχύει έναντι της αμερικανικής κινηματογραφικής βιομηχανίας (σύμφωνα πάντα με την οπτική του περιοδικού) οφείλεται στο γεγονός

¹⁰² *Η Αυγή*, 19.09.1957, σελ. 2.

¹⁰³ *Η Αυγή*, 18.03.1965, σελ. 2.

¹⁰⁴ *Επιθεώρηση Τέχνης*, τεύχος 25, Ιανουάριος 1957, σελ. 95.

ότι τον υπηρετούν άνθρωποι με ψυχή και πίστη και όχι μισθωτοί μιας βιομηχανίας ή κυνηγοί κερδών¹⁰⁵.

Το Χόλλυγουντ αντιμετωπίζεται από την *Αυγή* ως «ιμπεριαλιστής». Η εξαγωγή αμερικανικών ταινιών στην Ευρώπη αποτέλεσε μέρος της αμερικανικής βοήθειας. Οι χολλυγουντιανές παραγωγές, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, διαφημίζουν τον αμερικανικό τρόπο ζωής στο εξωτερικό. Οι αμερικανικές ταινίες έφτασαν στο σημείο να καλύπτουν το 70-90% των προβολών στους κινηματογράφους του δυτικού κόσμου. Η *Αυγή* αναφέρει πως εκατοντάδες χιλιάδες δολάρια έφευγαν από την Ευρώπη με τη μορφή συναλλάγματος και εισέρεαν στα ταμεία των χολλυγουντιανών τραστ. Το γεγονός αυτό οδήγησε τις κινηματογραφικές βιομηχανίες της Ευρώπης σε μαρασμό. Μάλιστα οι Αμερικανοί παραγωγοί προχώρησαν ένα βήμα παραπέρα, γυρίζοντας τις ταινίες τους στην Ευρώπη με το δικό τους τεχνικό προσωπικό και τους δικούς τους ηθοποιούς και σκηνοθέτες. Μετά την ολοκλήρωσή τους, τις εξήγαγαν σε άλλα μέρη του κόσμου¹⁰⁶. Το Χόλλυγουντ εκφράζει, σύμφωνα με την εφημερίδα, την Αμερική του Μόργκαν, του Ροκφέλερ, του Μακάρθι και της Επιτροπής Αντιαμερικανικών Ενεργειών¹⁰⁷. Οι σκηνές βίας και σεξουαλικού περιεχομένου που μεταδίδει, έχουν οδηγήσει στην αύξηση της εγκληματικότητας και στη διαφθορά της νεολαίας¹⁰⁸. Τα γκαγκστερικά και πολεμικά φιλμ προσπαθούν να δείξουν πως ο άνθρωπος είναι από τη φύση του κακός και εκδικητικός και ότι κυριαρχείται από δολοφονικά ένστικτα. Για το Χόλλυγουντ οι ασθενέστερες οικονομικές τάξεις και οι λαοί που στενάζουν από τον αποικιακό ζυγό αντιπροσωπεύουν την κτηνώδη δύναμη, δεν μπορούν να πάρουν μία λογική απόφαση και τα κίνητρα τους είναι πάντα ταπεινά. Ως χαρακτηριστική περίπτωση της παραπάνω διαπίστωσης της *Αυγής* αναφέρεται η ταινία *Lydia Bailey* (1952) του Ζαν Νεγκουλεσκό, η οποία αναφέρεται στην εξέγερση της Αϊτής το 1802. Η ταινία παρουσιάζει τον Γάλλο τοποτηρητή της χώρας ως έναν φιλήσυχο και ειρηνικό άνθρωπο, ενώ τον αρχηγό των εξεγερμένων Αϊτινών ως κακούργο και εκδικητικό¹⁰⁹. Η επίδραση των χολλυγουντιανών προτύπων είναι εμφανής και στην ελληνική κοινωνία και ιδιαίτερα στο πιο ευαίσθητο τμήμα της, τη νεολαία. Οι «δέκα εντολές του Χόλλυγουντ»: *σεξ, ποτό, περιπέτεια, ανηθικότητα, ξενύχτι, ληστεία, όργια, θράσος, ίλιγγος και.....ντόλλαρ* έχουν

¹⁰⁵ *Επιθεώρηση Τέχνης*, τεύχος 30, Αύγουστος, 1958, σελ. 109-112.

¹⁰⁶ *Η Αυγή*, 09.01.1955, σελ. 4.

¹⁰⁷ *Η Αυγή*, 12.01.1955, σελ. 2.

¹⁰⁸ *Η Αυγή*, 03.07.1962, σελ. 3.

¹⁰⁹ *Η Αυγή*, 07.01.1955, σελ. 2.

αποτυπωθεί πλήρως στις νεανικές συνειδήσεις: *Οι αμέτρητες ταινίες που προβάλλονται καθημερινά στην Αθήνα και στην επαρχία (φτάνει να ρίξετε μια ματιά στο θεάματα για να βεβαιωθείτε) αφήνουν βαθιά σημάδια στους νέους μας. Το ποτό, η γροθιά (ο σκληρός άντρας και η σέξυ κουκλίτσα που φοράει πυτζάμες «μπέϋμπυ-ντώλ» και αλλάζει μαλλιά τρεις φορές τη βδομάδα), ο αμερικάνικος τρόπος ζωής («ήζυ λάϊφ», «μπλου-τζηνς» κλπ.), οι «μοντέρνοι» χοροί έχουν εισβάλλει στην ελληνική ζωή από την εποχή της βοήθειας Μάρσαλ¹¹⁰!*

Κλείνοντας τη συγκεκριμένη ενότητα θα παρουσιάσουμε τις διθυραμβικές κριτικές που απέσπασαν τόσο από την *Αυγή* όσο και από την *Επιθεώρηση Τέχνης*, οι ταινίες *Η Ζούγκλα του Μαυροπίνακα* (1955) του Ρίτσαρντ Μπρουκς και *Το Αλάτι της Γης* (1954) του Χέρμπερτ Μπίμπερμαν. Όσον αφορά την πρώτη ταινία η *Αυγή* την παρουσιάζει ως εξής: *Είναι η πρώτη καλή ταινία του Ρίτσαρντ Μπρουκς. Είπαμε πως μας βγάζει απ' το συνηθισμένο κλίμα του Χόλλυγουντ. Πραγματικά, το έργο είναι γυρισμένο σε αυθεντικά, ρεαλιστικά, εξωτερικά, με άγνωστους σχεδόν ηθοποιούς, αρκετή λιτότητα κι' όχι υπερβολικό, κουραστικό «διδασκισμό». Οι καταστάσεις έχουν αλήθεια, πείθουν, παρά το γεγονός ότι σε πολλά σημεία ο Μπρουκς ενέδωσε στη συμβατικότητα, για λόγους προφανώς λογοκρισίας. Όπως, όμως κι αν έχουν τα πράγματα, η «Ζούγκλα του Μαυροπίνακα» είν' ένα έργο ζωντανό, που μας αποκαλύπτει μία πτυχή της αμερικανικής ζωής και διαλύει πολλούς επίσημους θρύλους για καθολική «ευημερία» του αμερικάνικου λαού, ευτυχισμένη νεολαία κλπ.¹¹¹. Ο Αντώνης Μοσχοβάκης στην *Επιθεώρηση Τέχνης* την αντιπαραβάλλει με μία άλλη ταινία που προβλήθηκε την ίδια περίοδο το *Επαναστάτης Χωρίς Αιτία* (1955) του Νίκολας Ρέι: *Ο Ρίτσαρντ Μπρουκς πιστεύει βαθιά στον άνθρωπο. Αν έπιασε αυτό το θέμα της εγκληματικότητας και της διαφθοράς των ανηλίκων δεν το 'κανε για να μας περιγράψει μονάχα ένα κακό και να μας μπουκώσει με κλάψες για την κατάντια της κοινωνίας μας αλλά για να μας εμπνεύσει την αγάπη στους συνανθρώπους μας, να μας τονώσει το αίσθημα της ευθύνης και να μας αναστηλώσει την πεποίθηση πως έχουμε τη δύναμη να το θεραπεύσουμε. Ο ήρωας του διαπνέεται από τα ωραιότερα ανθρώπινα συναισθήματα, την αυτοθυσία, την αφοσίωση όχι απλά σ' ένα τυπικό καθήκον αλλά σ' ένα μεγάλο σκοπό που είναι το πλάσιμο των ανθρώπων....Και βλέπουμε, μέσα από τη θαυμαστά λιτή αφήγηση του Μπρουκς ένα-ένα τ' αποτελέσματα της προσπάθειας του, τις ψυχικές εξελίξεις των παιδιών ώσπου να φτάσουν ν' αποκτήσουν συνείδηση της ανθρωπιάς**

¹¹⁰ *Η Αυγή*, Ένθετο Επιστήμη-Τέχνες-Γράμματα, 03.05.1964, σελ. 3.

¹¹¹ *Η Αυγή*, 22.02.1956, σελ. 2.

τους και να αρνηθούν τη ζούγκλα που τους κληρονόμησε ο πόλεμος και η αθλιότητα. Η ταινία αυτή είναι εκείνη που απαγόρευσε στο φεστιβάλ της Βενετίας η πρέσβειρα των Ενωμένων Πολιτειών στη Ρώμη κ. Κλαίρη Μπουθ Λιούις. Ενώ αντίθετα θάπρεπε να πάνε δυο-δυο τα παιδιά στη σειρά για να τη δουν. Φαίνεται όμως πως τ' αμερικανόπαιδα έχουν αρκετή πνευματική τροφή με τα γκαγκστερικά κόμικς.

Όσον αφορά τη δεύτερη ταινία ο αρθρογράφος σημειώνει πως αναφέρεται σ' αυτήν μόνο και μόνο για να φανεί η αντίθεση με την πρώτη. Σημειώνει πως αξίζει να τη δει κάποιος διότι θα μάθει μερικά πράγματα για τις συνθήκες της αμερικανικής νεολαίας και θα σκεφτεί για τις αιτίες που τις γεννούν. Αναρωτιέται μάλιστα: *Σάμπως φταίνε οι γονείς που το μόνο ιδανικό που δίνεται στους νέους είναι ο μακαρθισμός και ο πόλεμος;*, ασκώντας κριτική στον σκηνοθέτη (τον οποίον δεν κατονομάζει) για το γεγονός πως θεωρεί υπεύθυνους τους γονείς που δεν προσέχουν τα παιδιά τους¹¹². Μέσα από την ταινία *Το Αλάτι της Γης* η *Αυγή* βλέπει μία άλλη όψη των Η.Π.Α., τον αγώνα των ανθρακωρύχων του Μπάγιαρντ για τα δικαιώματά τους και για αξιοπρεπείς συνθήκες εργασίας και διαβίωσης¹¹³. Στην *Επιθεώρηση Τέχνης*, αφού ο αρθρογράφος αναφερθεί πρώτα στη δυσκολία των ανθρώπων του κινηματογράφου να βρουν δουλειά στο Χόλλυγουντ εξαιτίας των μακαρθικών διώξεων, μιλά με κολακευτικά λόγια για την ταινία του Μπίμπερμαν: *Το αλάτι της γης δεν δίνει μόνο την απεργία, δηλαδή μία μορφή κοινωνικής πάλης. Είναι αφιερωμένη κατά μεγάλο μέρος στην χειραφέτηση της γυναίκας και στον αντιρατσισμό.....Οι δημιουργοί του «αλατιού της γης» παρουσιάζοντας το κοινό πρόβλημα της χειραφέτησης της γυναίκας, δεν στέκονται στο δικαίωμα της ψήφου ή στην αφηρημένη ελευθερία των γυναικών, αλλά το τοποθετούν μέσα στον καθημερινό αγώνα για μια ανθρωπινότερη ζωή.* Αναφέρεται επίσης και στις δυσχερείς συνθήκες κάτω από τις οποίες γυρίστηκε η ταινία: *Έγινε και λόγος στο Κογκρέσο για τη «φοβερή» αυτή ταινία. Μπήκανε και γκαγκστερς, που έκοψαν πολλά μέτρα έτοιμου φιλμ, πυροβόλησαν ακόμα τους παραγωγούς, τους έδειραν, τους φυλάκισαν. Η ταινία όμως τελείωσε*¹¹⁴.

3) Ο ΗΘΙΚΟΣ ΠΑΝΙΚΟΣ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ ΡΟΚ ΕΝ ΡΟΛ.

¹¹² *Επιθεώρηση Τέχνης*, τεύχος 16, Απρίλιος 1956, σελ. 356-357.

¹¹³ *Η Αυγή*, 12.01.1955, σελ. 2.

¹¹⁴ *Επιθεώρηση Τέχνης*, τεύχος 9, Σεπτέμβριος 1955, σελ. 244-245.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναφερθήκαμε στην ταινία *Η Ζούγκλα του Μαυροπίνακα* και στα αμιγώς θετικά σχόλια που απέσπασε από τα έντυπα της Ε.Δ.Α. Η προβολή της ταινίας στις ελληνικές κινηματογραφικές αίθουσες συνέπεσε με την ημερομηνία διεξαγωγής των βουλευτικών εκλογών του 1956 (19 Φεβρουαρίου). Η εν λόγω ταινία θα έφερνε σε επαφή την ελληνική κοινωνία, ιδιαίτερα τη νεολαία, με μία νέα μουσική, η οποία έτεινε να αποκτήσει παγκόσμια απήχηση: το ροκ εν ρολ¹¹⁵. Το τραγούδι *Rock around the Clock* του Μπιλ Χάλεϊ και των «Κομητών» του, αποτέλεσε το soundtrack της *Ζούγκλας του Μαυροπίνακα*. Η προβολή της ταινίας έγινε αφορμή για το ξέσπασμα επεισοδίων μικρής ή μεγάλης έκτασης σε κινηματογράφους ανά την υφήλιο. Αυτό φαίνεται να αποτέλεσε και το πρόσχημα της απαγόρευσης προβολής της στο διεθνές κινηματογραφικό φεστιβάλ της Βενετίας, έπειτα από απαίτηση της Αμερικανίδας πρέσβειρας στην Ιταλία, η οποία χαρακτήριζε το συγκεκριμένο φιλμ ως «αντιαμερικανικό καλλιτεχνικό προϊόν»¹¹⁶.

Το ροκ εν ρολ αποτέλεσε ένα πολιτισμικό φαινόμενο με ειδική κοινωνική και ιστορική σημασία. Προέρχεται από δύο ρεύματα της αμερικανικής λαϊκής μουσικής: την country, η οποία συνδέθηκε με τους Λευκούς αγρότες και τη rhythm n' blues που απευθυνόταν αποκλειστικά στο «μαύρο ακροατήριο». Η εμφάνιση του ροκ εν ρολ φαινομένου τοποθετείται στην πρώτη τετραετία της δεκαετίας του '50. Τα χρονικά όρια, όσον αφορά την εμφάνιση του, είναι ασαφή. Το 1951 ηχογραφήθηκε από τον Σαμ Φίλιπς, τον άνθρωπο που «ανακάλυψε» τον Έλβις Πρίσλεϋ, ένας από τους εμφανιζόμενους ως «ο πρώτος ροκ εν ρολ δίσκος», το *Rocket 88* του Τζάκι Μπρένστον. Την πατρότητα του νέου μουσικού ρεύματος διεκδικούν επίσης ο Μπιλ Χάλεϋ με το *Rock around the Clock* και ο Έλβις Πρίσλεϋ με το *That's all Right* το 1954¹¹⁷. Παρά το γεγονός ότι ο Έλβις Πρίσλεϋ ήταν ο δημοφιλέστερος αστέρας του ροκ εν ρολ και ο Τσακ Μπέρι ξεχώρισε για τις καλλιτεχνικές και στιχουργικές του ικανότητες, με πολλούς να τον χαρακτηρίζουν «Έρνεστ Χέμινγκουι του ροκ εν ρολ»¹¹⁸, ο Μπιλ Χάλεϋ υπήρξε ο πρώτος ροκ εν ρολ καλλιτέχνης. Ο Μπιλ Χάλεϋ κατέγραψε συνολικά 12 πρωτιές στην καριέρα του: Ήταν ο πρώτος καλλιτέχνης που σχημάτισε ροκ εν ρολ μπάντα, ο πρώτος που έγραψε δική του μουσική, ο πρώτος καλλιτέχνης που κατέκτησε τα charts με δική του μουσική, ο πρώτος που απέκτησε

¹¹⁵ Για τις απαρχές του ροκ εν ρολ φαινομένου βλ. Κατσάπης Κ., *Ήχοι και Απόηχοι*....., ό. π., σελ. 19-33.

¹¹⁶ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 54 και σελ. 268.

¹¹⁷ Καλλιβρετάκης Λ., «Προβλήματα ιστορικοποίησης του Rock» στο περιοδικό *Τα Ιστορικά*, Τόμος Ενδέκατος-Τεύχος 20, Ιούνιος 1994, σελ. 161.

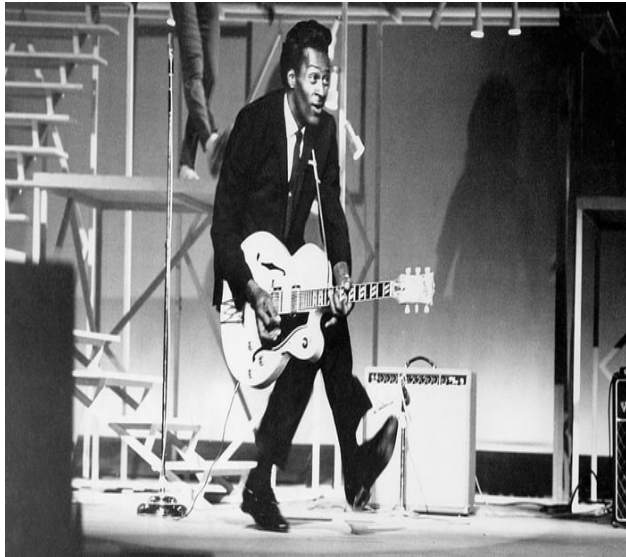
¹¹⁸ Κατσάπης Κ., *Ήχοι και Απόηχοι*....., ό. π., σελ. 30.

δική του δισκογραφική εταιρεία, ο πρώτος Λευκός που αναδείχθηκε «rhythm n' blues μορφή» της χρονιάς, ο πρώτος που πούλησε πάνω από ένα εκατομμύριο δίσκους στη Μεγάλη Βρετανία, ο πρώτος που πρωταγωνίστησε σε ταινία μεγάλου μήκους, ο πρώτος Λευκός που πραγματοποίησε περιοδεία αποκλειστικά με Μαύρους μουσικούς και ο πρώτος που εμφανίστηκε σε τηλεοπτικό σόου εθνικού δικτύου¹¹⁹.

Εικόνα 6: Μπιλ Χάλεϋ (1925-1981).

¹¹⁹ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 27 (βλ. Πίνακας 2).

Εικόνα 7: Τσακ Μπέρν (1926-2017).

Εικόνα 8: Ο Έλβις Πρίσλεϋ (1935-1977) στην ταινία *Jailhouse Rock* (1957).

Όπως επισημαίνει ο Λεωνίδας Καλλιβρετάκης, το ροκ εν ρολ βρίσκει πρόσφορο έδαφος, όσον αφορά την ανάπτυξη του, στην ευνοϊκή μεταπολεμική δημογραφική συγκυρία. Το μεταπολεμικό baby boom οδηγεί αυτόματα σ' ένα «teenager boom» κατά τη δεκαετία του '50 και σ' ένα «νεανικό boom» κατά τη δεκαετία του '60. Για πρώτη φορά υπάρχει ένα ξεχωριστό νεανικό κοινό που επιλέγει τη δική του μουσική

και αποτελεί μία νέα καταναλωτική δύναμη. Η διάδοση της μουσικής ροκ εν ρολ στην Ελλάδα αποτέλεσε τμήμα του ευρύτατου κύματος εξαμερικανισμού της ελληνικής κοινωνίας, το οποίο φαίνεται να διαπερνά τις προσωπικές σχέσεις και τον οικογενειακό βίο¹²⁰. Αν και στην πρώτη περίοδο εμφάνισης της υπήρξε περισσότερο μία μόδα που ακολουθούσε την παράδοση προηγούμενων μουσικών ρευμάτων, ο δίσκος και ο κινηματογράφος συνέβαλλαν στην ταχύτατη διάδοση του¹²¹. Στην Ελλάδα το ροκ εν ρολ εμφανίστηκε κατά την πρώτη φάση της μεταπολεμικής περιόδου, όταν η χώρα βρισκόταν στο στάδιο της ανασυγκρότησης μετά το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου. Κύρια χαρακτηριστικά αυτής της ανασυγκρότησης ήταν η αστικοποίηση, δηλαδή η μαζική μετακίνηση του πληθυσμού προς τα μεγάλα αστικά κέντρα, ο εξαμερικανισμός-εκδυτικισμός της ελληνικής κοινωνίας και η έξαρση του καταναλωτισμού, η οποία είχε ως αποτέλεσμα οι νέοι να έρθουν σε επαφή με νέα πολιτισμικά πρότυπα. Τα βιώματα της γενιάς των γονιών τους καθώς και τα «μεγάλα ζητήματα» της δικής τους εποχής (Κυπριακό, φτώχεια, δημοκρατικό έλλειμμα στη μετεμφυλιακή Ελλάδα κλπ.) έδειχναν να μην τους απασχολούν καθόλου¹²².

Η Ε.Δ.Α. εξέλαβε το ροκ εν ρολ ως μέσο διείσδυσης του αμερικανικού ιμπεριαλισμού στην Ελλάδα, με σκοπό την κλιμάκωση της «πολιτικής της υποτέλειας» και την παγίωση της αμερικανικής πολιτικής και οικονομικής κυριαρχίας. Η έλευση του ροκ εν ρολ στην Ελλάδα συμπίπτει χρονικά με τις μαζικές διαδηλώσεις για το Κυπριακό. Ο Κώστας Κατσάπης υποστηρίζει πως εάν οι διαδηλώσεις για το Κυπριακό αποτελούσαν μία ευκαιρία για να επεκταθεί η επιρροή της Ε.Δ.Α. σε διευρυμένα ακροατήρια νέων, το ροκ εν ρολ ως μουσική αμφισβήτησης¹²³ μπορούσε να θεωρηθεί ανασχετικός παράγοντας για την πολιτική παρέμβαση της στη νεολαία, διότι ήταν πιθανό να εκτρέψει τη νεανική ζωντάνια και ενεργητικότητα προς άλλα μη πολιτικά μονοπάτια. Για την Ε.Δ.Α. το ροκ εν ρολ δεν αποτελούσε απλά ένα χορό ή μία μουσική αλλά μία στοχευμένη προσπάθεια προώθησης του αμερικανικού τρόπου ζωής¹²⁴. Η *Αυγή* στις πρώτες της αναφορές το

¹²⁰ Καλλιβερέτακης Λ., ό. π., σελ. 160.

¹²¹ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Κατσάπης Κ., *Ήχοι και Απόηχοι.....*, ό. π., σελ. 60-75

¹²² Στο ίδιο, ό. π., σελ. 223.

¹²³ Σ' αυτό το σημείο αξίζει να διευκρινίσουμε πως η αμφισβήτηση αυτή στρέφεται ενάντια στον ηθικό καθωσπρεπισμό και στον συντηρητισμό της ελληνικής κοινωνίας. Πρόκειται για αμφισβήτηση της καθημερινότητας, η οποία δεν συμπίπτει αναγκαστικά με την πολιτική αμφισβήτηση. Κύρια χαρακτηριστικά της είναι η απειθαρχία, η σεξουαλική απελευθέρωση, η ριζοσπαστικοποίηση και εν τέλει το πρότυπο του οργισμένου νέου που αποζητά την επανάσταση. Για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αμφισβήτησης στο πολιτικό πεδίο και στο πεδίο της καθημερινής ζωής κατά τη δεκαετία του '60 βλ. Κατσάπης Κ., *Το «Πρόβλημα Νεολαία»: Μοντέρνοι Νέοι, Παράδοση και Αμφισβήτηση στη Μεταπολεμική Ελλάδα 1964-1974*, Εκδόσεις Απρόβλεπτες, Αθήνα, 2013, σελ. 17-20.

¹²⁴ Κατσάπης Κ., *Ήχοι και Απόηχοι.....*, ό. π., σελ. 283-284.

περιγράφει ως μία νέα μορφή της τζαζ που ξετρελαίνει τους νέους στις Η.Π.Α. και τους οδηγεί σε βίαιες συμπεριφορές με αποτέλεσμα να προκαλεί την έντονη ανησυχία των αμερικανικών Αρχών¹²⁵. Κάνει λόγο για έναν καινούργιο έξαλλο χορό, «έναν άνεμο εξωφρενισμού» που έχει παρασύρει τη νεολαία στις Η.Π.Α., στη Μεγάλη Βρετανία και στη Δυτική Γερμανία. Οι νέοι, με τη σειρά τους, επιδίδονται σε *υστερικές εκδηλώσεις που θυμίζουν πράξεις μικρών γκάγκστερς και οπαδών της Κου-Κλουξ-Κλαν*¹²⁶. Η «τρέλα» του ροκ εν ρολ απλώνεται με ταχύτητα στην Ευρώπη και στην Ασία¹²⁷. Με μία δόση υπερβολής, χαρακτηριστική του ηθικού πανικού και του κοινωνικού συντηρητισμού της μετεμφυλιακής Αριστεράς, η *Αυγή* χαρακτηρίζει το ροκ εν ρολ χειρότερο από το όπιο. Αναφέρεται μάλιστα σε ένα μήνυμα που μεταδόθηκε στον ραδιοφωνικό σταθμό του Πεκίνου: *ο χορός αυτός...είναι ένα μίγμα απαίσιας κρότων και εξωφρενικών ήχων. Όσοι τον χορεύουν πρέπει να κυλιόνται κάτω και ταυτοχρόνως να γρυλίζουν σαν γουρούνια ή να νιαουρίζουν σαν γάτες*¹²⁸. Σύμφωνα με την *Αυγή*, η τζαζ μουσική μέσω της βιομηχανοποιημένης και φορμαλιστικής της εξέλιξης και της «γέννησης» της ροκ μουσικής μετατράπηκε σε μέσο διαφθοράς της εθνικής κουλτούρας των χωρών της Δυτικής Ευρώπης¹²⁹.

¹²⁵ *Η Αυγή*, 20.06.1956, σελ. 3.

¹²⁶ *Η Αυγή*, 29.09.1956, σελ. 3.

¹²⁷ *Η Αυγή*, 11.01.1957, σελ. 3.

¹²⁸ *Η Αυγή*, 06.06.1957, σελ. 4.

¹²⁹ *Η Αυγή*, 08.01.1960, σελ. 2.

Στις 16 Οκτωβρίου 1956 η *Αυγή* προχωρά σε μία «πικρή», όπως φαίνεται, διαπίστωση για την επιρροή του ροκ εν ρολ στη νέα γενιά: *οι νέοι μας μπορεί στην άλγεβρα να μην ξέρουν τι σημαίνει εξίσωσις, ξέρουν όμως-αυτό μπορώ να σας το βεβαιώσω-όλες τις φιγούρες και τα φανταζι του χορού. Ξέρετε ποιος είναι ο Ρόρυ Μπέρνταιμ; Όχι!, ο Κλάμσυ Ντιούκ; Ούτε! Λοιπόν οι νέοι μας τους ξέρουν. Είναι δύο λεβεντόπαιδα που κοσμούν όχι μόνο τα εξώφυλλα του περιοδικού αλλά και το πάνθεον των Αμερικανών «στογκ μπόϋ»-των «σκληρών» που η γροθιά τους τούς έκανε ινδάλματα της «νεολαίας» της Υπερατλαντικής Δημοκρατίας και κατ' ακτινοβολίαν-και της δικής μας¹³⁰. Λίγες ημέρες αργότερα, στις 21 Οκτωβρίου, πραγματοποιείται η συναυλία της μπάντας του αμερικανικού αεροπλανοφόρου του 6^{ου} Στόλου, «The Coral Sea», στην Αίγλη του Ζαπείου. Οι εκτιμήσεις κάνουν λόγω για περίπου 3.000 νέους που συγκεντρώθηκαν στον χώρο και απαίτησαν από τους μουσικούς να παίξουν ροκ εν ρολ¹³¹.*

Εικόνα 9: Η *Αυγή*, 23.10.1956, σελ. 2. Οι φωτογραφίες τραβήχτηκαν κατά τη διάρκεια της συναυλίας της μπάντας του αμερικανικού αεροπλανοφόρου του 6^{ου} Στόλου, «The Coral Sea», στην Αίγλη του Ζαπείου. Η λεζάντα κάτω γράφει τα εξής: *‘Η ζούγκλα του «Ροκ-εντ-Ρολ», του απερίγραπτου και ακαθόριστου αυτού «χορού», μετετέθη προχθές το απόγευμα στο Κέντρο των Αθηνών από την ορχήστρα του αμερικανικού αεροπλανοφόρου, «Θάλασσα των Κοραλλίων». Το Ζάππειο, όπου η ορχήστρα αυτή εξετέλεσε ένα εντελώς αμερικανικό πρόγραμμα, αμερικανόπληκτες νεαρές υπάρξεις δυστυχώς Ελληνίδες και Ελληνόπουλα, μέσα σε μια απερίγραπτη έκστασις και εκβάλλοντας άναρθρες κραυγές, μετέτρεψαν τον χώρο του Ζαπείου σε τόπο της πιο εξάλλης εκδηλώσεως, που έγινε ποτέ στην Ελλάδα. ΑΡΙΣΤΕΡΑ: Ένας έξαλλος νεαρός, 16 ετών, με καρρό πουκαμισάκι, πανταλόνι «φόρμα» με γυρισμένα «μπατζάκια» και ψηλό τακούνι, εκστασιάζεται, γονατίζει, βάζει τα...κλάματα και είναι έτοιμος να λιποθυμήσει, ενώ η νεαρή «παρτενέρ» του τον κυττάζει με θαυμασμό. ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ: Ο μαέστρος της ορχήστρας είναι τώρα «καβαλλιέρος» της νεαρής αυτής Ελληνίδας και ουρλιάζει διπλώνοντας τα πόδια του, ενώ ένας Αμερικανός υπαξιωματικός με στολή κρατάει τον ρυθμό. ΔΕΞΙΑ: Οι θεαταί... αποζημιώνονται.*

¹³⁰ Η *Αυγή*, 16.10.1956, σελ. 3.

¹³¹ Κατσάπης Κ., *Ήχοι και Απόηχοι*....., ό. π., σελ. 57.

Σ' αυτό το σημείο ας δούμε πως περιγράφεται το γεγονός από την *Αυγή*: Έχουμε μπροστά μας δείγματα καννιβαλισμού απ' την προχτεσινή «φρεναπάτη της φυγής» στην Αίγλη του Ζαππείου, που την ξεσήκωσε σαν άγριο σιμόν η μουσική του έκτου αμερικανικού στόλου. Απορείς αν αυτοί που αρπάχτηκαν και ξεσκίζονται, που χτυπιούνται και δαιμονίζονται, που ο ένας χυμάει να φάει με λαιμαργία τον άλλον, είναι Ρωμιοί..... Άντρες άγριοι σαν τρελλοί ντερβισάδες, συσπειρώνονται φερμάρουν σαν αγριόγατοι, κρατούν την αναπνοή τους, έτοιμοι να ορμήσουν, να ξεσκίσουν, να δαγκώσουν... Κορίτσια αδιάφορα αν οι φούστες τους ανεμίζουν ψηλότερα απ' τη μέση τους, στροβιλίζονται, βγάζουν άναρθρες κραυγές, χτυπιούνται υστερικά. Σε άλλο σημείο του άρθρου αναφέρεται: Εμείς δεν κάνουμε για τέτοιες μόδες. Εμείς έχουμε παραδόσεις. Έχουμε επίγνωση του μέτρου και του λογικού. Έχουμε το αίσθημα του ωραίου σα λαός μέσα στην ψυχή μας. Ούτε ο ουρανός μας, ούτε το κλίμα μας, ούτε η οικογενειακή αγωγή μας μας επιτρέπουν να κολλήσουμε τέτοια ψώρα.... Ε όχι δεν είμαστε πλασμένοι για τέτοιο.... προχωρημένο πολιτισμό του Ροκ-εντ-Ρολ εμείς.... Ας μας αφήσουν στην καθυστέρηση μας και οι ναύτες του έκτου στόλου με τις ευγενικές και πολιτισμένες γροθιές τους και οι υπερατλαντικοί χορευτικοί ρυθμοί της σωματικής και ψυχικής εξάρθρωσης¹³². Οι συναυλίες της ορχήστρας του 6^{ου} Στόλου στο Ζάππειο βέβαια είχαν ξεκινήσει ένα χρόνο νωρίτερα, το 1955. Αρχικά πραγματοποιούνταν Κυριακή πρωί, αργότερα όμως και καθημερινές απογεύματα. Τα νέα για τις συναυλίες αυτές μεταδίδονται με μεγάλη ταχύτητα και αυτό έχει ως αποτέλεσμα το Ζάππειο να μετατραπεί στο μεγαλύτερο υπαίθριο χορευτικό κέντρο της Αθήνας. Οι νέοι που παρευρίσκονται εκεί αρχικά δεν συνειδητοποιούν ότι έρχονται σε επαφή με ένα νέο είδος μουσικής, καθώς ο ήχος τους φαίνεται οικείος κάτι σαν τη τζαζ ή το σουίνγκ. Θα εξοικειωθούν κατά το 1956 όταν έρχονται σε επαφή με τους ροκ εν ρολ δίσκους που εισάγονται στην Ελλάδα και μέσω της ακρόασης του αμερικανικού ραδιοσταθμού¹³³. Τον Σεπτέμβριο του 1957 πραγματοποιείται άλλη μία μεγάλη και πολυπληθής συναυλία, ανάλογη με εκείνη της 21^{ης} Οκτωβρίου 1956: Ο 6^{ος} Στόλος, που δεν επρόφτασε να.... προστατεύσει την ειρήνη στη Μέση Ανατολή, δεν χάνει τον καιρό του άσκοπα. Όταν δεν καταφέρνει να επιβάλλει το δόγμα Αϊζενχάουερ¹³⁴,

¹³² Η *Αυγή*, 24.10.1956, σελ. 2.

¹³³ Νταλούκας Μ., *Ελληνικό Ροκ: Ιστορία της νεανικής κουλτούρας από τη γενιά του Χάους μέχρι το θάνατο του Παύλου Σιδηρόπουλου 1945-1990*, Εκδόσεις Άγκυρα, Αθήνα, 2006, σελ. 119-123.

¹³⁴ Το Δόγμα Αϊζενχάουερ αποσκοπούσε στην εδραίωση των θέσεων της Ουάσινγκτον και στην εξάλειψη της σοβιετικής επιρροής στην περιοχή της Μέσης Ανατολής. Προέβλεπε την παροχή οικονομικής και στρατιωτικής βοήθειας σε οποιαδήποτε χώρα της περιοχής δεχόταν επίθεση από άλλο κράτος. Στην ουσία ο Αμερικανός πρόεδρος μ' αυτόν τον τρόπο αποκτούσε τη δυνατότητα να χρησιμοποιεί τη στρατιωτική ισχύ της χώρας κατά τη βούληση του. Αφορμή για τη διακήρυξη του

επιβάλλει το ρόκ εντ ρόλ. Χθές το βράδυ πάλι στο Ζάππειο, υπό τους ήχους της τζαζ των αμερικανικών πολεμικών, που έχουν καταλάβει το Φάληρο, αραπάδες και λευκοί ναύτες έδωσαν ανώτερο μάθημα....στύλ του χορού της μοντέρνας ζούγκλας σε νεαρές και νεαρούς Αθηναίους. Αυτή τη φορά μάλιστα η μεταλαμπάδευση του πολιτισμού επεκτάθηκε και σε ανήλικα παιδάκια, βρέφη που τα είχαν βγάλει οι νταντάδες τους περίπατο¹³⁵.

Η Αθήνα κατά την τριετία 1956-1959 κυριολεκτικά «στροβιλίζεται» στους ήχους του ροκ εν ρολ. Το ροκ εν ρολ χορεύεται παντού:σε κέντρα διασκέδασης, στο θέατρο, σε σχολικές εκδρομές, στο σπίτι, ακόμη και στον δρόμο¹³⁶. Στα τέλη του 1956 αρχίζει να λειτουργεί στο τέρμα της οδού Πατησίων το κλαμπ Top Hat, όπου συγκεντρώνονται οι πρώτοι Έλληνες ροκεντρολίστες. Το συγκεκριμένο κλαμπ θα λειτουργήσει ουσιαστικά σαν μία λέσχη του ροκ εν ρολ, με τα μέλη της να πληρώνουν τη συνδρομή τους και να χορεύουν με τις ώρες. Επίσης λειτουργεί και ένα άλλο κέντρο, το ΣΕΝΟΥ, το οποίο διευθύνει ένας από τους καλύτερους ροκ εν ρολ χορευτές ο Γιώργος Φλοίσκος. Στο θέατρο «Ακροπόλ», διεξάγονται χορευτικές βραδιές ροκ εν ρολ και ο Γιώργος Οικονομίδης βραβεύει τα καλύτερα ζευγάρια¹³⁷. Οι νέοι διοργανώνουν πάρτι και στα σπίτια τους όπου κυριαρχούν ο χορός, το ποτό και το φλερτ.

Ο τόπος που οι νέοι άρχισαν να έρχονται σε άμεση επαφή με το ροκ εν ρολ ήταν τα περίφημα σφαιριστήρια. Η ψυχαγωγία στα σφαιριστήρια ήταν μία από τις συνήθειες που κληροδότησε ο αμερικανικός τρόπος ζωής, σύμφωνα με την *Αυγή*. Παρόλο που απαγορεύεται η είσοδος σε παιδιά κάτω των 17 ετών, η εφημερίδα αναφέρει πως εκεί συχνάζουν και παιδιά μικρότερης ηλικίας (14 και 12 ετών): *Παίζουν το στοιχηματάκι τους, ή το τυχερό παιχνίδι της προτιμήσεως τους, μαθαίνουν να χορεύουν ροκ και να εκπαιδεύονται για «σκληροί»*. Η *Αυγή* περιγράφει τον έφηβο του 1957 και το κλίμα που επικρατεί στα σφαιριστήρια ως εξής : *Θα τον συναντήσουμε σήμερα στο Σφαιριστήριο, το περίεργο αυτό κέντρο της μόδας, που έχει κατακτήσει την νεολαία. Σ'*

αποτελέσει η αποτυχημένη επέμβαση των βρετανικών και των γαλλικών στρατευμάτων στο Σουέζ τον Οκτώβριο του 1956. Επικυρώθηκε από το Κογκρέσο στις 9 Μαρτίου 1957. Εμπνευστές του ήταν ο πρόεδρος των Η.Π.Α., Ντουάιτ Αϊζενχάουερ και ο επικεφαλής του State Department, Τζον Φόστερ Ντάλλες.

¹³⁵ *Η Αυγή*, 18.09.1957, σελ. 2.

¹³⁶ Το ροκεντρολικό κλίμα που επικρατεί στην Αθήνα αποτυπώνεται πλήρως στην ταινία του Βασίλη Μάρου, *Η Αθήνα χορεύει Ροκ εντ Ρολ* (1957). Η ταινία είναι διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <https://www.youtube.com/watch?v=hxDXZOhyiM&t=223s&pbjreload=10>. Τελευταία επίσκεψη: 20.04.2018.

¹³⁷ Νταλούκας Μ., *Ελληνικό Ροκ.....*, ό. π., σελ. 123-126. Για τα «μουσικά πρωινά» του Γιώργου Οικονομίδη βλ. Κατσάπης Κ., *Ήχοι και Απόηχοι.....*, ό. π., σελ. 66(υποσημείωση 42).

όποια γειτονιά κι 'αν πάτε, ιδιαίτερα λαϊκή, θα συναντήσετε τέτοια κέντρα, που πληθύνονται άλλωστε καθημερινά. Μια πόρτα ισογείου ή υπογείου πάντα ανοικτή, που την φράζει μια άθλια κουρτίνα....Είναι οι νέες «μαιζόν ντε ραντεβού» που απλώνονται τώρα και στις συνοικίες, μετά το κλείσιμο των οίκων ανοχής. Αλλά ας μπούμε σ' ένα οποιοδήποτε σφαιριστήριο. Όλα είναι τόσο όμοια μεταξύ τους. Η ψυχαγωγία και τοπνεύμα είναι πράγματα κονσερβαρισμένα μέσα σε αυτόματες συσκευές αμερικανικής κατασκευής. Τυχερά παιχνίδια «Μίλλς», σκοπευτήριο, «ποδόσφαιρα» και «Μιούζικ αμιούζερμαν», δηλαδή αυτόματες δισκοθήκες όπου με μία δραχμή ακούτε τον δίσκο της αρεσκείας σας. Το πιο αξιοθέατο, όμως, απ' όλα αυτά είναι ο θαμώνας. Συνήθως κάτω των 17 ετών, στο πείσμα της προειδοποιητικής επιγραφής, με ελαφρό χνούδι στα μάγουλα και το επάνω χείλος. Πουκάμισο, εμπριμέ, έξω από το παντελόνι, ξεκούμπωτο ως την μέση σχεδόν, παντελόνι «ψαράδικο», ζώραφο, στενό, όσο σχεδόν και το καλάμι, γυρισμένο μια πιθαμή από κάτω. Στο ανοικτό στήθος μια αλυσιδίτσα με σταυρουδάκι, κρεμασμένη από τον λαιμό ολοκληρώνει τον αντιπροσωπευτικό τύπο του εφήβου 1957. Με μια τέτοια εμφάνισιν και με μερικά ακόμα προσόντα διαθέτει κανείς υπεροχή μέσα σ' ένα σφαιριστήριο. Ποια είναι τα προσόντα αυτά; Γνώσις του ρόκ έντ ρόλ, ύφος σκληρού, πόζα Τζαίμς Ντην. Ένας αδέξιος κυνισμός, επίδειξις αδιαφορίας για οτιδήποτε σοβαρό. Το κορμί παίρνει μια στάσι σαν να είναι ξεβιδωμένο, το βλέμμα πρέπει να έχη κάτι το «μοβόρικο».....Το μηχανήμα της κονσερβαρισμένης Τερψιχόρης έχει πινακίδες με αριθμούς για κάθε δίσκο. Οι δίσκοι είναι ταξινομημένοι κατά κατηγορίες: Από μοντέρνους σκοπούς μέχρι «κλάσσικαλ μιούζικ». Αλλά στην πραγματικότητα δεν υπάρχει τίποτ' άλλο από ρόκ έντ ρόλ, μάμπο και ρεμπέτικα. Κυριαρχεί φυσικά ο Έλβις Πρίσλεϋ, ο Μπελαφόντε και άλλοι θεοί της μοντέρνας ζούγκλας. Με εκκωφαντική έντασιν παίζει τώρα το αυτόματο πικάπ. Είναι το «Μπί έντ Μπόπ»; ή κάτι τέτοιο, του Έλβις Πρίσλεϋ. Μια δυσαρμονία από άγριους ήχους σε ρυθμό φρενήρη, που σου σπάει τα νεύρα. Σιγά-σιγά οι νεαροί αρχίζουν να κινούν σπασμωδικά το κορμί από τη μέση και πάνω, ύστερα ολόκληρο, ώσπου κάπου βρίσκεται ένας χώρος ελεύθερος και δυό-τρία «ζευγάρια» αρχίζουν να «χορεύουν». Εδώ γίνεται επίδειξις ποιος θα κάνη την πιο εξωφρενική φιγούρα. Η εφημερίδα υποστηρίζει πως οι έφηβοι που συχνάζουν εκεί ανήκουν στα μεσαία και στα λαϊκά στρώματα, είναι όλοι τους κατά βάθος δυσαρεστημένοι από την ζωή πριν την ζήσουν, σε απόσταση ή και διάσταση από τους γονείς τους, χωρίς πνευματικές ανησυχίες και χωρίς να έχουν γνωρίσει τον έρωτα¹³⁸.

¹³⁸ Η Αυγή, 10.09.1957, σελ. 3-4.

Στα σφαιριστήρια επικρατεί μια βαριά και αποπνικτική ατμόσφαιρα από τους καπνούς των τσιγάρων, τις βωμολοχίες των νέων που παίζουν συνήθως χαρτιά, μπιλιάρδο, ποδοσφαιράκι και συναγωνίζονται ποιος θα πραγματοποιήσει την καλύτερη φιγούρα, υπό τους φρενήρεις ρυθμούς του ροκ εν ρολ¹³⁹: *Το «ποδόσφαιρο», το «άρωμα» καταπίνουν αδηφάγα τις δραχμές των νεαρών παικτών που γεμίζουν την ατμόσφαιρα με προστυχίες, βρωμοκουβέντες, βλαστήμιες και καπνούς αμερικανικών τσιγάρων. Ένα ηλεκτρόφωνο εξυπηρετεί τα μουσικά γούστα των πελατών, αφού προηγουμένως καταπιή κι' αυτό την δραχμή του για κάθε δίσκο κι' ο δρόμος αντηχεί από τα λιγωμένα γαυγίσματα του Έλβις Πρίσλεϋ¹⁴⁰. Τα σφαιριστήρια συνεχώς πολλαπλασιάζονται και ανοίγουν κατά εκατοντάδες στην Αθήνα, στον Πειραιά και στα επαρχιακά κέντρα. Η εφημερίδα υποστηρίζει πως τα διάφορα «τεχνικά παιχνίδια» που εισάγονται κάθε χρόνο επιβαρύνουν την εθνική οικονομία της χώρας, προς όφελος ξένων συμφερόντων. Η *Αυγή* αναλύει τους λόγους που οι νέοι προτιμούν τον συγκεκριμένο ξενόφερτο τρόπο διασκέδασης, ο οποίος είναι συνυφασμένος με τον αμερικανικό τρόπο ζωής. Πρώτον, αυτό το είδος ψυχαγωγίας είναι το πιο πρόχειρο. Σε κάθε γειτονιά υπάρχουν τέτοια κέντρα διασκέδασης, στα οποία οι θαμώνες μπορούν να κάτσουν με τις ώρες ξοδεύοντας ελάχιστα χρήματα ή και καθόλου αν δεν έχουν. Δεύτερον, τα μέρη που προσφέρονται για τη δημιουργική ψυχαγωγία της νεολαίας είναι απρόσιτα. Μέσα σ' αυτά τα κέντρα οι νέοι «σκοτώνουν» τον πολύτιμο ελεύθερο χρόνο τους και «σκορπούν» το μικρό χαρτζιλίκι τους, εξαρτημένοι από τα τυχερά παιχνίδια: *Μέσα σ' αυτά τα κέντρα οι νέοι μας ψυχαγωγούνται; Ασφαλώς όχι. Το μόνο που κατορθώνουν είναι να «σκοτώνουν» τον ελεύθερο χρόνο τους, που είναι πολύτιμος, και να υφίστανται τη διάβρωσι από ένα πνεύμα κοσμοπολιτισμού, αηδιαστικής ξενομανίας και περιφρονήσεως προς τις παραδόσεις του λαού μας¹⁴¹. Η παιδαγωγός Ρόζα Ιμβριώτη υποστηρίζει, μέσα από τις σελίδες της *Αυγής*, πως η «ξέφρενη» μανία προς τις ηδονές που φθάνει στον δυτικό κόσμο σαν «σίφουνας» από τις Η.Π.Α. έχει σαν στόχο να διαφθείρει τις νεανικές συνειδήσεις: *Πάντι ράϊντ¹⁴² λοιπόν και ρόκ εντ ρόλ τα άνθη του κακού που θα αφιονίσουν με τις χτηνώδικες φωνές και το όργιο την αγνή ψυχή της νεολαίας και κάθε έφεση για ανώτερη ζωή.....Πρέπει οι νέοι να γίνουν βάνανσοι, ασυνείδητοι,***

¹³⁹ *Η Αυγή*, 24.04.1960, σελ. 3.

¹⁴⁰ *Η Αυγή*, 26.09.1958, σελ. 4.

¹⁴¹ *Η Αυγή*, 27.04.1960, σελ. 3.

¹⁴² Πρόκειται για μία «μόδα» που είχε σαν αφετηρία της τους κοιτώνες των αμερικανικών κολεγίων στη δεκαετία του '50. Τα αγόρια προσπαθούσαν να «εισβάλουν» στους κοιτώνες των κοριτσιών, ώστε να τους κλέψουν κάποιο εσώρουχο ως «λάφυρο» μίας επιτυχημένης «επιδρομής».

φονιάδες-έτσι δα στραβοτιμονιάζουν το αυτοκίνητο και σκοτώνουν νέους, γέρους, στρατηγούς κι' από πάνω βρίζουν- έκφυλοι, χωρίς κανένα ιδανικό, ταπεινοί, απαθλιωμένοι από την πείνα και την ανεργία. Έτσι θα γίνουν εύκολη λεία για τα σκλαβοπάζαρα, για τους στρατούς και για τα άνομα σχέδια των αποικιοκρατών. Αυτές είναι οι προοπτικές τους για τη νεολαία. Γι' αυτό ο τηλεγράφος θριαμβευτικά διαλαλεί, ενώ μιλεί για υδρογονικές βόμβες, το υψηλό ανοιξιάτικο έθιμο «πάντι ράϊντ» και τον νευρωτικό χορό «ρόκ έντ ρόλ¹⁴³».

Η μουσική ροκ εν ρολ εισέρχεται στη νέα φάση της, στις αρχές της δεκαετίας του '60 με τη «βρετανική εισβολή». Υπολογίζεται ότι στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, υπήρχαν περίπου 25.000 ροκ εν ρολ συγκροτήματα εκ των οποίων τα 400 βρίσκονταν στο Λίβερπουλ. Το Λίβερπουλ ήταν μία περιοχή αρκετά υποβαθμισμένη, όμως αποτελούσε το μεγαλύτερο λιμάνι της Μεγάλης Βρετανίας με αποτέλεσμα να πυκνώσει η εμπορική δραστηριότητα γύρω από αυτό. Η «επικοινωνία» του με τις Η.Π.Α. το καθιστούσε προνομιακό δέκτη των εκεί πολιτιστικών προτύπων. Η επαφή των Βρετανών με το ροκ εν ρολ σηματοδότησε μια πραγματική αναμόρφωση του αμερικανικού υποδείγματος. Η έντονα ρυθμική μουσική rockabilly με τα τραγούδια μικρής διάρκειας και τα πολυμελή σχήματα, αντικαταστάθηκε από τα τετραμελή συγκροτήματα και με την ενίσχυση του rhythm n' blues στοιχείου, ενώ οι στίχοι αποκτούν βάθος και διευρύνουν τη θεματολογία τους. Τα θρυλικά «σκαθάρια» (Beatles) εγκαινιάζουν τη νέα εποχή με την κυκλοφορία του πρώτου τους δίσκου *Love me Do* (1962). Στη συνέχεια θα ακολουθήσουν και άλλα γνωστά συγκροτήματα όπως οι Rolling Stones, οι Animals, οι Deep Purple κλπ.¹⁴⁴. Το 1964 εμφανίζεται το φαινόμενο της Μπητλομανίας, εγκαινιάζοντας μία νέα εποχή στο ροκ εν ρολ. Η έκρηξη θαυμασμού προς τους τέσσερις νεαρούς από το Λίβερπουλ, διέψευσε τις προβλέψεις για την παροδικότητα του νέου μουσικού φαινομένου. Η εμφάνιση των Beatles έδωσε μία νέα ώθηση στο ροκ εν ρολ, το οποίο έτεινε να χάσει τα αυθεντικά του χαρακτηριστικά της τριετίας 1955-1958 καθώς αποτέλεσε αντικείμενο εμπορικής εκμετάλλευσης των μεγάλων δισκογραφικών εταιρειών της Tin Pan Alley, που δραστηριοποιούνταν παραδοσιακά στην ποπ μουσική. Η τομή που επέφεραν οι Beatles εντοπίζεται στο γεγονός ότι οι ίδιοι έγραφαν τα τραγούδια τους και ήταν υπεύθυνοι για την καλλιτεχνική τους παραγωγή και τη δημόσια εικόνα τους και στην επιρροή που άσκησαν οι στίχοι τους στη νεολαία. Η ζωντάνια, ο ερωτισμός τους, η

¹⁴³ *Η Αυγή*, 08.06.1957, σελ. 1.

¹⁴⁴ Καλλιβρετάκης Λ, ό. π., σελ. 166-167.

χαρούμενη διάθεση τους, η αμεσότητα του χαρακτήρα τους ακόμη και τα ελαφρώς μακριά μαλλιά τους «αγκαλιάστηκαν» από το νεανικό κοινό και δημιούργησαν ένα νέο μοντέλο εφηβικής και νεανικής συμπεριφοράς, το οποίο έκανε τους μεγαλύτερους να νιώθουν τουλάχιστον άβολα¹⁴⁵. Η *Αυγή*, εν μέσω των κινητοποιήσεων κατά τη διάρκεια των Ιουλιανών το 1965, με αφορμή το άρθρο της εκδότριας της *Καθημερινής* Ελένης Βλάχου όπου τα μέλη της Νεολαίας Λαμπράκη χαρακτηρίζονται ως «αρουραίοι» και στο οποίο θα αναφερθούμε σε επόμενο κεφάλαιο, αναφέρει με έναν ειρωνικό και επιθετικό τόνο: *Ανοίχτε τα φλίπερς, ανοίχτε τα καταγώγια, για να στραφούν προς τα εκεί τα νέα παιδιά. Καλύτερα να διαφθείρονται, να γίνονται εγκληματίες, τεντυμπόηδες, Μπητλς, παρά έντιμοι δημοκρατικοί πολίτες*. Η λογική της Ε.Δ.Α. είναι απλή στη σύλληψη της: Η νεολαία φαινόταν να έχει «ξεστρατίσει» και να έχει διαμορφώσει τη συμπεριφορά της με βάση τα πρότυπα του ροκ εν ρολ και των ταινιών του Χόλλυγουντ. Τα νέα πρότυπα συμπεριφοράς αποτελούσαν μια σημαντική απόκλιση από τις ηθικές αρχές της ελληνικής κοινωνίας, οι οποίες απαιτούσαν από τους νέους να είναι εγκρατείς στις σεξουαλικές τους σχέσεις, να σέβονται τους μεγαλύτερους, να είναι μετριοφρονες και να αποδέχονται την ελληνική παράδοση. Το ροκ εν ρολ, ως μέρος ενός καλά οργανωμένου σχεδίου που στόχευε στην χειραγωγή της νεολαίας, ανέτρεπε το συγκεκριμένο σχήμα και οδηγούσε τους νέους στη συνολική αποδοχή ενός ξένου τρόπου ζωής, ο οποίος ήταν συνυφασμένος με την ανηθικότητα¹⁴⁶.

Η Μπητλομανία ερμηνεύτηκε από την αριστερή παράταξη ως ένα εργαλείο στα χέρια των ισχυρών για τη διατήρηση του ισχύοντος πολιτικού και κοινωνικού γίνεσθαι. Η εξέλιξη όμως των πραγμάτων θα τους διαψεύσει καθώς η μουσική των Beatles από το 1965 και έπειτα υφίσταται μία ποιοτική μεταβολή και θα συνδεθεί με τα κινήματα αμφισβήτησης που ανθίζουν στον δυτικό κόσμο. Τα συγκεκριμένα κινήματα θα προωθήσουν μία εξαιρετικά ριζοσπαστική ατζέντα κατά τέτοιο τρόπο που υπερβαίνει τα αιτήματα της επίσημης Αριστεράς¹⁴⁷.

¹⁴⁵ Κατσάπης Κ., *Το «Πρόβλημα Νεολαία»*....., ό. π., σελ. 165-168.

¹⁴⁶ Κατσάπης Κ., *Ήχοι και Απόηχοι*....., ό. π., σελ. 308.

¹⁴⁷ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 328.

Εικόνα 10: Οι Beatles. Από τα αριστερά προς τα δεξιά: Πολ Μακ Κάρτνεϊ, Τζορτζ Χάρισον, Τζον Λέννον. Στα ντραμς ο Ρίνγκο Σταρ.

Η «στροφή» των Beatles εντάσσεται στα πλαίσια της συνολικότερης μετατόπισης του ροκ εν ρολ από το πεδίο της αμφισβήτησης της καθημερινότητας, στο πεδίο της πολιτικής αμφισβήτησης. Στη γενέτειρά του, τις Η.Π.Α., συνδέεται με το κίνημα ενάντια στον Πόλεμο του Βιετνάμ και με το Κίνημα για τα Πολιτικά Δικαιώματα. Στο διάστημα που εξετάζουμε το ροκ εν ρολ διαβαίνει την πρώτη του φάση: είναι μία μουσική που έχει ως στόχο να αμφισβητήσει αρχικά τον καθωσπρεπισμό και την επίπλαστη ευημερία του αμερικανικού ονείρου και αργότερα το ίδιο το πολιτικό και κοινωνικό κατεστημένο. Σ' αυτό το σημείο θα παραθέσουμε την αφήγηση του Jerry Rubin, ηγετικού στελέχους των Yippies¹⁴⁸: *Σαν παιδί που βγήκε πρόωρα με μια κλανιά, η Νέα Αριστερά είναι βγαλμένη απ' τον κουνιστό κώλο του Έλβις Πρίσλεϋ.....Ο Έλβις γκρέμισε την εικόνα του μπαμπά Αϊζενχάουερ ταρακουνώντας μέχρι σκοτωμού τα σπαργανωμένα νεανικά κορμιά μας. Η άγρια ζωική ενέργεια του ροκ ανάβρυνε, καυτή, από μέσα μας κι ο ρυθμός λευτέρωσε τα στριμωγμένα και*

¹⁴⁸ Πρόκειται για το Διεθνές Κόμμα της Νεολαίας (Youth International Party), το οποίο ουσιαστικά αποτελούσε το πολιτικοποιημένο κομμάτι των χίπις με τις ιδεολογικές του ρίζες να εντοπίζονται στον ελευθεριακό σοσιαλισμό, στον αναρχοκομμουνισμό, στα οικολογικά κινήματα και στο «δόγμα του ελεύθερου έρωτα» και κατ' επέκταση της σεξουαλικής απελευθέρωσης.

καταπατημένα μας πάθη. Μουσική για να ελευθερωθεί το πνεύμα. Μουσική για να ενωθούμε. Μπάντυ Χόλν, Κόουστερς, Μπο Ντίντλεϋ, Τσακ Μπέρν, Έβερλυ Μπράδερς, Τζέρι Λη Λιούις, Φατς Ντόμινο, Λιτλ Ρίτσαρντ, Ραίη Τσαρλς, Μπιλ Χάλεϋ εντ δε Κόμετς, Φάμπιαν, Μπόμπ Ντάριν, Φράνκν Αβαλον: όλοι τους μας έδωσαν ζωή/ρυθμό και μας λευτέρωσαν¹⁴⁹.

Το ροκ εν ρολ με την εμφάνιση του γίνεται φορέας μιας γνήσιας νεανικής αντίδρασης. Είναι μια μουσική που παράγεται συνεχώς, ανανεώνεται και ενοχλεί. Φορέας αυτής της νεανικής αντίδρασης είναι η λεγόμενη «γενιά του baby boom», του τεράστιου κύματος αύξησης των γεννήσεων στις Η.Π.Α. μετά το τέλος του ΈΒ Παγκοσμίου Πολέμου, το οποίο τοποθετείται χονδρικά από το 1946 έως το 1963. Η γενικότερη αύξηση του πληθυσμού προκαλεί και την αύξηση του νεανικού πληθυσμού. Η οικονομική άνθιση των κοινωνιών του δυτικού κόσμου οδηγεί στην αύξηση του «χαρτζιλικιού» της νέας γενιάς. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να γεννηθούν νέες καταναλωτικές επιθυμίες και νέες μορφές διασκέδασης. Οι νέοι αμφισβητούν τα συντηρητικά προτάγματα της γενιάς των γονιών τους, όσον αφορά τις συνήθειες της καθημερινής τους ζωής και τις προοπτικές της ενήλικης ζωής (χάσμα γενεών). Αυτό ισχύει εν πολλοίς και στην ελληνική περίπτωση. Η φράση του Σταύρου Ξενίδη στο κλείσιμο της ταινίας του Βασίλη Μάρου, *Η Αθήνα χορεύει Ροκ εν Ρολ* (1957), αποτυπώνει με τον πιο γλαφυρό τρόπο τα συναισθήματα της νέας γενιάς: *Είναι προτιμότερο να χορεύουμε στον έξαλλο ρυθμό του ροκ εν ρολ, παρά στους ξερούς ήχους κάποιου πολεμικού εμβατηρίου*¹⁵⁰.

¹⁴⁹ Rubin J., *Do It*, Διεθνής Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1980, σελ. 27-28.

¹⁵⁰ Βλ. υποσημείωση 137, σελ. 46-47.

4) Η ΡΟΠΗ ΠΡΟΣ ΤΗ ΒΙΑ-ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΤΕΝΤΥΜΠΟΪΣΜΟΥ.

Μία από τις συνέπειες που προκάλεσε το φαινόμενο ροκ εν ρολ, σύμφωνα με αναλύσεις της εποχής, ήταν η παραβατική συμπεριφορά των νέων. Αυτό πιστοποιείται από την εκτίμηση της αρμόδιας υποεπιτροπής της Γερουσίας στις Η.Π.Α., η οποία υποδείκνυε τον Έλβις Πρίσλεϋ ως «πηγή του κακού». Μάλιστα υποστήριζε πως ο τύπος του «αυριανού γκάγκστερ» είναι ο τύπος του Έλβις Πρίσλεϋ του σήμερα¹⁵¹ και πως το ροκ εν ρολ τείνει να εισάγει τους νέους σε μία ανοικτή επανάσταση εναντίον της κοινωνίας¹⁵². Το πρόβλημα της νεανικής παραβατικότητας απασχολεί ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '50 τους διεθνείς οργανισμούς, καθώς και τις κυβερνήσεις των κρατών τόσο του Δυτικού όσο και του Ανατολικού συνασπισμού. Στόχος τους είναι να παταχθεί το συγκεκριμένο φαινόμενο. Οι Βρετανοί «τέντυ μπόις», οι Ιταλοί «τεπίστι», οι Γερμανοί «χάλπσταρκεν», οι Γάλλοι «μπλουζόν νουάρ», οι Αμερικανοί «ρόκερς», οι Σοβιετικοί «στιλιάγκι», οι Ιάπωνες «τόκιο γιάκου» και οι Έλληνες «τεντυμπόιδες» θα ταυτιστούν με τη λατρεία του αυτοκινήτου και της δυνατής ρυθμικής μουσικής ροκ εν ρολ, επιλέγουν συγκεκριμένο ντύσιμο και διασκεδάζουν διαπράττοντας μικροαδικήματα. Η εμφάνιση τους αποδίδεται στα αρνητικά απότοκα της μεταπολεμικής οικονομικής ανάπτυξης και του αυξανόμενου καταναλωτισμού¹⁵³.

Η Ε.Δ.Α., παρότι υιοθετεί την άποψη πως το ροκ εν ρολ επιδρά αρνητικά στον ψυχισμό των νέων, αποδίδει το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας στη συνολική επίδραση που ασκεί ο αμερικανικός τρόπος ζωής στη νεολαία. Η αμερικανική «πνευματική βοήθεια», ως συμπλήρωμα της οικονομικής, επιτελεί δύο σκοπούς: Πρώτον να αναδείξει τον αμερικανικό τρόπο ζωής και δεύτερον να διαφθείρει τις συνειδήσεις των Ελλήνων και να τους *πλάση κατ' εικόνα και ομοίωσιν των δούλων*. Το πρώτο βήμα για τη διαφθορά, κυρίως των νεανικών συνειδήσεων, είναι οι Χολλυγουντιανές παραγωγές, οι οποίες μέσω των γκαγκστερικών φιλμ έχουν συμβάλει στην αύξηση της παιδικής εγκληματικότητας. Επόμενο στάδιο είναι τα κόμικς: *Μα και η διαφθορά του Ελληνόπουλου γίνεται και με τα διάφορα κόμικς, αστυνομικά μυθιστορήματα, γκαγκστερικά αναγνώσματα όλα αμερικανικής*

¹⁵¹ Κατσάπης Κ., *Ηχοι και Απόηχοι.....*, ό. π., σελ. 122.

¹⁵² Στο ίδιο, ό. π., σελ. 125.

¹⁵³ Αβδελά Ε., «Φθοροποιοί και Ανεξέλεγκτοι Απασχολήσεις: Ο Ηθικός Πανικός για τη Νεολαία στη Μεταπολεμική Ελλάδα» στο περιοδικό *Σύγχρονα Θέματα*, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2005, σελ. 30-31.

προελεύσεως, που κατακλύσανε τα τελευταία χρόνια τον τόπο μας¹⁵⁴. Η *Αυγή* χαρακτηρίζει τα κόμικς ως «αληθινά ευαγγέλια του εγκλήματος». Υποστηρίζει πως στις Η.Π.Α., τα κρούσματα παιδικής εγκληματικότητας έχουν αυξηθεί κατακόρυφα λόγω της επίδρασης των κόμικς, των οποίων η θεματολογία περιστρέφεται γύρω από τη σεξουαλική διαστροφή και τον σαδισμό. Επίσης, εμφανή είναι και τα ρατσιστικά στερεότυπα, καθώς οι Λευκοί παρουσιάζονται πάντα ψηλόσωμοι και γεροί, ενώ οι Μαύροι βρίσκονται κάπου ανάμεσα σε ανθρώπους και πιθήκους. Ο αρθρογράφος της *Αυγής* εντοπίζει το πρόβλημα στο γεγονός ότι ενώ παντού λαμβάνονται μέτρα για τον περιορισμό της κυκλοφορίας των συγκεκριμένων αναγνωσμάτων στις Η.Π.Α. τα κόμικς, παρά τα πορίσματα και τις συζητήσεις των ειδικών, συνεχίζουν να κυκλοφορούν κανονικά και να διδάσκουν το έγκλημα και την κτηνωδία στις ευαίσθητες παιδικές ψυχές. Αφορμή για τη δημοσίευση του εν λόγω άρθρου, στις 28 Οκτωβρίου 1955, υπήρξε ο εντοπισμός των πτωμάτων τριών παιδιών στις Η.Π.Α., τα οποία δολοφονήθηκαν κατά πως φαίνεται από συνομηλίκους τους, μέλη συμμοριών¹⁵⁵. Η αμερικανική κοινωνία, σύμφωνα με την *Αυγή*, ταλανίζεται από τη δράση των παιδικών συμμοριών: *Κάθε μια έχει την περιοχή, όπου δρα και την ειδικότητα της. Άλλες επιδίδονται στην κλοπή, επειδή τα μέλη τους χρειάζονται χρήματα για διάφορες σκανταλιές και διασκεδάσεις. Άλλες κάνουν επιθέσεις εναντίον παιδιών και μεγάλων, για να «σπάσουν κέφι» και άλλες τρομοκρατούν τους Νέγρους. Δεν λείπουν όμως και σοβαρότερες εκδηλώσεις: Επιθέσεις και βιασμοί κοριτσιών, δολοφονίες για ερωτικούς λόγους, για εκδίκηση ή από λόγους φυλετικού μίσους εναντίον των «μαύρων»¹⁵⁶. Στις εν λόγω συμμορίες κεντρικό ρόλο παίζουν και τα κορίτσια. Ο Άρθουρ Ρότζερς, υπεύθυνος για τα ζητήματα της νεολαίας στο Δήμο της Νέας Υόρκης, καταθέτει σε υποεπιτροπή του Κογκρέσσου : *τα κορίτσια είναι έτοιμα να κάμουν οτιδήποτε για να ευχαριστήσουν τα μέλη των συμμοριών στις οποίες ανήκουν. Επί πλέον διασπείρουν τις φήμες, διαταράσσουν την κατάσταση, μεταφέρουν όπλα και μερικές φορές μεταδίδουν αφροδίσιες ασθένειες. Το σκάζουν από το σχολείο και είναι βίαια ατημέλητα. Συμμετέχουν σε μικροκλοπές, μένουν έγκυες και κάνουν κατάχρησι οινόπνευματων και ναρκωτικών¹⁵⁷. Σοβαρές ευθύνες για την αύξηση της εγκληματικότητας στις Η.Π.Α., σύμφωνα με την *Αυγή*, έχουν η τηλεόραση, ο κινηματογράφος καθώς και τα άλλα μέσα ψυχαγωγίας. Αυτό οφείλεται στην έμφαση**

¹⁵⁴ *Η Αυγή*, 22.03.1956, σελ. 3-4.

¹⁵⁵ *Η Αυγή*, 28.10.1955, σελ. 3-4.

¹⁵⁶ *Η Αυγή*, 13.07.1958, σελ. 5.

¹⁵⁷ *Η Αυγή*, 13.04.1961, σελ. 3.

που δίνουν σε σκηνές βίας και σεξουαλικού περιεχομένου, οι οποίες επιδρούν αρνητικά στο σύνολο του πληθυσμού και ιδιαίτερα στη νεολαία¹⁵⁸.

Στην Ελλάδα το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας θα γίνει γνωστό ως «τεντυμποϊσμός». Ο όρος προέρχεται από τους Βρετανούς teddy boys, που εμφανίστηκαν για πρώτη φορά το 1953. Η συγκεκριμένη νεανική ομάδα υιοθετεί τον αμερικανικό τρόπο ζωής, ακούει ροκ εν ρολ, επιδίδεται σε πράξεις βίας και διακρίνεται για τις ενδυματολογικές της προτιμήσεις. Υιοθετεί το λεγόμενο «εδουαρδιανό στυλ» με τα κομψά κουστούμια, με τα μακριά μυτερά παπούτσια και το καλογουλισμένο μαλλί, το οποίο έχει επιπλέον μάκρος για την εποχή. Στην ελληνική περίπτωση ο όρος χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει τους «παραστρατημένους» νέους αλλά και αυτούς που υιοθετούσαν ξένα πολιτισμικά πρότυπα και απομακρύνονταν από τις ελληνικές ηθικές και πολιτισμικές αξίες. Ο Κώστας Κατσάπης διακρίνει τριών ειδών «τεντυμποϊσμούς»: τον «αυθεντικό τεντυμποϊσμό» που όπως αναφέραμε ξεκίνησε από τη Μεγάλη Βρετανία, τον «τεντυμποϊσμό» της ποινικά κολάσιμης συμπεριφοράς, ο οποίος είναι συνδεδεμένος με τη νεανική παραβατικότητα και τον «τεντυμποϊσμό» της ηθικά κολάσιμης συμπεριφοράς των νέων που υιοθετούν τον αμερικανικό τρόπο ζωής¹⁵⁹.

Εικόνα 11: Βρετανοί Teddy Boys.

¹⁵⁸ *Η Αυγή*, 03.07.1962, σελ. 3.

¹⁵⁹ Κατσάπης Κ. *Ήχοι και Απόηχοι*....., ό. π., σελ. 130.

Η διάκριση μεταξύ του «τεντυμποϊσμού» της ποινικά κολάσιμης συμπεριφοράς και του αντίστοιχου της ηθικά κολάσιμης συμπεριφοράς δεν είναι σαφής στην περίπτωση της Ε.Δ.Α., που μας απασχολεί στην παρούσα μελέτη. Στην ουσία δεν υπάρχει καν διάκριση αλλά μία ομογενοποιημένη συμπεριφορά και ένας ενιαίος ξενόφερτος τρόπος ζωής: *Τέντυ μποϋς. Ύψος και θράσος προκλητικό, γνησίως αμερικανικό. Μερικές συντροφίες νέων, δεκαοχτώ με είκοσι χρονών, έχοντας καθημερινό τους εντευκτήριο τα «αμέρικαν κλαμπ», με παντελόνι στενό-τζογαδούρα-σπορ ντύσιμο, πρόχειρα χτενισμένα μαλλιά, επιδίδονται σε πολλών ειδών «τρέλες» με κίνδυνο κι' οι ίδιοι να καταστραφούν ανεπανόρθωτα και να δημιουργήσουν θύματα του κεφιοῦ τους....Μέχρι στιγμής μόνο στην τύχη το χρωστάμε-βεβαιώνουν όσοι τη γλύτωσαν-που δεν έγιναν τραγικά δυστυχήματα για χάρη του κεφιοῦ των «Τέντυ μπόνυς»¹⁶⁰.*

Οι Έλληνες «τεντυμποΐδες» εμφανίζονται για πρώτη φορά γύρω στα 1958. Αρχίζουν να «εκτοξεύουν» γιαούρτια και να καταστρέφουν ή και να κλέβουν αυτοκίνητα, όσων θεωρούσαν πως για κάποιο λόγο έπρεπε να τιμωρηθούν. Θα μπορούσαμε να πούμε πως οι νεαροί αυτοί δημιουργούν έναν δικό τους κώδικα ηθικής και δικαιοσύνης «του δρόμου», ενώ η τιμωρία για τους «παραβάτες» είναι αμείλικτη. Πολλές φορές τα λιντσαρίσματα και οι μικροκλοπές γίνονται για διασκέδαση, ώστε οι νεαροί να ξεφύγουν από την πλήξη και τα βάσανα της καθημερινότητας¹⁶¹. Η περιοχή της Κυψέλης θα αποτελέσει το κατεξοχήν «θέατρο» των «γιαουρτωμάτων». Εκεί θα πραγματοποιηθεί και η πρώτη διαπόμπευση. Το «θύμα» ήταν ένας νεαρός ονόματι Αντώνης Μαλανδρής. Ο Μαλανδρής και ένας φίλος του είχαν πάει στον κινηματογράφο κάποιο βράδυ μέσα στον Αύγουστο του 1958. Εκεί φλέρταραν μία κοπέλα. Η μητέρα της κοπέλας αφού κατάλαβε τα «πειράγματα» των νεαρών τους προσέβαλε μπροστά σε όλο τον κόσμο και μάλιστα χαστούκισε τον έναν από τους δύο. Οι νεαροί αργότερα πήγαν σ' ένα μαγαζί, αγόρασαν γιαούρτι και της το πέταξαν¹⁶². Ο νεαρός όμως που τότε δέχτηκε το χαστούκι της κυρίας, σε συνέντευξη του σε σχετικό αφιέρωμα του τηλεοπτικού σταθμού Alpha στην εκπομπή *Η Μηχανή του Χρόνου* (χωρίς να ξέρουμε εάν είναι ο Μαλανδρής ή ο φίλος του καθώς το πρόσωπο του δεν φαίνεται) δίνει μία διαφορετική εκδοχή του περιστατικού: *Πάω σ' έναν κινηματογράφο στην οδό Πατησίων, το ΑΕΛΛΩ, όπου είχα ραντεβού με μια κοπελιά. Στο δρόμο συνάντησα τον αδελφό της και όταν με ρώτησε που πάω του είπα πάω κινηματογράφο, έτσι απλά. –Α! Πάμε μαζί!*

¹⁶⁰ *Η Αυγή*, 22.10.1957, σελ. 2.

¹⁶¹ Νταλούκας Μ., *Ελληνικό Ροκ.....*, ό. π., σελ. 127.

¹⁶² Στο ίδιο, ό. π., σελ. 135.

Πήγαμε στο ΑΘΗΝΑ αναγκαστικά πλέον. Τελειώνοντας το έργο και ενώ είχαμε σηκωθεί να βγούμε προς την έξοδο, μπροστά μας ήταν μια κυρία με την κόρη της ένα κοριτσάκι μικρό 12-13 χρονών. Αυτή είχε λίγο έντονο μουστάκι.....ο φίλος μου δυνατά γυρνά μου λέει –Κοίτα αυτή ένα μουστάκι που έχει- οπότε η κυρία γυρνάει και μου αστράφτει ένα χαστούκι και βέβαια οι γύρω γύρω χωρίς να ξέρουν τι είχε συμβεί άρχισαν τα κοσμητικά....Πως μας ήρθε η ιδέα να της πετάξουμε ένα γιαούρτι, απλά να τη λερώσουμε. Ξεκινώντας η κυρία με την κόρη της για το σπίτι της, στη διαδρομή παίρνουμε ένα γιαούρτι και αρχίζουμε να την ακολουθούμε να βρούμε κάπου, σε κάποιο σημείο να της το ρίξουμε. Πάει να μπει σε μία πολυκατοικία μέσα και προκειμένου να τη χάσουμε ανοίγουμε το βήμα και την ώρα που πάει να κλείσει η πόρτα πετάμε το γιαούρτι, το μισό πήγε στην πόρτα, κάποιο μέρος πήγε απάνω της και βέβαια το γιαούρτι δεν ήταν ολόκληρο, το μισό το είχαμε φάει στη διαδρομή. Πέρασε ένας μήνας, η αστυνομία κατέληξε σε μας, προφανώς η κόρη της με αναγνώρισε¹⁶³. Οι δύο νεαροί θα διαπομπευτούν στις 11 Σεπτεμβρίου 1958.

Τα γιαούρτια αρχικά δεν έχουν στόχο τους Έλληνες αλλά τους Αμερικανούς ναύτες του 6^{ου} Στόλου, τους οποίους οι νέοι θαυμάζουν και αντιπαθούν συγχρόνως. Η παρουσία τους στις ροκ εν ρολ συναυλίες του Ζαπείου συνοδεύεται από τις εκπληκτικές χορευτικές τους ικανότητες. Η κομψότητά τους και ο μοντέρνος τρόπος ζωής τους, «ξυπνούν» τα ερωτικά συναισθήματα των Ελληνίδων. Έτσι τα φτωχά Ελληνόπουλα, στα πλαίσια της ερωτικής αντιδικίας, αρχίζουν να τους «γιαουρτώνουν». Ο Μπάμπης Μουτσάτσος, μετέπειτα ιδιοκτήτης της Κούντα, αναφέρει: *Δεν μπορούσαμε να βλέπουμε τα αμερικανάκια να περπατάνε κορδωμένα με τα μπουφάν εκείνα που εμείς δεν είχαμε, Ο φίλος μου έκανε νόημα και μου έλεγε «πάμε ρε να τους πετάξουμε ένα γιαούρτι».* Τα Ελληνόπουλα εποφθαλμιούσαν το κομψό ντύσιμο των Αμερικανών ναυτών. Από αυτούς θα προμηθεύονταν τα μπλουτζίν και τα μπουφάν πληρώνοντας τους όμως με κατοχικά λεφτά. Κάπως έτσι βγήκε η φράση «πιάστηκε αμερικανάκι». Οι λόγοι του «γιαουρτώματος» επομένως ήταν ψυχολογικοί και όχι πολιτικοί ως συμβολική πράξη αντίστασης στην αμερικανική επικυριαρχία¹⁶⁴. Ο Μανώλης Νταλούκας υποστηρίζει πως η θέσπιση του νόμου «περί τεντυμποϊσμού»

¹⁶³ Βλ. «Η κυρία πρώτη με χαστούκισε και μετά τη γιαουρτώσαμε». Μαρτυρία ντοκουμέντο από τον πρώτο νέο που κουρεύτηκε με την ψιλή και ρεζιλεύτηκε ως τέντυ μπόϊ. Τα παρασκήνια του περίφημου νόμου 4000 περί τεντυμποϊσμού.

Διαβάστε όλο το άρθρο: <http://www.mixanitouxronou.gr/i-kiria-proti-me-chastoukise-ke-meta-ti-giaourtosame-martiria-ntokoumento-apo-ton-proti-neo-pou-kourefitike-me-tin-psili-ke-rezileftike-os-tenti-boi-ta-paraskinia-tou-perifimou-nomou-4000-peri/>. Τελευταία επίσκεψη: 02.05.2018.

¹⁶⁴ Νταλούκας Μ., *Ελληνικό Ροκ.....*, ό. π., σελ. 129-131.

οφειλόταν στο γεγονός ότι τα «γιαουρτώματα» στρέφονταν ενάντια στους Αμερικανούς ναύτες και στη βιαστική επιθυμία της κυβέρνησης Καραμανλή να «ξεριζώσει» ένα φαινόμενο που θα μπορούσε να δημιουργήσει αντιαμερικανικό κλίμα. Το φαινόμενο στη συνέχεια επεκτείνεται και σε Έλληνες πολίτες, δίνοντας έτσι την κατάλληλη αφορμή στην κυβέρνηση να τιμωρήσει τους νεαρούς παραβάτες που «γιαουρτώνουν γυναικούλες»¹⁶⁵. Το θέμα αυτό όντως απασχόλησε τον τότε πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Καραμανλή και έτσι με εντολή του, ο υφυπουργός Ασφαλείας Ευάγγελος Καλαντζής κάλεσε στο γραφείο του τον Αστυνομικό Διευθυντή Αθηνών, Θεόδωρο Ρακιντζή. Ο διάλογος των δύο ανδρών ήταν ενδεικτικός για το τι θα ακολουθούσε:

-Ε.Κ.: *Κύριε Ρακιντζή ετοιμαστείτε!*

-Θ.Ρ.: *Δηλαδή κύριε υπουργέ;*

-Ε.Κ.: *Θα εφοδιαστείτε μ' ένα γουρουνοψάλιδο και με το πρώτο κρούσμα τεντυμποϊσμού θα δράσετε καταλλήλως.*

-Θ.Ρ.: *Κύριε υπουργέ αυτό είναι υπερβολή. Ίσως αποτελεί ακόμη υπέρβασιν δικαιώματος.*

-Ε.Κ.: *Θα κάνετε ότι σας λέω κύριε Ρακιντζή. Πάρτε το γουρουνοψάλιδο αμέσως και εις πρώτην ευκαιρίαν κουρέψτε γουλί αυτούς τους μασκαράδες. Άλλωστε δεν θα είναι η πρώτη φορά που θα παρανομήσετε....*

-Θ.Ρ.: *Κύριε υπουργέ επιμένω. Είναι υπερβολικό!*

-Ε.Κ.: *Ας είναι! Θα κουρεύετε τους δράστας με την ψιλή, θα τους οδηγείτε από το Τμήμα πεζή στο Δικαστήριο με μίαν ταμπέλα στο λαιμό, η οποία θα σημειώνει το αδίκημα που διέπραξαν.*¹⁶⁶

Οι «τεντυμπόιδες» από εδώ και στο εξής θα τιμωρούνταν με κούρεμα με την «ψιλή», με το κόψιμο του επιπλέον μήκους των «αμερικανικών παντελονιών» και με μια ταμπέλα κρεμασμένη στο λαιμό, η οποία θα περιέγραφε το «αδίκημα» που διέπραξαν και στην κορυφή της θα βρισκόταν η φράση: ‘ΕΙΜΑΙ ΤΕΝΤΥΜΠΟΨ’. Η Ε.Δ.Α., παρότι θεωρεί πως το φαινόμενο του τεντυμποϊσμού πρέπει να αντιμετωπιστεί δραστικά με τη θέσπιση ενός νομοθετικού πλαισίου, διαφωνεί με την πρακτική των διαπομπεύσεων. Διαβάζουμε από την *Αυγή*: *Δραστήρια μέτρα εναντίον των δραστών: Ξυλοδαρμός, διαπόμπευση, εκτόπιση....Ωστόσο το πνεύμα του τεντυμποϊσμού κοντεύει*

¹⁶⁵ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 132.

¹⁶⁶ Βλ. Μηχανή του Χρόνου, «Ο διάλογος της ντροπής, που κατέληξε στον νόμο 4000...»

να κυριαρχήσει-κι ' αυτό κανένας αρμόδιος δεν λέει να το αντιμετωπίσει. Ας μη θεωρηθεί ότι εκφράζεται μόνο από νεαρούς με τζογέ μαλλί και με βόμβες από γιαούρτι. Κάθε μέρα, σε κάθε βήμα μας, σπάνε κέφι σε βάρος του κόσμου ένα σωρό *τεντυμπόυδες*¹⁶⁷. Στις 25 Σεπτεμβρίου 1958 η *Αυγή* ξεκινά επίκαιρη κοινωνική έρευνα για το φαινόμενο του «τεντυμποϊσμού», το οποίο θεωρεί κίνδυνο για τη νεολαία: *Η εμφάνισις του τεντυμποϊσμού στη χώρα μας έγινε κάπως καθυστερημένα-στην πατρίδα του, την Αμερική, χαλάει κόσμο εδώ και μερικά χρόνια. Μολαταύτα, έχουμε και μείς τον τελευταίο καιρό να επιδείξουμε αρκετές περιπτώσεις νέων που επιδίδονται με πάθος στο νέο «σπορ». Κάποιος, μάλιστα, έδωσε και τον ορισμό του: «τεντυμποϊσμός» είναι να διαπράττης αδικήματα χωρίς οικονομικό ή άλλο όφελος, αλλά απλώς και μόνο για την ικανοποίησιν έξεων που αποκτώνται από το «ροκεντρολικό κλίμα της εποχής». Τον τεντυμποϊσμό δεν τον σοφίστηκαν από μόνα τους τα παιδιά μας. Η ατμόσφαιρα μέσα στην οποία ζουν δεν τους προσφέρει τίποτε άλλο, από χίλιες ευκαιρίες να μιμηθούν τη διαγωγή, τη συμπεριφορά των «ηρωικών παιδιών» της μεγάλης μας «συμμάχου». Ασέβεια για όλους και όλα, προβολή της προσωπικότητας, έξαλλος τρόπος ζωής με ήθη και έθιμα εντελώς ξένα από τα δικά μας, «ψυχαγωγία» ακατανόητη, έλλειψις ιδανικών και σκοπού*¹⁶⁸.

Οι «τεντυμπόυδες» σύμφωνα με την *Αυγή* είναι παιδιά που κλείνουν το ραδιόφωνο όταν αυτό παίζει εθνικά τραγούδια και δεν δίνουν ούτε μία δεκάρα για να αγοράσουν κάποιο δίσκο με ελληνικά τραγούδια, παρά *ξεπενταριάζονται για ν' αγοράσουν αμερικάνικες πλάκες με γανγίσματα, ουρλιάσματα και ντενεκέδες*. Κάπως έτσι τους περιγράφει ο καθηγητής πανεπιστημίου, Δραγώνας, σε συνέχεια του αφιερώματος της *Αυγής*. Σε άλλο σημείο αναφέρει: *Τεντυμποϊσμός, διαφθορά και αφιλοπατρία είναι αλληλένδετα και η ρίζα τους ξεκινάει από την αμερικανική προπαγάνδα, που θεληματικά κι αθέλητα γίνεται μέσα στα ελληνοαμερικανικά κολλέγια, ινστιτούτα, ακαδημίες και διάφορα γραφεία πληροφοριών. Ο αμερικανικός τρόπος ζωής και τα πρότυπα του υποστηρίζεται πως μεταδίδονται στην Ελλάδα, μέσω των βιβλίων που έρχονται από τις Η.Π.Α., μέσω των ταινιών και μέσω των κολεγίων και των ελληνοαμερικανικών ινστιτούτων: Φυσικά το «έργο» των διαφόρων αμερικανικών κολλεγίων δεν θα αρκούσε, αν δεν βοηθούσε και ο αμερικανικός κινηματογράφος, που μεταφέρει ανά τον κόσμο τον κοινωνικό φασισμό. Ο «ένας», ο ήρωας, ο γκάγκστερ θεοποιείται. Το αγαθό της ζωής εξευτελίζεται και ο νόμος της ζούγκλας «ο θάνατος σου*

¹⁶⁷ Η *Αυγή*, 04.09.1958, σελ. 2.

¹⁶⁸ Η *Αυγή*, 25.09.1958, σελ. 3.

η ζωή μου», είναι το μοναδικό ιδανικό που προσφέρεται στους νέους. Την ίδια ακριβώς δουλειά κάνουν και τα διάφορα πορνογραφήματα, που κυκλοφορούν κατά χιλιάδες¹⁶⁹. Η εφημερίδα υποστηρίζει πως το ζήτημα του «τεντυμποϊσμού» δεν θα λυθεί με τα κουρέματα και τη δημόσια διαπόμπευση αλλά μέσω της κρατικής μέριμνας, βάσει ενός οργανωμένου σχεδίου, για τη δημιουργική ψυχαγωγία της νεολαίας¹⁷⁰. Ο «τεντυμποϊσμός» τροφοδοτεί τη νεολαία με ένα αξιακό σύστημα, το οποίο οδηγεί στον ηθικό εκτραχηλισμό και στην αντικοινωνική συμπεριφορά: *Ο έρωτας χλευάζεται από τον πανσεξουαλισμό που προβάλλει ξεδιάντροπα, η δημιουργική έρεσι, η εργατικότητα, αποθαρρύνεται από το πνεύμα της ασιδωσύνης και του αρριβισμού, τα ιδανικά συκοφαντούνται, καταδιώκονται ως επικίνδυνα. Η ευαισθησία θεωρείται άχρηστη και ελαφρώς γελοία...*¹⁷¹. Η παιδαγωγός Ρόζα Ιμβριώτη αποδίδει τη ροπή των νέων προς τον «τεντυμποϊσμό», στο γεγονός πως τα παιδιά έχουν χάσει την εμπιστοσύνη στους γονείς τους. Υποστηρίζει επίσης πως η διαφθορά υπάρχει πρώτα και κύρια στους γονείς και ύστερα μεταδίδεται στα παιδιά. Οι ισχυροί τη χρησιμοποιούν ως όπλο για να καθυποτάξουν τις νεανικές ψυχές και να τις μετατρέψουν σε μια άβουλη μάζα, ώστε να πετύχουν τους σκοπούς τους. Το άρθρο της κλείνει με την εξής διαπίστωση: *νομίζω ότι ούτε η βία, μα ούτε και η ασυδοσία επιτρέπονται σαν μέσα για να φτιάξει κανείς άνθρωπο. Στην πρώτη περίπτωση φτιάχνουμε δούλους, στη δεύτερη αναρχικά πλάσματα, μα και στις δυο περιπτώσεις όχι «ανθρώπους»*¹⁷².

Στις 31 Οκτωβρίου 1959 και αφού προηγουμένως έχει ψηφιστεί κατ' αρχήν στις 9 Σεπτεμβρίου και κατ' άρθρον την 1^η Οκτωβρίου, δημοσιεύεται στην *Εφημερίδα της Κυβερνήσεως* το Νομοθετικό Διάταγμα 4000 «περί καταστολής αξιοποιων τινών πράξεων και συμπληρώσεως του άρθρου 6 του Κώδικος Ποινικής Δικονομίας». Πρόκειται για τον γνωστό «Νόμο 4000 περί τεντυμποϊσμού». Το νομοσχέδιο αναφερόταν σε μία σειρά από αξιοποινες πράξεις όπως η σωματική βλάβη, η εξύβριση, τα πειράγματα (και τα «γιαουρτώματα»), η φθορά ξένης περιουσίας και η αφαίρεση ξένου μεταφορικού μέσου «επί σκοπώ όπως ποιήσεται χρήσιν αυτού επί βραχυτάτω χρονικό διαστήματι». Το νομοσχέδιο εισήγαγε την αύξηση των κατωτέρων ποινών για την τέλεση αδικημάτων που κατατάσσονταν στις ανωτέρω κατηγορίες (πλημμελήματα) αφαιρώντας το δικαίωμα αναστολής και εξαγοράς τους.

¹⁶⁹ *Η Αυγή*, 26.09.1958, σελ. 3.

¹⁷⁰ *Η Αυγή*, 27.09.1958, σελ. 3.

¹⁷¹ *Η Αυγή*, 28.04.1959, σελ. 1.

¹⁷² *Η Αυγή*, 06.05.1959, σελ. 4.

Η διώξη πλέον θα πραγματοποιούνταν αυτεπάγγελτα και όχι έπειτα από μήνυση του παθόντος, παράλληλα με την κατάργηση της δυνατότητας εξάλειψης του αξιοποινίου μέσω της αποκατάστασης της ζημιάς και της ικανοποίησης του ζημιωθέντος. Οι διατάξεις του νομοσχεδίου είχαν τον χαρακτήρα έκτακτων μέτρων και θα εφαρμόζονταν ενάντια σε παιδιά ηλικίας 15 ετών και άνω¹⁷³. Οι βουλευτές της Ε.Δ.Α., κατά τη συζήτηση του νομοσχεδίου στη Βουλή, εξέφρασαν τις ενστάσεις τους για το εύρος της εφαρμογής του. Υποστήριζαν ότι το νομοσχέδιο δεν θα περιοριζόταν απλά στην πάταξη του «τεντυμποϊσμού» αλλά θα στρεφόταν και ενάντια στη «δημοκρατική νεολαία». Μάλιστα διαμαρτυρήθηκαν για την απουσία του όρου «τεντυμποϊσμός» στο προς ψήφιση κείμενο, διότι θεωρούσαν πως έτσι υπήρχε ένα «παραθυράκι» οι διώξεις να επεκταθούν και σε πράξεις πολιτικού περιεχομένου¹⁷⁴. Τελικά θα το ψηφίσουν ύστερα από διαβεβαιώσεις που θα λάβουν από τον υπουργό Δικαιοσύνης Κωνσταντίνο Καλλία. Η εφαρμογή του νόμου θα κριθεί ιδιαίτερα αποτελεσματική από τις ελληνικές Αρχές και με τον ερχομό της δεκαετίας του '60, ο κίνδυνος της αυξανόμενης εγκληματικότητας και παραβατικότητας των νέων θεωρείται ελεγχόμενος. Η στρατηγική του ελληνικού κράτους θα επικεντρωθεί από εδώ και στο εξής στην πρόληψη¹⁷⁵. Μελανό σημείο της εφαρμογής του Νόμου 4000 ήταν η συνέχιση των διαπομπεύσεων, γεγονός που δεν προβλεπόταν σε καμία διάταξη του. Η πρακτική των διαπομπεύσεων καταπατούσε την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και προκαλούσε ανεπανόρθωτη ηθική βλάβη στα θύματα στιγματίζοντας τα για ολόκληρη την πορεία της ζωής τους¹⁷⁶. Οι νέοι βίωναν κατ' αυτόν τον τρόπο τον δικό τους «φόβο του χωροφύλακα», όπως και οι υποστηρικτές και τα μέλη της Αριστεράς.

Τα αίτια της εμφάνισης του «τεντυμποϊσμού» στην ελληνική περίπτωση, είναι βαθύτερα από την επίδραση του αμερικανικού τρόπου ζωής στον ψυχισμό της νεολαίας. Στο προηγούμενο κεφάλαιο μιλήσαμε για το λεγόμενο «χάσμα των γενεών» και τη νεανική αμφισβήτηση στο πεδίο της καθημερινότητας. Κατά το πρώτο μισό της δεκαετίας του '50 τα σημάδια του Εμφυλίου Πολέμου είναι έκδηλα σε όλες τις

¹⁷³ Καλλιβερέτακης Λ., ό. π., σελ. 165.

¹⁷⁴ Κατσάπης Κ., *Ηχοι και Απόηχοι*....., ό. π., σελ. 147.

¹⁷⁵ Αβδελά Ε., ό. π., σελ. 36-37.

¹⁷⁶ Βλ. Μηχανή του Χρόνου, «Νόμος 4000 περί τεντυμποϊσμού. Η ντροπιαστική σελίδα του νομικού μας πολιτισμού, καθώς το κούρεμα ήταν απόλυτα παράνομο...»

πτυχές της ζωής. Στα τέλη της συγκεκριμένης δεκαετίας και στις αρχές της επόμενης, όπως σημειώνει η Έφη Αβδελά, πολλαπλασιάζονται οι ενδείξεις μιας νεωτερικότητας που εισβάλλει στην καθημερινή ζωή μεγάλου μέρους του πληθυσμού, πρώτα στην πόλη και αργότερα στην ύπαιθρο. Η αστυφιλία και αργότερα η μετανάστευση ως μαζικά φαινόμενα επιτείνουν τις αλλαγές και ευνοούν τη δημιουργία νέων προτύπων διαπροσωπικών σχέσεων και νέων εκδοχών ανδρισμού και θηλυκότητας, που συχνά στη συνάντησή τους με φορείς των παραδοσιακότερων μορφών σχέσεων παράγουν βίαιες συγκρούσεις¹⁷⁷. Το πρότυπο του «τεντυμπόη», ο οποίος προβαίνει σε αντικοινωνικές πράξεις (γιαουρτώματα, μικροκλοπές, άσκοπη επιθετικότητα), ντύνεται με αμερικανικά μπλουτζίν, ακούει ροκ εν ρολ και διασκεδάζει με τα γρήγορα αυτοκίνητα έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τον ιδιότυπο του «κανονικού νέου» που είχαν κατασκευάσει τόσο η Δεξιά όσο και η Αριστερά. Ο κοινωνικός τους συντηρητισμός και ο «ηθικός πανικός» τους αποτελεί το απαύγασμα της αντίθεσης τους στον εκδυτικισμό της καθημερινής ζωής. Η Δεξιά προσεγγίζει το ζήτημα πολιτισμικά, υιοθετώντας μία ξεκάθαρα αρνητική στάση για οτιδήποτε καινούργιο εμφανιζόταν τη δεκαετία του '50 και του '60. Ο εθνικόφρων χώρος ξεκινά έτσι μία συζήτηση για την έννοια της «ελληνικότητας», η οποία συνοδεύεται από μία πρόεπουσα εθνική συμπεριφορά. Παρά το γεγονός ότι πολιτικά είναι φιλοαμερικανικός, κυριεύεται από πανικό για την «επέλαση» του αμερικανικού τρόπου ζωής, σε μία προσπάθεια να διαφυλάξει τα εθνικά πολιτιστικά πρότυπα. Η Αριστερά, από την άλλη, προσεγγίζει το ζήτημα πολιτικά και εκφράζει μια συνολική απόρριψη του αμερικανισμού.

Ο ηθικός πανικός της ελληνικής κοινωνίας για την παραβατική συμπεριφορά των νέων και τη ροπή τους προς τον «τεντυμποϊσμό» θα αποτυπωθεί και στα κοινωνικά δράματα και τις κωμωδίες του ελληνικού εμπορικού κινηματογράφου. Ενδεικτικά θα αναφέρουμε τις ταινίες του Γιάννη Δαλιανίδη *Ο Κατήφορος* (1961) και *Νόμος 4000* (1962). Ο πρωταγωνιστής της ταινίας *Νόμος 4000*, Θανάσης Παπαδόπουλος, αναφέρει πως όταν γυριζόταν η σκηνή της διαπόμπευσης στη Φωκίωνος Νέγρη, οι περαστικοί τον πέρασαν για πραγματικό «τεντυμπόη» και παραλίγο να τον λιντσάρουν στην πραγματικότητα. Ωστόσο ο ίδιος παραδέχεται ότι υπήρξε

¹⁷⁷ Αβδελά Ε., *Δια Λόγους Τιμής-Βία, Συναισθήματα και Αξίες στη Μετεμφυλιακή Ελλάδα*, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα, 2006, σελ. 16.

«τεντυμπόης» και είχε πετάξει κάποτε γιαούρτι σ' ένα γείτονα που τον ενοχλούσε το σκυλάκι ενός φίλου του¹⁷⁸.

Εικόνα 12: Σκηνή από την ταινία του Γιάννη Δαλιανίδη, *Νόμος 4000* (1962).

5) «ΚΟΡΙΤΣΙΑ Ο ΣΤΟΛΟΣ!»: Η ΤΡΟΥΜΠΑ ΚΑΙ ΤΑ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΑ ΗΘΗ.

¹⁷⁸ Βλ. Μηχανή του Χρόνου, «Όταν γυρίζαμε τη σκηνή της διαπόμπευσης στην ταινία *Νόμος 4000*, ο κόσμος παραλίγο να με λιντσάρει – Έχω ρίξει και γω γιαούρτι», λέει για την εποχή των τέντι μπόϋς ο ηθοποιός Θανάσης Παπαδόπουλος...»

Διαβάστε όλο το άρθρο: <http://www.mixanitouxronou.gr/otan-girizame-ti-skini-tis-diapompefsis-stin-tenia-nomos-4000-o-kosmos-paraligo-na-me-lintsari-echo-rix-i-ke-go-giaourti-lei-gia-tin-epochi-ton-tenti-bois-o-ithopios-thanasis-papadopoulos/>: Τελευταία επίσκεψη: 02.05.2018.

Μέχρι το 1937, στην περιοχή της Δραπετσώνας, λειτουργούσαν νόμιμα πορνεία υπό την επίβλεψη του κράτους, τα Βούρλα, τα οποία στη συνέχεια μετατράπηκαν σε φυλακές. Η πορνική δραστηριότητα μεταφέρθηκε σταδιακά στην περιοχή της Τρούμπας. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής οι παλαιοί Πειραιώτες εγκατέλειψαν τα Βούρλα, τα οποία έγιναν στόχος συχνών βομβαρδισμών. Στην περιοχή λειτουργούσαν ορισμένα καμπαρέ με πελάτες μαυραγορίτες και Γερμανούς¹⁷⁹. Στις αρχές της δεκαετίας του '50 τα πορνεία «ιδιωτικοποιούνται» και μεταφέρονται αποκλειστικά στην Τρούμπα. Τα περισσότερα από αυτά βρίσκονταν στην οδό Νοταρά¹⁸⁰. Η περιοχή της Τρούμπας, στον Πειραιά, έχει συνδεθεί έντονα με τη νυχτερινή ζωή. Τα φώτα των καμπαρέ άναβαν, οι σερβιτόροι, οι ορχήστρες, οι κοπέλες που θα έκαναν «παρέα» στους πελάτες, οι υπεύθυνοι των μαγαζιών, οι «κράχτες» που «ψάρευαν» πελάτες στην παραλία και στα γύρω στενά, όλοι τους ετοιμάζονταν για τη νυχτερινή κραιπάλη: ποτό, ναρκωτικά, γυναίκες κλπ. Σε κάθε οίκο ανοχής υπήρχαν περισσότερες από δέκα πόρνες, έτοιμες να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους. Το 1956, με πρωτοβουλία της υπουργού Λίνας Τσαλδάρη, ψηφίστηκε ένας νέος νόμος, ο οποίος προέβλεπε την κατανομή των δηλωμένων γυναικών ανά δύο σε κάθε οίκο ανοχής. Οι δηλωμένες πόρνες της Τρούμπας υπολογίζονταν γύρω στις 500. Για να δηλωθεί μία γυναίκα ως πόρνη στην Ασφάλεια έπρεπε να έχει συμπληρώσει το 21^ο έτος της ηλικίας της. Μετά από τη δήλωση της στην Ασφάλεια περνούσε από την προβλεπόμενη διαδικασία: φωτογραφίες, βιβλιάριο ασθένειας, γιατρός, σφραγίδες, υπογραφές. Όσες ασκούσαν το «επάγγελμα» κρυφά, οι λεγόμενες «καλντεριμιτζούδες», αργά ή γρήγορα αναγκάζονταν να περάσουν από την προβλεπόμενη νόμιμη διαδικασία. Την πρώτη φορά που θα πιανόταν μια γυναίκα να εκδίδεται παράνομα, την οδηγούσαν στο τμήμα για τις απαραίτητες συστάσεις οι οποίες ήταν ενημερωτικού χαρακτήρα για τη φύση του «επαγγέλματος που επέλεξε» και συνοδεύονταν από προτροπές φιλικού χαρακτήρα ώστε η κοπέλα να γυρίσει όσο το δυνατόν γρηγορότερα στους δικούς της, διότι θα έμπλεκε άσχημα. Τη δεύτερη φορά οι συστάσεις ήταν αυστηρότερες και πιο έντονες. Την τρίτη φορά η κοπέλα περνούσε από το Τμήμα Ηθών και εκεί ακολουθούσε η διαδικασία της δήλωσης της.

¹⁷⁹ Βλ. το τρίτο μέρος του αφιερώματος της *Εφημερίδας των Συντακτών* για την περιοχή της Τρούμπας στην ιστοσελίδα: <http://www.efsyn.gr/arthro/apo-toys-germanoys-kataktites-sta-amerikanakia>. Τελευταία επίσκεψη: 08.05.2018.

¹⁸⁰ Βλ. το σχετικό αφιέρωμα της εκπομπής *Μηχανή του Χρόνου* για την ιστορία της Τρούμπας. Η εκπομπή είναι διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <https://www.youtube.com/watch?v=-20g-LOV7U8>. Τελευταία επίσκεψη: 08.05.2018.

Σε κάθε «σπίτι» η «πατρόνα» ήταν υποχρεωμένη να διατηρεί το βιβλίο όπου ήταν καταχωρημένες οι κοπέλες και να το επιδεικνύει στις εφόδους της Ασφάλειας. Εκείνες έπρεπε να είναι παρούσες, εκτός εάν υπήρχε άδεια γιατρού λόγω ασθενείας ή εμμήνων. Ήταν υποχρεωμένες να περνούν από εξέταση δύο φορές την εβδομάδα. Εκτός «σπιτιού» η Ασφάλεια τους ζητούσε το ατομικό βιβλιάριο υγείας προκειμένου να πιστοποιήσει τη νομιμότητα τους. Μετά την εξέταση τους και εφόσον ήταν υγιείς, ο γιατρός σημείωνε στο βιβλιάριο την ημερομηνία εξέτασης. Εάν η κοπέλα είχε προσβληθεί από κάποιο αφροδίσιο νόσημα, στελνόταν στο νοσοκομείο Συγγρού για θεραπεία και της απαγορευόταν να εργαστεί στα πορνεία της Τρούμπας έως ότου πιστοποιηθεί ότι ήταν ξανά υγιής. Υπολογίζεται ότι κάθε κοπέλα έβγαζε 100 έως 120 «βίζιτες» την ημέρα, ενώ οι μεγαλύτερες (οι «σιτεμένες») περίπου 30 έως 40. Η «βίζιτα» κόστιζε 27 δραχμές από τις οποίες 2 πήγαιναν στην υπηρεσία του οίκου ανοχής και 25 στην πόρνη. Στην υπηρεσία ενός οίκου ανοχής ανήκαν είτε γερασμένες πόρνες, είτε ομοφυλόφιλοι, είτε ξεπεσμένοι «αγαπητικοί» που έκαναν τα θελήματα στις κοπέλες¹⁸¹. Συνήθως οι γυναίκες που εργάζονταν στην Τρούμπα επέλεγαν ψευδώνυμο ώστε να είναι πιο ελκυστικό στους πελάτες και να αποκρύπτουν την πραγματική τους ταυτότητα¹⁸². Πολλά από τα ξενοδοχεία της Τρούμπας λειτουργούσαν αποκλειστικά ως οίκοι ανοχής είτε νοίκιαζαν δωμάτια σε ιερόδουλες «του δρόμου» ή των καμπαρέ, ώστε να πραγματοποιούν τις «βίζιτες» με τους πελάτες¹⁸³.

Ο βασικός «νόμος» της Τρούμπας ήταν ότι ο πιο «άγριος» και ο πιο δυνατός θα έπρεπε να καρπώνεται τα μεγαλύτερα οφέλη¹⁸⁴. Ο Γρηγόρης Λάζος υποστηρίζει πως η Τρούμπα αποτέλεσε δημιούργημα σωματεμπόρων. Αναπτύχθηκε ώστε να εξυπηρετήσει τις ανάγκες των πληρωμάτων των караβιών που «έδεναν» στο λιμάνι του Πειραιά. Ουσιαστικά ήταν μία μικρογραφία της κοινωνίας που διεπόταν από τους δικούς της «κανόνες», τους οποίους όριζαν οι σωματέμποροι και οι νταβατζήδες. Ορίζαν επίσης τη διασπορά των εκδιδόμενων γυναικών καθώς και τις τιμές¹⁸⁵. Οι σωματέμποροι ίσως ήταν το πιο διεφθαρμένο τμήμα της «κοινωνίας της Τρούμπας». Στην προσπάθεια τους να οδηγήσουν μία κοπέλα στην πορνεία δεν δίσταζαν να

¹⁸¹ Πισιμίσης Β., *Βούρλα-Τρούμπα: Μια περιήγηση στο χώρο του υποκόσμου και της πορνείας του Πειραιά (1840-1968)*, Εκδόσεις Τσαμαντάκη, Πειραιάς, 2010, σελ. 110-112.

¹⁸² Στο ίδιο, ό. π., σελ. 123.

¹⁸³ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 161.

¹⁸⁴ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 136.

¹⁸⁵ Λάζος Γ., *Πορνεία και Διεθνική Σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2001, σελ. 105.

επιστρατεύσουν ως μέσο ακόμη και το γάμο. Οι «αγαπητικοί» προσέγγιζαν κοπέλες που ήταν ήδη πόρνες ώστε να τους αποσπούν χρήματα. Αρκετοί από αυτούς ήταν ιδιοκτήτες ή εργαζόμενοι στα καμπαρέ, όπου δούλευαν οι ιεροδούλες. Συχνά οι ίδιες οι γυναίκες έδειχναν έντονο ενδιαφέρον στο να «προάγουν» κάποιον όμορφο νεαρό ή κάποιον πελάτη που ερωτεύονταν σε «αγαπητικό» τους. Εδώ εντοπίζουμε το εξής παράδοξο: Στις περισσότερες περιπτώσεις οι «αγαπητικοί» όχι μόνο δεν πλήρωναν τις κοπέλες αλλά ίσχυε το αντίστροφο.

Η Τρούμπα αποτέλεσε πόλο έλξης για τα αρσενικά, ιδίως για τους νέους που έρχονταν από την επαρχία. Ο ευκολότερος τρόπος για να παραμείνει κάποιος στην Τρούμπα ήταν να τα φτιάξει με κάποια από τις «αδελφές» της πιάτσας. Με αυτόν τον τρόπο εξασφάλιζε δωρεάν στέγη και ένα μικρό χαρτζιλίκι προκειμένου να καλύψει κάποια από τα έξοδα του. Ωστόσο οι «αδελφές» της Τρούμπας δεν ήταν όλες παθητικές. Για να «προαχθεί» κάποιος σε αγαπητικό κάποιας πόρνης έπρεπε, κατά κάποιο τρόπο, να περάσει και το στάδιο της ομοφυλοφιλίας¹⁸⁶. Η Τρούμπα λειτουργούσε σε μία περίοδο όπου ο κοινωνικός συντηρητισμός ήταν πολύ έντονος και οι προγαμιαίες σχέσεις αποτελούσαν ταμπού. Ουσιαστικά αποτελούσε τη μόνη ερωτική διέξοδο, ιδίως για τα νεαρά αγόρια που την επισκέπτονταν, με τις κοπέλες να αποκτούν και έναν κοινωνικό «διαπαιδαγωγικό» ρόλο. Βέβαια αρκετοί ήταν και οι γονείς που πήγαιναν τα παιδιά τους σε οίκους ανοχής, προκειμένου να αποκτήσουν «εμπειρία»¹⁸⁷.

Στην περιοχή της Τρούμπας επίσης λειτουργούσαν και τα περίφημα καμπαρέ. Εκεί κάθε άντρας έβρισκε τρόπους να περάσει ευχάριστα τη βραδιά του: γυναικεία συντροφιά, ποτό, καλλιτεχνικό πρόγραμμα, χορός, στριπτίζ, ενώ το τέλος της βραδιάς συνοδευόταν από αγοραίο έρωτα με όποια κοπέλα από τις εκδιδόμενες εκείνος επιθυμούσε. Στα καμπαρέ υπήρχαν δύο ειδών γυναίκες, οι «κοκότες» που ήταν δηλωμένες πόρνες και περνούσαν τακτικά από ιατρική εξέταση όπως και εκείνες των οίκων ανοχής και οι «αρτίστες» που συμμετείχαν στο καλλιτεχνικό πρόγραμμα (κυρίως τραγουδίστριες και χορεύτριες). Οι «αρτίστες» δεν ήταν υποχρεωμένες να διατηρούν ατομικό βιβλιάριο υγείας καθώς δεν εκδίδονταν. Δουλειά τους ήταν να ψυχαγωγούν τους πελάτες είτε μόνες τους είτε με παρτενέρ. Όμως συχνά οι πελάτες επιθυμούσαν να «πλαγιάσουν» με τις «αρτίστες». Έτσι προσέγγιζαν τους παρτενέρ, οι οποίοι λειτουργούσαν ως μεσολαβητές. Οι τελευταίοι επισήμαιναν στους πελάτες το

¹⁸⁶ Πισιμίσης Β., *Βούρλα-Τρούμπα*....., ό. π., σελ. 135-136

¹⁸⁷ Βλ. υποσημείωση 180.

γεγονός ότι η δουλειά των «αρτιστριών» δεν ήταν να εκδίδονται και πως εκείνες δεν θα δέχονταν κάτι τέτοιο σε καμία περίπτωση. Βέβαια αυτό αποτελούσε και ένα κόλπο, ώστε να αποσπούν όσο το δυνατόν περισσότερα χρήματα από τους πελάτες. Η «αρτίστα» και ο παρτενέρ ήταν συνεννοημένοι και αφού λάμβαναν το κατάλληλο ποσό, μοιράζονταν τα χρήματα και εκείνη ικανοποιούσε σεξουαλικά τον πελάτη. Το συγκεκριμένο φαινόμενο δημιούργησε αρκετές εντάσεις ανάμεσα στις «αρτίστες» και στις «κοκότες». Το κόλπο του «καψουρέματος» του πελάτη πραγματοποιούνταν και μέσω των σερβιτόρων. Πάντα όμως οι μεσολαβητές προτιμούσαν να προπληρώνονται στο καμπαρέ για δύο λόγους: Αρχικά επειδή ο πελάτης μπορεί να «στράβωνε» και να μην πλήρωνε το ποσόν και έπειτα επειδή η «αρτίστα» ήταν πιθανόν να κρατήσει όλο το ποσό δικό της και να μην αναγνωρίσει τη μεσολάβηση¹⁸⁸.

Η άφιξη του 6^{ου} Στόλου στο λιμάνι του Πειραιά ήταν μια πραγματική γιορτή για την περιοχή της Τρούμπας. Τα κορίτσια φορούσαν τα καλά τους, το αλκοόλ έρεε άφθονο και οι Αμερικανοί ναύτες ξόδευαν αφειδώς τα δολάρια τους. Γι' αυτούς το κόστος ήταν ελάχιστο, όμως για την φτωχή ελληνική κοινωνία τα αμερικανικά δολάρια αποτελούσαν έναν πραγματικό πακτωλό χρημάτων. Η έλευση του 6^{ου} Στόλου ανοίγει νέους διαύλους επικοινωνίας της ελληνικής κοινωνίας με τον αμερικανικό τρόπο ζωής και δημιουργεί νέες προοπτικές κερδοφορίας στους «ανθρώπους της νύχτας». Οι άνθρωποι της Τρούμπας γνώριζαν για την άφιξη των Αμερικανών ναυτών, 20 ημέρες πριν αυτή πραγματοποιηθεί λόγω των διασυνδέσεων που είχαν με τον κυβερνητικό μηχανισμό. Η προετοιμασία ήταν απαραίτητη: σημαιοστολισμός, πρόβες των ορχηστρών στα καμπαρέ προκειμένου η μουσική τους να ταιριάζει με τα αμερικανικά ακούσματα, εντατικά μαθήματα Αγγλικών στις κοπέλες και στους «κράχτες» του λιμανιού. Οι αφιχθέντες ναύτες του 6^{ου} Στόλου δεν έπρεπε να «ξεφύγουν» για διασκέδαση προς την Αθήνα, αλλά να μείνουν στην Τρούμπα πάση θυσία. Οι 500 πόρνες της περιοχής δεν αρκούσαν για να εξυπηρετήσουν τις «ορδές» των Αμερικανών ναυτών. Έτσι εμφανίστηκαν και κοπέλες που ασκούσαν περιστασιακά το επάγγελμα, χωρίς να έχουν περάσει από την προβλεπόμενη νόμιμη διαδικασία. Βρήκαν την κατάλληλη ευκαιρία να εξασφαλίσουν την κατακόρυφη αύξηση του εισοδήματος τους καθώς σε μία ημέρα μπορούσαν να κερδίσουν ακόμη και δύο μηνιάτικα (3.000 δραχμές). Στην Τρούμπα η άφιξη του 6^{ου} Στόλου σηματοδότησε την απαρχή ενός δικτύου παραοικονομίας. Οι Αμερικανοί ναύτες ήταν εφοδιασμένοι με αφορολόγητα τσιγάρα, ρολόγια, τρανζίστορ και διάφορα άλλα είδη,

¹⁸⁸ Πισιμίσης Β., *Βούρλα-Τρούμπα.....*, ό. π., σελ. 153-155.

τα οποία πουλούσαν λαθραία στους Έλληνες κερδίζοντας αρκετά χρήματα που στη συνέχεια ξόδευαν αλόγιστα στα καμπαρέ και στα πορνεία¹⁸⁹.

Η *Αυγή* χαρακτηρίζει τους ναύτες του 6^{ου} Στόλου ως φιλοξενούμενους που έγιναν αφεντικά¹⁹⁰ και ως ήρωες αρπαγών, κλοπών, επιθέσεων κατά γυναικών και φόνων¹⁹¹. Οι Αμερικανοί ναύτες, όπως και όλα τα μέλη της αμερικανικής αποστολής στην Ελλάδα, απολάμβαναν το προνόμιο της ετεροδικίας, το οποίο σύμφωνα με την *Αυγή* «καταβιβάζει τη χώρα μας στο επίπεδο του αθλιωτέρου προτεκτοράτου¹⁹²». Όλα τα μέλη της αμερικανικής αποστολής είχαν το δικαίωμα να δικαστούν στις Ηνωμένες Πολιτείες, με βάση την αμερικανική νομοθεσία, σε περίπτωση που διέπρατταν οποιοδήποτε αδίκημα επί ελληνικού εδάφους. Ωστόσο αυτό που ενεργοποιεί τα συντηρητικά αντανεκλαστικά της αριστερής παράταξης είναι η «έξαλλη» και «αχαλίνωτη» κοινωνική τους ζωή καθώς και το γεγονός ότι είναι τακτικοί θαμώνες στα καμπαρέ και στα πορνεία της Τρούμπας. Η *Αυγή* στις 18 Αυγούστου 1957 ξεκινά αφιέρωμα για το ζήτημα της πορνείας, με τον τίτλο «Νεαρές Κοπέλες μέσα στο Βούρκο». Το φαινόμενο της πορνείας αποδίδεται στα «ήθη και στα έθιμα» που κληροδότησε στη χώρα μας ο αμερικανικός τρόπος ζωής. Οι γονείς των γυναικών που έχουν πέσει θύματα εκμετάλλευσης διάφορων επιτηδείων παρουσιάζονται ως τα τραγικά θύματα της συγκεκριμένης υπόθεσης: *Πόσα μικρά κορίτσια κάθε μέρα εξαφανίζονται; Πόσες χιλιάδες κορίτσια κυλιούνται αυτή τη στιγμή στο βούρκο της ατιμίας, στην περιοχή π.χ. της πρωτευούσης και του Πειραιώς; Τέσσερις χιλιάδες; Πέντε χιλιάδες; Ή περισσότερα; Κανείς δεν μπορεί να το καθορίσει με ακρίβεια. Και τούτο γιατί η μεγάλη πλειοψηφία των γονέων, που χάνουν ξαφνικά τα νεαρά κορίτσια τους, υποσιδιάζουν ή ξέρουν τον θλιβερό, τον τραγικό δρόμο που τα ρούφηξε, αλλά τρέμουν μήπως γίνη γνωστό το ατύχημα τους σε πλατύ κύκλο και ρεζίλευθούν, και χάσουν για πάντα-όπως νομίζουν-την οικογενειακή τους τιμή και υπόληψιν....Γενικά οι άτυχοι γονείς δεν καταφεύγουν στην αστυνομία και-πολύ περισσότερο-δεν δημοσιεύουν αγγελίες στις εφημερίδες αλλά προσπαθούν να βρουν τα κορίτσια τους οι ίδιοι, χωρίς βοήθεια, ή το πολύ πολύ με την βοήθεια κάποιου έμπιστου φίλου. Και ψάχνουν, ψάχνουν επί μέρες και μήνες στα νόμιμα «Αμέρικαν» μπαρ-και στα κακόφημα «σπίτια», στις κακόφημες συνοικίες και όπου αλλού μπορεί να υπάρχει έστω και μία*

¹⁸⁹ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 113-115.

¹⁹⁰ Η *Αυγή*, 09.08.1955, σελ. 2.

¹⁹¹ Η *Αυγή*, 27.07.1956, σελ. 3.

¹⁹² Η *Αυγή*, 08.06.1956, σελ. 3.

αμυδρή πιθανότητα¹⁹³. Στη συνέχεια του αφιερώματος γίνεται αναφορά στον τρόπο με τον οποίον λειτουργεί ο μηχανισμός των «αμέρικαν μπαρ», δηλαδή των καμπαρέ: *Η κοπέλα-όχι πλέον η πρωτόβγαλτη-θέλει να «ψωνιστή». Πηγαίνει, λοιπόν, στο μπαρ μόνη της ή με τη συνοδεία του υποκειμένου, που τώρα πιά δεν αποκαλείται αρραβωνιαστικός αλλά φέρει τον πραγματικό του τίτλο. Αλλά για να έχη το δικαίωμα να «ψωνιστή», η κοπέλλα πρέπει να κάνη ορισμένη «κονσομασιόν», δηλαδή πρέπει προηγουμένως να καταναλωθούν για χατήρι της από τον πελάτη ποτά ορισμένης αξίας-συνήθως 200 δραχμών. Εάν ο Αμερικανός θελήση να φύγουν για το ξενοδοχείο νωρίτερα, πριν καταναλωθούν τα εν αγνοία του συμφωνηθέντα, ο μαίτρ του μπαρ θα πη στην κοπέλα: -Τι γίνεται; Από τώρα φεύγεις; Εγώ έχω μαγαζί. Δεν μπορείς να ψωνίσης εσύ κι' εγώ να μην κονομήσω! Έτσι η κοπέλλα καταβάλλει κάθε φιλότιμη προσπάθεια για να πιουν «λίγο ακόμα», ώσπου να ικανοποιηθή και το μαγαζί: Ύστερα είναι ελεύθερη, να φροντίση και για τον εαυτό της, δηλαδή να φύγη μαζί με τον «πελάτη» για το ξενοδοχείο. Εκεί όσα πάρει του Αμερικανού είναι δικά της, δηλαδή του «αρραβωνιαστικού» της. Τώρα κανείς δεν μπορεί να έχη παράπονο-ούτε ο Νόμος! Το μπαρ μένει μπαρ. Το ξενοδοχείο, μένει ξενοδοχείο. Όσο για την κοπέλλα-είναι δικαίωμα της: η...ελευθερία της είναι κατοχυρωμένη συνταγματικώς! Ο μόνος, που ζη κάπως επικινδύνως είναι ο αρραβωνιαστικός. Αλλά τι να γίνη; Δεν είναι όλα τέλεια σ' αυτόν τον μάταιο κόσμο. Συμβαίνουν και αδικίες! Εάν μία κοπέλλα είναι πολύ όμορφη και έχει μεγάλο «σουζέ», το «μαγαζί» της πληρώνει μεροκάματο-ογδόντα, εκατό δραχμές ή και περισσότερα, εξαρτάται. Αυτές οι κοπέλλες δεν έχουν δικαίωμα να φύγουν πριν κλείση το μαγαζί, ενώ οι άλλες μπορούν να πραγματοποιήσουν ως εκείνη την ώρα αρκετά ταξιδάκια. Υπάρχουν, επίσης, κοπέλλες με «σουζέ» κι' αυτές που δουλεύουν με ποσοστά επί της κονσομασιόν.... Υπολογίζεται ότι κάθε χρόνο στρατολογούνται, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, στα διάφορα «Αμέρικαν» μπαρ της περιοχής πρωτευούσης περί τα διακόσια έως τριακόσια «φυντανάκια». Απ' αυτά ελάχιστα πρόκειται να γλυτώσουν. Να ο συνηθισμένος δρόμος τους: Στην αρχή «μεσουρανούν» μεταξύ «κονσομασιόν», ξενοδοχείου και βίλλας. Γρήγορα όμως οι αχόρταγοι Αμερικανοί τις βαρύνονται και ζητούν άλλες μικρές, καινούργιες. Έτσι οι πρώην «σταρ» αναγκάζονται να μετασταθμεύσουν σε άλλα, «κατώτερα» μπαρ, που μοιάζουν περισσότερο με καταγώγια. Την θέσιν τους έχουν καταλάβει τώρα τα φρέσκα φυντανάκια, που δεν υποψιάζονται ακόμα ότι πολύ γρήγορα και το δικό τους άστρο θα δύση.....Έτσι, από νυκτερινό κέντρο σε νυκτερινό κέντρο, από καταγώγιο σε καταγώγιο,*

¹⁹³ Η Αυγή, 18.08.1957, σελ. 1 και σελ. 5.

τα δυστυχημένα νεαρά θύματα του «αμερικανικού τρόπου ζωής» καταλήγουν στην Τρούμπα-ή στο πεζοδρόμιο. Αυτό είναι το τέλος, του βρώμικου δρόμου. Τώρα η φωνή τους έχει βραχνιάσει, τα μάτια τους δεν λάμπουν πια και στο πρόσωπο τους έχουν εμφανισθή οι πρόωρες ρυτίδες που προσπαθούν να τις σκεπάσουν με άφθονη μπογιά. Τώρα παρακαλούν τους «πελάτες» και προσφέρονται στην πιο χαμηλή τιμή. Τώρα οι «αρραβωνιαστικοί» τις δέρνουν και τις εγκαταλείπουν, τα μαγαζιά τις κυνηγάνε και οι αστυφύλακες τις κουβαλάνε στο τμήμα. Βρίσκονται στον πάτο του βαρελιού¹⁹⁴.

Ορισμένοι γονείς εκδίδουν οι ίδιοι τις κόρες τους, όπως αναφέρει η εφημερίδα, όμως η συντριπτική πλειοψηφία αγωνιά για την τύχη των «σπλάχνων» της. Ιδιαίτερα εκείνοι που ζουν στην επαρχία πιστεύουν πως οι κόρες τους εργάζονται ως υπάλληλοι ή ως υπηρέτριες στην πρωτεύουσα. Σύμφωνα με τον αρθρογράφο της *Αυγής* το ζήτημα της πορνείας αποτελεί ένα μεγάλο κοινωνικό πρόβλημα και είναι αποτέλεσμα των νέων ηθών και του νέου τρόπου ζωής που εισάγουν με χίλια μέσα οι Αμερικανοί στην Ελλάδα, προκειμένου να διαφθείρουν τη νέα γενιά και να την καταστήσουν μικρόψυχη και ανίκανη να αντισταθεί στην αμερικανική κυριαρχία. Η εφημερίδα προτείνει την κινητοποίηση του λαού, των θρησκευτικών, πολιτικών και πολιτισμικών οργανώσεων καθώς και των κομμάτων προκειμένου να πάψει το «αίσχος των αμέρικαν μπαρ», μέσω της ψήφισης σχετικού νομοσχεδίου¹⁹⁵.

Ως θύματα του αμερικανικού τρόπου ζωής παρουσιάζονται και τα παιδιά, τα οποία είναι μέλη συμμοριών που κατακλύζουν το λιμάνι του Πειραιά: *Πολλά έχουν γραφή ή ειπωθή κατά καιρούς για την Τρούμπα με τα πολλά καμπαρέ, τα κακόφημα σπίτια, τους μεθυσμένους Αμερικανούς και τους ύποπτους τύπους που κυκλοφορούν την νύκτα στους δρόμους. Κάθε βράδυ σ' αυτήν την πελώρια παγίδα τρέχουν να πέσουν μικρά παιδιά από πέντε έως δεκαπέντε χρονών ξεκινώντας από τα Γερμανικά, το Πέραμα, την Κοκκινιά, τα Καμίνια, ακόμα και από τις πιο μακρινές συνοικίες του Πειραιά. Όπως περιγράφει η εφημερίδα, τα παιδιά τρυνώνουν στα καμπαρέ προκειμένου να πουλήσουν φιστίκια, ενώ συχνά κάνουν τον μεσολαβητή ανάμεσα στις ιερόδουλες και στους Αμερικανούς ναύτες: *Κρυμμένα σε γωνίες, περιμένουν την κατάλληλη ευκαιρία για να πλησιάσουν τους ναύτες που βγαίνουν μεθυσμένοι από τα κέντρα, και να τους οδηγήσουν στα διάφορα κακόφημα σπίτια. Τρείς αμερικανικές λέξεις είναι αρκετές για την περίστασιν. –Μπιούτι γκερλς κάμ, κάμ. Η συμφωνία κλείνεται επί τόπου. Ο Αμερικανός δίνει μια προμήθεια στο παιδί και ύστερα το ακολουθεί**

¹⁹⁴ *Η Αυγή*, 21.08.1957, σελ. 1 και σελ. 5.

¹⁹⁵ *Η Αυγή*, 23.08.1957, σελ. 5.

τρικλίζοντας μέσα στους δρόμους. Σε λίγο, με πολλή προφύλαξιν γλιστράει πάλι ο μικρός από την πόρτα κάποιου ύποπτου σπιτιού και χάνεται μέσα στους δρόμους, κυνηγώντας άλλους πελάτες. Και ο θλιβερότερος επίλογος αυτής της ιστορίας είναι ότι τα παιδιά, από τα οκτώ και δέκα χρόνια τους, αποκτούν φάκελο στην αστυνομία¹⁹⁶!

Το φαινόμενο της πορνείας, όπως είδαμε στην παρούσα ενότητα, αποτέλεσε φαινόμενο προγενέστερο της αμερικανικής πολιτικής και πολιτισμικής διείσδυσης στην Ελλάδα. Σίγουρα η άφιξη του 6^{ου} Στόλου συνέβαλε τα μέγιστα στη διόγκωση του καθώς αρκετές γυναίκες την εξέλαβαν ως μία ευκαιρία εύκολου και γρήγορου πλουτισμού. Όμως υπήρξαν και εκείνες οι γυναίκες που αποτέλεσαν τα τραγικά πρόσωπα της συγκεκριμένης ιστορίας πέφτοντας θύματα επιτηδίων. Ο Κώστας Κατσάπης επισημαίνει πως στη συγκυρία της δεκαετίας του '60, η σταδιακή υποχώρηση του αυστηρού κομφορμισμού και του κοινωνικού καθωσπρεπισμού θα σηματοδοτήσει μία πρώτη επεξεργασία του θέματος και θα συμβάλει στην ανάδειξη της πόρνης ως μιας τραγικής φιγούρας του περιθωρίου¹⁹⁷. Το ζήτημα της πορνείας θα απασχολήσει και τον ελληνικό κινηματογράφο. Ενδεικτικά θα αναφέρουμε τις ταινίες *Τα Κόκκινα Φανάρια* (1963) του Βασίλη Γεωργιάδη και *Λόλα* (1964) του Ντίνου Δημόπουλου. Συχνά παρατηρείται και το φαινόμενο οι ιερόδουλες να παντρεύονται Αμερικανούς. Ο γάμος συνιστούσε μία ισχυρή παράμετρο, ώστε η Ασφάλεια να προχωρήσει στον αποχαρκτηρισμό μιας ιερόδουλης. Το γεγονός αυτό δεν είναι άσχετο με τον πρότερο βίο και των δύο πλευρών διότι όπως αναλύσαμε παραπάνω οι Αμερικανοί ναύτες του 6^{ου} Στόλου σύχναζαν κατά κόρον στην Τρούμπα¹⁹⁸.

6) ΤΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΙΑ ΤΟΥ ΚΑΛΟΖΩΙΣΜΕΝΟΥ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΞΑΘΛΙΩΜΕΝΟΥ ΕΛΛΗΝΑ.

¹⁹⁶ *Η Αυγή*, 27.08.1957, σελ. 3-4.

¹⁹⁷ Κατσάπης Κ., «Νεαρές εκδιδόμενες κοπέλες στην Αθήνα του εξήντα: σκέψεις για μια κοινωνική ιστορία δυστυχών υπάρξεων» στο Κατσάπης Κ., *Οι Απείθαρχοι. Κείμενα για την ιστορία της νεανικής αναίδειας στον μεταπολεμικό κόσμο*, Εκδόσεις Οκτώ, Αθήνα, 2018, σελ. 148.

¹⁹⁸ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 173.

Από τις σελίδες της *Αυγής* εντοπίζουμε ορισμένες αναφορές όπου αναδύεται η εικόνα μίας χώρας που βρίσκεται υπό κατοχή! Οι Αμερικανοί τοποτηρητές και οι υπάλληλοι της αμερικανικής αποστολής στην Ελλάδα ξοδεύουν αφειδώς τα χρήματά τους, ενώ οι φτωχοί και εξαθλιωμένοι Έλληνες προσπαθούν να επιβιώσουν κάτω από τις πιο αντίξοες οικονομικές και πολιτικές συνθήκες. Σε ρεπορτάζ της εφημερίδας για το «Αμέρικαν Κλαμπ» στην Κηφισιά, μια λέσχη όπου γευμάτιζαν και διασκεδάζαν οι Αμερικανοί που εργάζονταν στην Ελλάδα, ο αρθρογράφος αναφέρει: Στην πραγματικότητα δηλαδή με 15 χιλιάδες δραχμές ο «παρεπιδήμων» στη χώρα μας με «κάποια αποστολή» Αμερικανός (μέλος της Λέσχης) έχει εξασφαλίσει εδώ πλουσιότατο γεύμα, που συνίσταται κυρίως σε κρέας άφθονο, βούτυρο, σαλάτες, αυγά, κρέμα κλπ..... Εδώ φυσικά δεν γευματίζει ο κ. Κάννον και τα άλλα υψηλά πρόσωπα της Αποστολής. Εδώ τρέφονται και διασκεδάζουν συνήθως οι υπάλληλοι και το προσωπικό των ποικιλώνυμων, γνωστών και αγνώστων αμερικανικών υπηρεσιών.....Δεν φεύγουν μόνο Έλληνες μετανάστες για την Αυστραλία, την Αμερική και τον Καναδά. Δέχεται και η χώρα μας Αμερικανούς μετανάστες. Οι περισσότεροι που έχουν τοποθετηθεί στις διάφορες υπηρεσίες, κυρίως «ως εμπειρογνώμονες» είναι ένα είδος μετανάστες. Εκεί δεν έχουν φτιάξει την καριέρα τους. Με κάποιες συστάσεις και εφοδιασμένοι με ανάλογα πιστοποιητικά καταφθάνουν εδώ. Μπορεί ο «μετανάστης» να μετρούσε τις μπάλλες βαμβακιού, που φορτώνονταν σε κάποιο αμερικανικό λιμάνι και εδώ να παριστάνει τον «ειδικό» επί της αναπτύξεως της βαμβακοκαλλιέργειας. Ή εκεί να φύτευε φυτσίκι και εδώ να διδάσκη την παρασκευή του «φυστικοβούτυρου». Όταν οι τέτοιοι φίλοι μας φθάνουν στην «σύμμαχο χώρα» συνήθως τους βλέπετε συνεσταλμένους, να μην κατέχουν το «σαβουάρ βιβρ» κάπως κουρασμένους και με αδέξιους τρόπους. Σιγά σιγά αποκτούν «αέρα»....Κάτι μαθαίνουν για «ετεροδικίες» και αισθάνονται «σαν στο σπίτι τους»¹⁹⁹. Από την άλλη πλευρά η εικόνα του εξαθλιωμένου Ελληνόπουλου αποτυπώνεται ανάγλυφα σ' ένα περιστατικό που συνέβη στην Κηφισιά και συνδέεται άμεσα με το ζήτημα της ετεροδικίας. Ένας Αμερικανός παρέσυρε με το αυτοκίνητο του ένα αγόρι πέντε ετών, το οποίο παρουσιάζεται ως ένα αδύνατο μα ζοηρούτσικο παιδάκι, που δεν είχε δικά του παιχνίδια, ούτε δικό του δωμάτιο για να παίζει εκεί οπότε ήταν αναγκασμένο να παίζει στους δρόμους και στις αλάνες: Η μάνα του μικρού Θοδωράκη έβλεπε τον φρενιασμένο «σύμμαχο» να περνά και έτρεμαν τα φυλλοκάρδια της:-Μη γιόκα μου έλεγε στον Θοδωράκη, μη βγαίνης

¹⁹⁹ Η *Αυγή*, 08.03.1955, σελ. 3-4.

στους δρόμους...Μη παιδί μου και περνούν Αμερικάνοι.....Μα ο μικρός δεν καταλάβαινε τι είδους «θεριό» ήταν αυτός ο Αμερικανός που τον φοβέριζε η μάνα του²⁰⁰.

Τα αμερικανικά νοικοκυριά παρουσιάζονται από την *Αυγή* ως μία αγορά όπου ο καθένας βρίσκει τα πιο απίθανα και πολύτιμα είδη. Τα μέλη της αμερικανικής αποστολής, κατόπιν σχετικής συμφωνίας της αμερικανικής και της ελληνικής κυβέρνησης, απαλλάσσονταν από κάθε άμεσο και έμμεσο φόρο και από δασμούς για τα αμερικανικά προϊόντα που μετέφεραν στην Ελλάδα. Αυτό τους έδωσε την ευκαιρία να αποκομίσουν χρηματικά οφέλη, πουλώντας ό,τι δεν χρειάζονταν στους Έλληνες: *Το «εμπόριο», των «εδώ» Αμερικανών οργιάζει. Κάθε αμερικανικό σπίτι είναι και μία αγορά, όπου βρίσκεις απ' τα πιο πολύτιμα ως τα πιο απίθανα είδη. Και πάνε τόσο καλά οι μπίζνες, ώστε να ξεφουτρώνουν και «ν' ανθούν» και διάφορες μεσιτικές επιχειρήσεις που παρουσιάζονται τότε με τη μορφή κομψών κυρίων και τότε με τη μορφή χαριτωμένων δεσποινίδων, που κάνουν δήθεν τον διερμηνέα ανάμεσα στα τόσα και τόσα και συστηματικό λαθρεμπόριο. Εισάγουν στην Ελλάδα ότι και σε όσες ποσότητες θέλουν, εφ' όσον δεν πληρώνουν δασμούς. Γιατί, όπως είναι γνωστό, σ' εκείνες τις «συμφωνίες» που έχουν αλυσοδέσει την πατρίδα μας και παρέχουν στους Αμερικανούς από στρατιωτικές βάσεις ως την ετεροδικία, υπάρχει και ειδικό άρθρο που ορίζει ότι τα μέλη της Αμερικανικής Αποστολής και οι οικογένειες τους απαλλάσσονται από παντός αμέσου ή εμμέσου φόρου, δασμού, τέλους κλπ²⁰¹.*

Στο προηγούμενο κεφάλαιο αναφέραμε πως η κοινωνική ζωή των Αμερικανών ναυτών του 6^{ου} Στόλου κατακρίνεται έντονα μέσα από τις σελίδες της *Αυγής*. Αυτή ξεκινά από τα πολυτελή εστιατόρια, ξενοδοχεία και ζαχαροπλαστεία των Αθηνών και τελειώνει στην Τρούμπα: *Το εστιατόριο «ΑΒΕΡΩΦ», όπου γευματίζουν οι πλουσιώτεροι ξένοι τουρίσται και θεωρείται ένα από τα καλύτερα εστιατόρια της πρωτευούσης, είναι γεμάτο, ενώ και κάθε μεσημέρι, από απλούς ναύτες του 6^{ου} Στόλου, ενώ απ' έξω, στην οδό Σταδίου, πολυάριθμα πολυτελή «πούλμαν» περιμένουν για να μεταφέρουν αυτούς τους...έμμισθους τουρίστες στα διάφορα αξιοθέατα και σε μακρινές εκδρομές. Είδατε ποτέ κανένα Έλληνα στρατιώτη να γευματίζει στου «Αβέρωφ», να παίρνει την μπύρα του στο «Κικ Τζωρτζ» ή να τρώει την πάστα στου «Ζώναρς»; Όχι; Αμερικανούς, απλούς ναύτες του Έκτου Στόλου, μπορείτε να δείτε όσους θέλετε! Το βράδυ, τα πολυτελέστερα «νάϊτ κλαμπς» περιμένουν τους «τουρίστες»*

²⁰⁰ Η *Αυγή*, 20.03.1955, σελ. 1.

²⁰¹ Η *Αυγή*, 13.05.1956, σελ. 5.

για να τους προσφέρουν φανταχτερά προγράμματα και πικάντικες «ατραξιόν», ενώ οι καλύτερες ορχήστρες δημιουργούν την πιο έξαλλη ατμόσφαιρα «ροκ έντ ρόλ». Υπάρχουν, όμως, και τα «κέντρα» δευτέρας κατηγορίας, όπου δεν υπάρχουν επαγγελματίαι χορευταί και χορεύτριες, αλλά και θλιβερές υπάρξεις, που είναι έτοιμες να φύγουν μαζί τους, ύστερα από την απαραίτητη «κονσομασιόν». Και τα ταξί περιμένουν στην σειρά, κάθε βράδυ, έξω από τα «νυκτερινά κέντρα» και φεύγουν κάθε λίγο με το αμαρτωλό φορτίο τους²⁰².

Γ. Η ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΣΛΗΨΗ ΤΩΝ Η.Π.Α. ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΤΕΜΦΥΛΙΑΚΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑ

Παρά το γεγονός ότι η Ε.Δ.Α. εκφράζει μια συνολική απόρριψη του αμερικανισμού τόσο σαν πολιτική έκφραση όσο και σαν τρόπο ζωής, εντοπίζουμε αναφορές στα έντυπα της που κάνουν λόγο για μία «άλλη Αμερική» αυτή του τίμιου εργαζόμενου λαού, των ανθρακωρύχων του Μπάγιαρντ (στον αγώνα τον οποίον αναφέρεται η ταινία *Το Αλάτι της Γης*), του Πολ Ρόμπσον κλπ.²⁰³ Ο Πολ Ρόμπσον (1898-1976) εκτός από πετυχημένος καλλιτέχνης και ηθοποιός, ήταν και ενεργός πολιτικός ακτιβιστής ο οποίος δεν έκρυβε τη συμπάθεια του για τον σοσιαλισμό και τη Σοβιετική Ένωση. Το γεγονός αυτό αργότερα θα τον οδηγήσει στην Επιτροπή Αντιαμερικανικών Ενεργειών. Στις 10 Μαΐου 1955 η *Αυγή* παραθέτει αποσπάσματα από ένα άρθρο του Ρόμπσον στην εφημερίδα *Pravda*, στο οποίο ισχυρίζεται ότι η πάλη για την ειρήνη και τη δημοκρατία στις Η.Π.Α. σημειώνει σταθερά βήματα. Ο Ρόμπσον αναφέρει πως στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια, οι φοιτητές υιοθέτησαν ψήφισμα με το οποίο θα επιτρεπόταν σε Σοβιετικούς φοιτητές να επισκεφθούν τις Η.Π.Α. Κλείνοντας σημειώνει πως πίσω από την εξωτερική εμφάνιση της αμερικανικής ζωής, πίσω από τους προκλητικούς τίτλους των εφημερίδων, τους φιλοπόλεμους λόγους των διαφόρων στρατηγών, των ναυάρχων και των αντιδραστικών πολιτικών, στις πλατειές μάζες του λαού, σημειώνεται ένα κίνημα εξέγερσης²⁰⁴. Στο έργο του Ρόμπσον είναι έντονα τα στοιχεία της μουσικής hillibilly και της downhouse blues. Η μουσική του θα συνδεθεί με το Κίνημα για τα Πολιτικά Δικαιώματα, το οποίο ξεκίνησε το 1954 με τα μπούκοτάζ στα λεωφορεία στο Μπάτον

²⁰² *Η Αυγή*, 05.05.1957, σελ. 4.

²⁰³ *Η Αυγή*, 12.01.1955, σελ. 2.

²⁰⁴ *Η Αυγή*, 10.05.1955, σελ. 5.

Ρουζ της Λουιζιάνα και στο Μοντγκόμερι της Αλαμπάμα. Θα συμπέσει επίσης με το κύμα της φολκ αναβίωσης της δεκαετίας του '60, μέσα από το οποίο ξεχώρισαν καλλιτέχνες όπως ο Πιτ Σίγκερ, η Τζοάν Μπαέζ και ο Μπομπ Ντύλαν που θα εισάγει μία νέα καινοτομία στη φολκ μουσική χρησιμοποιώντας ηλεκτρικά όργανα²⁰⁵. Η μουσική αποτέλεσε πηγή θάρρους, αλληλεγγύης και αφοσίωσης σ' ένα κοινό σκοπό. Γέμισε το κενό μεταξύ επαρχίας και πόλης, νότιων και βόρειων πολιτειών, Μαύρων και Λευκών ακολούθων του Κινήματος. Χαρακτηριστικό είναι το τραγούδι *Walk Together Children*, το οποίο καλεί σε ενότητα όλα τα μέλη του κινήματος ανεξαρτήτου φυλετικής καταγωγής²⁰⁶.

Εικόνα 13: Πολ Ρόμπσον (1898-1976).

Η αντιρατσιστική πάλη στις Η.Π.Α. αντιμετωπίζεται με συμπάθεια από την *Αυγή*: *Η Κου-Κλουξ-Κλαν και οι άλλες....φιλανθρωπικές οργανώσεις της Αμερικής πολεμάνε τους νέγρους με το στιλέτο και το πιστόλι. Κι οι μαύροι πολεμάνε το πηχτό σκοτάδι με την πορεία τους προς το φως, με τους παλμούς της ζεστής τους καρδιάς, με τη φωνή*

²⁰⁵ Στο σημείο αυτό ας μου επιτραπεί να παραπέμψω σε μία παλαιότερη εργασία μου. Βλ. Παράκατης Σ., *Το Αμερικανικό Εργατικό Τραγούδι: Οι ρίζες του και η εξέλιξη του έως σήμερα*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2017, σελ. 16-20. Βλ. επίσης Παπαμακάριος Μ., «Από τους Wobblies στον Woody Guthrie και τον Nightwatchman: Ιστορική αναδρομή στο αμερικανικό εργατικό τραγούδι (μέρος δεύτερο). Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.toperiodiko.gr/amerikaniko-ergatiko-tragoudi2/#.Wv61FKSFPIU>. Τελευταία επίσκεψη: 18.05.2018.

²⁰⁶ Eyerman R. and Jamison A., *Music and Social Movements: Mobilizing Traditions in the Twentieth Century*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, σελ. 97-98.

τους που ακούγεται ολοκάθαρα σ' όλο τον κόσμο²⁰⁷. Στην εφημερίδα της Νεολαίας Λαμπράκη, *Η Γενιά Μας*, αναφέρεται πως οι Νέγροι αποτελούν τα φτηνά χέρια στη διάθεση των Αμερικανών κεφαλαιούχων και τη φτηνή λεία των μονοπωλίων. Οι αμερικανικές αστυνομικές αρχές επιδίδονται σε στημένα επεισόδια προκειμένου να τους οδηγήσουν σε έκτροπα, με σκοπό την επιβολή σκληρότερων μέτρων και τη συνέχιση του εκμεταλλευτικού καθεστώτος εις βάρος τους: *Όμως οι μαύροι των Η.Π.Α. είναι αποφασισμένοι να επιβάλλουν με τον αγώνα τους και τα δικαιώματά τους και να αποτρέψουν τα σκοτεινά σχέδια των ρατσιστών και των οργάνων τους*²⁰⁸.

Η φολκ μουσική θα συνδεθεί με τον πολιτικό ακτιβισμό της δεκαετίας του '60 και τα νεανικά κινήματα αμφισβήτησης, τα οποία θα εμφανιστούν σε μία περίοδο ραγδαίας οικονομικής ανάπτυξης των Η.Π.Α. και αύξησης του βιοτικού επιπέδου της αμερικανικής κοινωνίας. Η εμφάνιση τους οφείλεται στις κοινωνικές και φυλετικές ανισότητες της αμερικανικής κοινωνίας²⁰⁹. Το γεγονός ότι οι Αμερικανοί τραγουδιστές της φολκ έθιγαν τα «κακώς κείμενα» της αμερικανικής κοινωνίας, συνέβαλε στο να αποκτήσουν ερείσματα και μία ευμενή αντιμετώπιση από την ευρωπαϊκή Αριστερά²¹⁰. Δεδομένου του πολέμου που η Αριστερά είχε κηρύξει στο ροκ εν ρολ, η φολκ μουσική θεωρήθηκε ως μία δικαίωση των ιδεολογικών της αγώνων και ως ένα ελπιδοφόρο σημάδι πως η περίοδος της νεανικής διαφθοράς και παρακμής είχε περάσει ανεπιστρεπτί. Το τραγούδι διαμαρτυρίας, το οποίο ανθίζει κατά τη δεκαετία του '60 τόσο στη Δυτική όσο και στην Ανατολική Ευρώπη²¹¹, ερμηνεύεται από τις νεολαίες της Αριστεράς και την καθοδήγησή τους σαν καρπός της συστηματικής δουλειάς που είχαν πραγματοποιήσει τα προηγούμενα χρόνια σε ιδεολογικό επίπεδο και σαν όπλο για την πολιτική αλλαγή²¹².

Η *Αυγή* επιφυλάσσει κολακευτικά λόγια και για ακόμη έναν γνωστό καλλιτέχνη της αμερικανικής μουσικής σκηνής. Πρόκειται για τον γνωστό τρομπετίστα της τζαζ, Λούις Άρμστρονγκ (1901-1971). Τα κολακευτικά λόγια της εφημερίδας οφείλονται στο γεγονός πως ο Άρμστρονγκ αρνήθηκε να πάει στη Μόσχα, το 1957, ως «πρεσβευτής καλής θελήσεως των Ηνωμένων Πολιτειών»: *αν υποχωρούσε, στις πιέσεις, θα υποχρεωνόταν να γίνει «από πρεσβευτής καλής θελήσεως», ένας πλαστογράφος της αλήθειας, ένας από τους τόσους «διαφωτιστές» του «δυτικού*

²⁰⁷ *Η Αυγή*, 04.04.1965, σελ. 7.

²⁰⁸ *Η Γενιά Μας*, αρ. φύλλου 6, 28.06.1965, σελ. 6.

²⁰⁹ Βλ. Παράκατης Σ., ό. π., σελ. 18.

²¹⁰ Κατσάπης Κ., *Ήχοι και Απόηχοι*....., ό. π., σελ. 336.

²¹¹ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 343-346.

²¹² Στο ίδιο, ό. π., σελ. 346-347.

κόσμου»....*Η τρομπέττα του μέσα απ' τους άγριους τόννους του ρόκ έντ ρόλ, ξεχώρισε με το ειρηνικό της σάλπισμα*²¹³.

Εικόνα 14: Λούις Άρμστρονγκ (1901-1971).

Η *Αυγή* αναδημοσιεύει το ρεπορτάζ ενός Σοβιετικού δημοσιογράφου, με το όνομα Γκριμπάλτσεφ, που ταξίδεψε στις Η.Π.Α. και κατέγραψε τις εντυπώσεις του. Ο Γκριμπάλτσεφ αναφέρει πως οι Η.Π.Α. δεν είναι τόσο η «χώρα των ουρανοξυστών», όσο η χώρα των μονώροφων σπιτιών στις αγροτικές περιοχές και στα προάστια όπου κατοικεί η πλειοψηφία του πληθυσμού. Κάνει επίσης λόγο για τον «φίλεργο και προικισμένο αμερικανικό λαό» που του αρέσουν τα αστεία και είναι χαρούμενος, που στη μεγάλη πλειοψηφία του ενδιαφέρεται για την ειρήνη και τις καλές σχέσεις με τους γείτονες²¹⁴. Στις 15 Μαρτίου 1959 το περιοδικό *Οι Δρόμοι της Ειρήνης*, που αποτελεί έκδοση της Επιτροπής για τη Διεθνή Ύφεση και την Ειρήνη (Ε.Ε.Δ.Υ.Ε.)²¹⁵

²¹³ *Η Αυγή*, 22.09.1957, σελ. 2.

²¹⁴ *Η Αυγή*, 17.06.1956, σελ. 4.

²¹⁵ Αντιγράφουμε από την επίσημη ιστοσελίδα της Ε.Ε.Δ.Υ.Ε.: Στις 6 Αυγούστου 1948 συνήλθε, στο ισοπεδωμένο από τους Ναζί Βρότσλαβ της Πολωνίας, το Πρώτο Παγκόσμιο Συνέδριο των «Διανοούμενων για την Ειρήνη». Τον επόμενο χρόνο, 20 Απρίλη του 1949, συνήλθε ταυτόχρονα στο Παρίσι και την Πράγα το Πρώτο Παγκόσμιο Συνέδριο των Δυνάμεων της Ειρήνης. Πρώτη παγκόσμια εκστρατεία για τον αφοπλισμό που οργάνωσε το Π.Σ.Ε. ήταν η συγκέντρωση υπογραφών κάτω από την «Εκκκληση της Στοκχόλμης» που ζητούσε κατάργηση και απαγόρευση των ατομικών όπλων. Η Ε.Ε.Δ.Υ.Ε. εμφανίζεται στο ιστορικό προσκήνιο λίγα χρόνια αργότερα, στις 15 Μαΐου 1955, με

δημοσιεύει έκκληση 58 διακεκριμένων Αμερικανών συγγραφέων, επιστημόνων, κοινωνικών και θρησκευτικών ηγετών προς τους Αϊζενχάουερ, Μακμίλαν και Χρυστσώφ ώστε να καταλήξουν σε συμφωνία για τον τερματισμό των πυρηνικών δοκιμών στη Διάσκεψη της Γενεύης²¹⁶. Στο τεύχος Ιουνίου του 1961 δημοσιεύεται συνέντευξη του Αμερικανού καθηγητή, Χόλλαντ Ρόμπερτς, από την οποία αντλούμε στοιχεία για το φιλειρηνικό κίνημα στις Η.Π.Α. Ο Ρόμπερτς ήταν μέλος του γραφείου του Παγκοσμίου Συμβουλίου Ειρήνης και πρόεδρος του Αμερικανοσοβιετικού Συνδέσμου. Στη συνέντευξη του αναφέρει πως στις Η.Π.Α. του 1961 το φιλειρηνικό κίνημα δεν καθοδηγείται κεντρικά από μία παναμερικανική επιτροπή ειρήνης αλλά είναι οργανωμένο σε μικρότερες οργανώσεις εθνικής ή τοπικής κλίμακας. Σ' αυτό συμμετείχαν εκκλησιαστικές οργανώσεις και τα εργατικά συνδικάτα, τα οποία ζητούσαν τον τερματισμό των ατομικών πειραμάτων, την απαρχή των συνομιλιών για τον αφοπλισμό και την προσαρμογή της εθνικής βιομηχανίας στην κάλυψη των αναγκών του αμερικανικού λαού και στην εξυπηρέτηση ειρηνικών σκοπών. Ο Εμίλ Μάζεϋ, στέλεχος του αμερικανικού συνδικαλιστικού κινήματος, δήλωνε πως ο μόνος πόλεμος που έπρεπε να διεξάγει και να κερδίσει η αμερικανική κοινωνία ήταν εκείνος ενάντια στις αρρώστιες, στη φτώχεια, στην πείνα και στην αγραμματοσύνη. Ο Ρόμπερτς στη συνέντευξη του τάσσεται ανεπιφύλακτα υπέρ της ανάπτυξης φιλικών σχέσεων μεταξύ Η.Π.Α. και Σοβιετικής Ένωσης και επισημαίνει πως η αμερικανική επιστήμη βρίσκεται στα χέρια εμπαθών ξένων που «βλέπουν τους ανθρώπους σαν ακρίδες», ενώ οι πραγματικοί Αμερικανοί σοφοί αντιδρούν με όλα τα μέσα στη χρήση των πυρηνικών όπλων και στη μαζική εξόντωση των πληθυσμών²¹⁷.

Η δολοφονία του Αμερικανού προέδρου, Τζον Κέννεντυ, στις 22 Νοεμβρίου 1963 συγκινεί τους συντάκτες των *Δρόμων της Ειρήνης*. Στο τεύχος Δεκεμβρίου του 1963 το περιοδικό αποτίει τον δικό του φόρο τιμής στον δολοφονημένο «πρόεδρο της ειρήνης»²¹⁸. Μάλιστα εντοπίζει και κοινά σημεία με τη δολοφονία του συνεργαζόμενου με την Ε.Δ.Α. βουλευτή, Γρηγόρη Λαμπράκη τον Μάιο της ίδιας

ιδρυτική διακήρυξη που δόθηκε στη δημοσιότητα. Τη διακήρυξη υπέγραψαν 77 προσωπικότητες της δημόσιας ζωής (πρώην βουλευτές, άνθρωποι των γραμμάτων και των τεχνών, συνδικαλιστές κλπ.). Παρά τις εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες της εποχής, η Ε.Ε.Δ.Υ.Ε. αναπτύσσει δράση και παράλληλα συμμετέχει σε διεθνείς δραστηριότητες του Π.Σ.Ε. Σημαντικό βήμα-όπλο στον αγώνα κατά των ιμπεριαλιστικών πολέμων, αποτέλεσε η έκδοση του περιοδικού *Οι Δρόμοι της Ειρήνης* στις 9 Μαΐου 1958. Βλ.: http://eedye.gr/%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%B1_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%B5%CE%B5%CE%B4%CF%85%CE%B5-2/. Τελευταία επίσκεψη: 21.06.2018.

²¹⁶ *Οι Δρόμοι της Ειρήνης*, αρ. φύλλου 18, 15.03.1959, σελ. 1.

²¹⁷ *Οι Δρόμοι της Ειρήνης*, αρ. φύλλου 41, Ιούνιος 1961, σελ. 2-3.

²¹⁸ *Οι Δρόμοι της Ειρήνης*, αρ. φύλλου 72, Δεκέμβριος 1963, σελ. 28.

χρονιάς: Τόσες περίεργες αναλογίες ανάμεσα στις δύο δολοφονίες.....Κοινός ο στόχος-η Ειρήνη και στο Ντάλλας και στη Θεσσαλονίκη. Ο ίδιος δράστης-οι εχθροί της Ειρήνης. Παρακρατικοί αλήτες και γκάγκστερς. Και στον Ελληνικό Βορρά και στον Αμερικανικό Νότο, οι δολοφονίες είχαν μελετηθεί προσεκτικά κι' ως την παραμικρή λεπτομέρεια²¹⁹. Σε άλλο σημείο του συγκεκριμένου τεύχους αναφέρεται: Στην ιστορία ο Κέννεντυ θα μείνει σαν ο δολοφονημένος Πρόεδρος της Συνύπαρξης. Αυτός μαζί με τον Σοβιετικό Πρωθυπουργό Χρουστσόφ σώσανε πριν ένα χρόνο την ανθρωπότητα από το πυρηνικό ολοκαύτωμα. Ο αρθρογράφος αναφέρει επίσης πως ο Κέννεντυ με τις ιδέες του για την ειρηνική επίλυση των διαφορών με την Σοβιετική Ένωση και έχοντας συναίσθηση των τραγικών συνεπειών της φρίκης ενός πυρηνικού ολοκαυτώματος συγκέντρωσε το μίσος των οπαδών της συνέχισης του Ψυχρού Πολέμου. Επίσης συγκέντρωσε και το μίσος των ρατσιστών του Νότου, λόγω της προώθησης των δικαιωμάτων των Νέγρων συμπολιτών του²²⁰.

Στα 1965 ο Πόλεμος του Βιετνάμ εισέρχεται σε μία νέα φάση, έπειτα από την κλιμάκωση των επιχειρήσεων του αμερικανικού στρατού, με αποτέλεσμα την ένταση της διεθνούς κατακραυγής κυρίως από τα νεανικά κινήματα. Στο εσωτερικό των Η.Π.Α. αναπτύσσεται ένα πλατύ κίνημα εναντίωσης στην αμερικανική επέμβαση. Ο ανταποκριτής της *Αυγής* κάνει λόγο για μία «άλλη Αμερική» αυτή που εκπροσωπεί και συνεχίζει τις δημοκρατικές και ανθρωπιστικές παραδόσεις του τόπου, κάνει ολοένα και πιο αισθητή την παρουσία της και δίνει άφοβα το μεγάλο παρόν της. Στις τάξεις του κινήματος της ειρήνης προσχωρούν συνεχώς παράγοντες και οργανώσεις όλων των πολιτικών αποχρώσεων: αριστεροί, φιλελεύθεροι, κληρικοί, διανοούμενοι, επιστήμονες κλπ. Ο αρθρογράφος αναφέρει πως η ακαδημαϊκή κοινότητα αποτελεί την πρωτοπορία του φιλειρηνικού κινήματος και υπερασπίζεται θαρραλέα τα ιδανικά της ειρήνης και της ελευθερίας. Οι κληθέντες προς στρατολογία καίνε ομαδικά τα πιστοποιητικά τους αδιαφορώντας για τις ποινικές διώξεις, προκειμένου να αφυπνίσουν τον αμερικανικό λαό ώστε να καταδικάσει τα εγκλήματα της αμερικανικής κυβέρνησης στο Βιετνάμ²²¹. Αυτή η εικόνα της «άλλης Αμερικής» εμφανίζεται και στη *Γενιά Μας* στο φύλλο της 14^{ης} Αυγούστου 1965: *Τα έξαλλα καπρίτσια των «τηνέιτζερς». Τζουκ μποξ και φωτογραφίες αστέρων. «Επιδρομές» και τσακώματα τύπου «γουέστ-σάϊντ στόρυ». «Κλίκες» και χοροί σε σκοτεινά κλαμπς, οι νέοι με τις πέτσινες ζακέτες και τα κλεμμένα αυτοκίνητα... Όλα αυτά συνθέτουν μια*

²¹⁹ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 1.

²²⁰ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 26.

²²¹ *Η Αυγή*, 04.11.1965, σελ. 3.

γενική αντίληψη που έχουμε όλοι μας για τη σημερινή αμερικανική νεολαία. Ευτυχώς όμως, που η αντίληψη μας είναι κάπως..... «παραφουσκωμένη». Η εφημερίδα αναφέρει πως ένα πρωτοπόρο τμήμα της αμερικανικής νεολαίας αποτελούμενο από νεολαιίστικες οργανώσεις, φοιτητικούς συλλόγους και εκπροσώπους του Κινήματος για τα Πολιτικά Δικαιώματα, συνεχίζει τις φιλελεύθερες και δημοκρατικές παραδόσεις της πατρίδας του μέσα από την αλληλεγγύη του προς τον λαό του Βιετνάμ: *Ο Τζόνσον τους στέλνει βόμβες ναπάλμ εμείς θα τους στείλουμε το αίμα μας φώναζαν οι φοιτητές σε μία συγκέντρωση του Πανεπιστημίου της Καλιφόρνια*. Η ιμπεριαλιστική πολιτική των Η.Π.Α. και η κλιμάκωση των συγκρούσεων στο Βιετνάμ καταδικάζονται μέσα από τις πολύωρες και ανοικτές συγκεντρώσεις των φοιτητών. Μάλιστα αρκετοί ήταν και αυτοί που προσφέρθηκαν να πολεμήσουν στο πλευρό των ανταρτών βιετγκόνγκ, όπως αναφέρει *Η Γενιά Μας*. Στη συνέχεια αναφέρεται πως η αμερικανική νέα γενιά ολοένα και πιο μαζικά αντιλαμβάνεται τον συσχετισμό που υπάρχει ανάμεσα στην αντιδραστική εξωτερική πολιτική της Ουάσινγκτον και τις ουσιαστικά αντιδημοκρατικές συνθήκες της αμερικανικής κοινωνίας²²².

Στον αγώνα των φοιτητών και της αμερικανικής νεολαίας ενάντια στον Πόλεμο του Βιετνάμ συμπαράτασσονται και οι Νέγροι συμπολίτες τους. Η *Γενιά Μας* δίνει μία εικόνα έκδηλης δυσaráσκειας του «μέσου Αμερικανού» για τον πρόεδρο Τζόνσον, τον οποίο προτίμησε έναντι του αδιάλλακτου και φανατικού αντικομμουνιστή Γκολντγουότερ: *Ένας νεαρός νέγρος κληρωτός κληρώθηκε να πάει στο Βιετνάμ. Στ' αυτιά του βούιζαν ακόμα τα συνθήματα από τις αντιρατσιστικές διαδηλώσεις. Δεν καταλάβαινε για ποιο λόγο τον έστελναν να πολεμήσει για την «ελευθερία» των άλλων, τη στιγμή ακριβώς που αγωνιζόταν για τη δικιά του ελευθερία. Δεν καταλάβαινε για ποιο λόγο οι αστυνομικοί του βούλωναν το στόμα και τον έδεχναν, όταν ζητούσε ίσα δικαιώματα με τους άλλους, τους λευκούς (όπως οι ίδιοι αποκαλούνται). Και τώρα του έλεγαν να πάει να βουλώσει τα στόματα των Βιετναμέζων που φώναζαν «Ελευθερία». Να τα βουλώσει, όχι με το χέρι του, αλλά με το όπλο του!* Παράλληλα με την κλιμάκωση των στρατιωτικών επιχειρήσεων, κλιμακώνεται και η αντίδραση της αμερικανικής νεολαίας. Οι φοιτητές και οι καθηγητές συγκροτούν διαπανεπιστημιακή επιτροπή και προβαίνουν σε δυναμικές κινητοποιήσεις ζητώντας τον τερματισμό του Πολέμου του Βιετνάμ: *Ο αγώνας της αμερικανικής νεολαίας συνεχίζεται και φουντώνει καθημερινά. Το Πεντάγωνο αρχίζει*

²²² *Η Γενιά Μας*, αρ. φύλλου 2, 14.08.1965, σελ. 3.

*να φοβάται. Ο Τζόνσον δεν βγάζει λόγους. Κάτι το καινούργιο γεννήθηκε στην Αμερική. Η νέα γενιά αφυπνίσθηκε. Η φωνή ακούγεται παντού*²²³.

Δ. Η «ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ» ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ Ε.Δ.Α. ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ ΛΑΜΠΡΑΚΗ

Στα τέλη της δεκαετίας του '50 θα εμφανιστεί στο προσκήνιο ένας νέος δυναμικός παράγοντας, η νεολαία. Η εμφάνιση της αποτελεί μάλλον πολιτισμικό παρά βιολογικό φαινόμενο. Η αναγνώριση της από το κόμμα της Ε.Δ.Α. ως «σοβαρής κοινωνικής δύναμης» θα καθυστερήσει όχι τόσο σε ρητορικό επίπεδο, όσο επί της ουσίας. Η νεολαιίστικη οργάνωση ουσιαστικά προοριζόταν για το πρακτικό σκέλος της διεκπεραίωσης των κομματικών υποχρεώσεων και τα μέλη της προετοιμάζονταν ώστε να αποτελέσουν τα μελλοντικά κομματικά στελέχη²²⁴. Ωστόσο τα όργανα του κόμματος έδιναν ιδιαίτερη σημασία στην προσέγγιση της νεολαίας, δίνοντας μάλιστα σημασία και στην εκπολιτιστική δραστηριότητα με σκοπό τη δημιουργική ψυχαγωγία του ιδιαίτερου αυτού κομματιού της ελληνικής κοινωνίας. Στα προηγούμενα κεφάλαια εξετάσαμε την κριτική της Ε.Δ.Α. στον αμερικανικό τρόπο ζωής και στο πως αυτός είχε διεισδύσει μαζικά στην ελληνική νεολαία, κυρίως μέσω της αρθρογραφίας του επίσημου δημοσιογραφικού της οργάνου της *Αυγής*. Στην παρούσα ενότητα θα αναλύσουμε την κριτική της Ε.Δ.Α., με βάση το υλικό που συγκεντρώσαμε από τα αρχεία του κόμματος που είναι διαθέσιμα στα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ).

Σε έγγραφο του Κεντρικού Συμβουλίου της Νεολαίας Ε.Δ.Α. του 1957 για την κατάσταση της νεολαίας, η κριτική επικεντρώνεται στην ανυπαρξία ενός εκπολιτιστικού σχεδίου στους μαζικούς χώρους της νεολαίας στις πόλεις καθώς και στην ύπαιθρο. Το γεγονός αυτό στερεί στη νεολαία τη δυνατότητα να ψυχαγωγηθεί με δημιουργικό τρόπο. Αναφέρεται πως οι πιο μαζικές μορφές ψυχαγωγίας της νεολαίας είναι η παρακολούθηση ποδοσφαιρικών αγώνων, ο κινηματογράφος που σερβίρει αμερικανικά πορνογραφικά και γκαγκστερικά φιλμς, τα «αυθόρμητα» πάρτι, οι μικροεκδρομές, η διασκέδαση σε χορευτικά κέντρα και στα σφαιριστήρια. Οι συγκεκριμένες μορφές διασκέδασης, με βάση την αντίληψη της Ε.Δ.Α., οδηγούν στη

²²³ *Η Γενιά Μας*, αρ. φύλλου 9, 20.11.1965, σελ. 16.

²²⁴ Λαμπρινού Κ., *ΕΔΑ 1951-1967*....., ό. π., σελ. 448-449

διαφθορά τις νεανικές ψυχές και καθιστούν αναγκαία όσο ποτέ μία μαζική εκπολιτιστική δράση: *Η διαφθορά και η εγκληματικότητα, μέσα στη νεολαία, αναπτύσσονται πάνω στη βάση της φτώχειας και της υλικής εξαθλίωσης, της ανεργίας και της αμορφωσίας. Το αντιλαϊκό κράτος κρατώντας τη νεολαία άνεργη κι αμόρφωτη, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για να την εξαθλιώσει και ηθικά, να την εξαχρειώσει και τελικά να την κάνει πειθήνια και δουλοπρεπή. Σε άλλο σημείο αναφέρεται πως οι διαφθορείς της νεολαίας εκμεταλλευόμενοι την έλλειψη ενός δημιουργικού περιεχομένου στην ψυχαγωγία των νέων, την απογοήτευση τους από τη ζωή και την ανάγκη τους να «ξεφύγουν» από τη ρουτίνα προσφέρουν ως λύση τον αμερικανικό τρόπο ζωής. Πρότυπα για τη νεολαία γίνονται ο «αδίστακτος γκάγκστερ», «ο ζωώδης Ταρζάν», «οι διεφθαρμένες σταρ του Χόλλυγουντ» και ο Έλβις Πρίσλεϋ. Τα τραγούδια αποτελούνται από «άναρθρες κραυγές», ο χορός οδηγεί στον «σεληνιασμό» και στην «εξαλλοσύνη» και τα κόμικς αποτελούν τη μοναδική πνευματική τροφή. Σκοπός τους είναι να σβήσουν από τη νεολαία τις εθνικές παραδόσεις και την εθνική υπερηφάνεια και να μετατρέψουν τους νέους σε οπαδούς της «αμερικανοδουλείας»²²⁵.*

Σε προσχέδιο διακήρυξης της Νεολαίας Ε.Δ.Α. για τα ζητήματα της νεολαίας το 1958, ο συντάκτης του σημειώματος ουσιαστικά παρομοιάζει την περίοδο της τριπλής Κατοχής των αρχών της δεκαετίας του '40 με τη νέα περίοδο, όπου «οι νέοι κατακτητές» είναι «οι φίλοι και Σύμμαχοι μας», οι οποίοι θεωρούνται πιο ύπουλοι και επικίνδυνοι σε σχέση με τους προηγούμενους κατακτητές. Σκοπός των πρώτων, όπως αναφέρεται, ήταν η υποδούλωση της χώρας και ο εξανδραποδισμός της φυλής, να βρουν εργάτες για τις γερμανικές βιομηχανίες και στρατιώτες για το Ανατολικό Μέτωπο. Τα όπλα που χρησιμοποιούσαν ήταν η πείνα και οι μαζικές εκτελέσεις. Οι δεύτεροι επιδιώκουν να μετατρέψουν το λαό σε μία άβουλη μάζα που θα δουλεύει για τα ντόπια και ξένα συμφέροντα και για ντόπιους και ξένους αφέντες. Χρησιμοποιούν ως μέσα την εξαθλίωση, την πείνα, την τρομοκρατία, τις συλλήψεις και τις εκτελέσεις. Ο αμερικανικός τρόπος ζωής παρουσιάζεται ως ένας ύπουλος και επικίνδυνος εχθρός που *σέρνεται στη γη μας, στην ύπαιθρο και στις πόλεις, εκπορεύεται μέσα από τις ξένες πρεσβείες και τις διάφορες υπηρεσίες τους,*

²²⁵ Αρχείο Ε.Δ.Α., «Κείμενο για την κατάσταση της νεολαίας, με αναφορές στην εργαζόμενη νεολαία, στην αγροτική νεολαία, στην μετανάστευση των νέων, στην μόρφωση και τον εκπολιτισμό της νεολαίας»-Ν. Ε.Δ.Α/Κ.Σ-1957. , ΑΣΚΙ, Κωδικός Εγγράφου 270-00022. Τα αρχεία της Ν. Ε.Δ.Α. είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα: <http://62.103.28.111/neolaia/treeres.asp?mynode=50764&afterroot=~268>. Τελευταία επίσκεψη: 21.06.2018.

αγκαλιάζεται από τα αρχοντόσπιτα και έπειτα περνάει στα δικά μας υπουργεία και αφομοιώνεται από τον κρατικό μηχανισμό. Έπειτα διεισδύει στο στρατό, στην εκκλησία, στα σχολεία, στον κινηματογράφο και στις εφημερίδες²²⁶. Η Ε.Δ.Α. χαρακτηρίζει τη νεολαία ως ένα «εύπλαστο υλικό» που δεν διαθέτει την απαιτούμενη πείρα ώστε να βρει τους κατάλληλους τρόπους διαπαιδαγώγησης της, μέσω της ψυχαγωγίας. Επισημαίνει πως οι προπαγανδιστές της «πολιτικής της υποτέλειας» δουλεύουν συστηματικά ώστε να «δηλητηριάσουν» τις νεανικές ψυχές, με σκοπό την εφαρμογή της «αντεθνικής και αντιλαϊκής τους πολιτικής»: Σχολεία, πνευματικά ιδρύματα, κατηχητικά και οργανώσεις «Προστασίας» της Νεότητας δουλεύουν «ακούραστα» σ' αυτή την κατεύθυνση-ενώ τα γκαγκστερικά φιλμς, τα αστυνομικά αναγνώσματα, τα πορνογραφικά φυλλάδια και περιοδικά, τα καταγώγια, τα σφαιριστήρια, ο ιππόδρομος και τα εμμετικά προγράμματα του ραδιοφώνου, αποτελούν τα μόνα «μέσα» ψυχαγωγίας και εκπολιτισμού που προσφέρονται στη Νεολαία μας και τα οποία βάζουν έντονη τη σφραγίδα τους στη διάπλαση και διαπαιδαγώγηση της. Ακριβώς εδώ βρίσκεται και ο μεγαλύτερος κίνδυνος για τη Νεολαία της χώρας μας: Γιατί έτσι επιδιώκουν να σβύσουν από τους νέους μας τις γνήσιες εθνικές μας παραδόσεις, την εθνική μας υπερηφάνεια και την αγάπη για την πατρίδα και να τους μεταβάλουν σε τυφλούς θαυμαστές του αμερικανικού τρόπου ζωής και οπαδούς της ξενοδοουλείας. Θέλουν μια Νεολαία που νάχει για ιδανικά της την τεμπελιά, τη δίψα του εύκολου κέρδους (αδιάφορο με τι τρόπο) και τη «φιγούρα»: την απέχθεια για τη μόρφωση και τον πολιτισμό, ακαλλιέργητη και βάρβαρη, με χαρακτηριστικά της τον κυνισμό και την ωμή αδιαφορία για τους συνανθρώπους, επιπόλαιη και ατομικιστική που να μην έχει καθόλου «ενδιαφέροντα» και «ανησυχίες» για τα πραγματικά προβλήματα της, για το μέλλον της, για τα προβλήματα του Λαού και της πατρίδας. Το εκπολιτιστικό σχέδιο της Ε.Δ.Α. και κατ' επέκταση και της Νεολαίας Ε.Δ.Α. για τη διαφώτιση της νεολαίας περιλαμβάνει σε αξιακό επίπεδο τη διαφύλαξη και διατήρηση των εθνικών παραδόσεων και την ολόπλευρη καλλιέργεια και ανάπτυξη του πολιτισμού έναντι της πολιτικής της ξενομανίας και της περιφρόνησης προς τα ήθη και τον πολιτισμό του λαού. Η υπεράσπιση και διάδοση των ιδανικών της ειρήνης και της ειρηνικής συνύπαρξης απέναντι στην προπαγάνδα του Ψυχρού Πολέμου, η ανάπτυξη φιλικών σχέσεων με τους γειτονικούς λαούς έναντι στην πολιτική του μίσους και η ενότητα του έθνους έναντι της πολιτικής του εθνικού

²²⁶ Αρχείο Ε.Δ.Α., «Προσχέδιο διακήρυξης της Ν. Ε.Δ.Α. για τα ζητήματα της νεολαίας-1958», ΑΣΚΙ, Κουτί 268, φάκελος 2.

διχασμού αποτελούν τον κεντρικό πυρήνα της εκπολιτιστικής δραστηριότητας με σκοπό την αφύπνιση της νεολαίας²²⁷.

Για την Ε.Δ.Α. η νεολαία αποτελεί ένα σοβαρό τμήμα του λαού, έχει τα δικά της ιδιαίτερα χαρακτηριστικά: τον ενθουσιασμό, τη ζωντάνια, τη δίψα για δράση, για μόρφωση. Έχει τα δικά της ιδιαίτερα ενδιαφέροντα, ιδιαίτερες ανάγκες και ιδιαίτερα προβλήματα. Όλα αυτά την καθιστούν μία κοινωνική δύναμη που μπορεί να στρατευθεί στο στρατόπεδο της αλλαγής και της προόδου, όμως ταυτόχρονα ελλοχεύει και ο κίνδυνος να παρασυρθεί σε αντιδραστικούς δρόμους από τις επίμονες προσπάθειες των αντιδραστικών δυνάμεων²²⁸. Σε έγγραφο, το οποίο έχει συνταχθεί κατά πάσα πιθανότητα μεταξύ 1961 και 1963, σχετικά με τη σημασία της εκπολιτιστικής δουλειάς και την κατάσταση του εκπολιτισμού για την ελληνική νεολαία ο συντάκτης (πιθανότατα ο Ζήσης Θέος) καταλήγει στη διαπίστωση πως η Νεολαία μην έχοντας καμία ουσιαστική δυνατότητα να αναπτύξει δική της εκπολιτιστική-ψυχαγωγική και αθλητική κίνηση μέσω των μαζικών της οργανώσεων, καταφεύγει σε άλλες μορφές «φτηνής» ψυχαγωγίας που προσφέρει το εμπόριο, ή που δημιουργούν οι αυθόρμητες πρωτοβουλίες των νέων στον κύκλο τους, στην παρέα τους (κινηματογράφος της γειτονιάς, σφαιριστήριο, καφενείο, πάρτι, μικροεκδρομούλες κλπ.): *Κι εδώ ακριβώς εκδηλώνεται η επικίνδυνη δραστηριότητα των δυνάμεων που κατευθύνουν την επίθεση ενάντια στη Νεολαία του τόπου μας. Βαθειοί γνώστες της νεανικής ψυχαγωγίας, ζαίρουν να εκμεταλλευθούν με τον πιο μαεστρικό τρόπο τη δίψα της νέας γενιάς για εκπολιτισμό-ψυχαγωγία, αθλητισμό-την έλλειψη δημιουργικού περιεχομένου στη ζωή της, την απογοήτευση και τη λαχτάρα της για κάτι καλύτερο, κάτι καινούργιο, κάτι πουνά ξεφεύγει απ' τη ρουτίνα της άχαρης καθημερινής της ζωής. Σαν «λύση» απ' αυτό το αδιέξοδο προβάλλουν τον αμερικάνικο τρόπο ζωής-τον τεντυμπούσμό και την ηθική αποχαλίνωση που τη διαφημίζουν με όλα τα μέσα. Η διαφθορά, η πνευματική αποσύνθεση και ο εθνικός εκφυλισμός προσφέρονται άφθονα στην Ελληνική Νεολαία με τη μορφή της «αμερικάνικης» ψυχαγωγίας. Στην δίψα της Νεολαίας για ψυχαγωγία, της προσφέρουν τον γκαγκστερικό κινηματογράφο, τα ηλίθια χολυγουντιανά κατασκευάσματα, τα στρίπ-τίζ και τα πορνογραφικά θεάματα του θεάτρου και του σινεμά. «Πρότυπα» είναι ο αδίστακτος γκάγκστερ, ο ζωώδης Ταρζάν και οι διεφθαρμένες σταρ του Χόλλυγουντ.*

²²⁷ Αρχείο Ε.Δ.Α., «Σχέδιο απόφασης του Κεντρικού Συμβουλίου της Ν. Ε.Δ.Α. για το ζήτημα της ιδεολογικής-διαφωτιστικής δουλειάς-1959», ΑΣΚΙ, Κωδικός Εγγράφου 270-00004.

²²⁸ Αρχείο Ε.Δ.Α., «Κατευθύνσεις της Εκτελεστικής Επιτροπής της Ε.Δ.Α. για τη δουλειά μας στη Νεολαία-1961», ΑΣΚΙ, Κωδικός Εγγράφου 270-00028.

Στη λαχτάρα της για χορό και μουσική, της σερβίζουν αποκλειστικά σχεδόν τις ξένες αηδίες το ραδιόφωνο, οι ορχήστρες, τα «κέντρα» στα σφαιριστήρια, δεν παίζουν παρά μόνο αμερικάνικα, γαλλικά, γερμανικά, ιταλικά κλπ. «ελαφρά» τραγούδια, ή εξ' ίσου κακής ποιότητας δικά μας. Αντί για λέσχες νεολαίας και τόπους εκπολιτισμού, προσφέρουν τα πορνεία, τα σφαιριστήρια, τους ντεκέδες, τα «κλαμπ» και τα κάθε λογής καταγώγια που ξεφυτρώνουν κατά χιλιάδες σε όλη τη χώρα. Κι' αντί για μορφωτικό βιβλίο, κυκλοφορούν τα ψυχοφθόρα αστυνομικά αναγνώσματα, τα πορνογραφικά φυλλάδια και περιοδικά, τα «κλασσικά εικονογραφημένα» κλπ., ενώ οι «εθνικόφρονες» εφημερίδες τύπου «Ακρόπολης» και «Βραδυνής» προβάλλουν απ' τις σελίδες τους το έγκλημα και διαφημίζουν με όλους τους τρόπους τη διαφθορά. Στον αθλητισμό, καλλιεργούν τη σήψη αφαιρώντας απ' αυτόν κάθε τι το υγιές και το ευγενικό. Το ποδόσφαιρο το μετατρέπουν σε τζόγο με το πρό-πό και τους αθλητικούς χώρους σε εστίες αποσύνθεσης του χαρακτήρα των νέων, καλλιεργώντας τον τυχοδιωκτισμό και τον τυφλό φανατισμό. Βεντετισμός, δωροδοκία, «φτιαχτά» παιχνίδια, εσκεμμένοι τραυματισμοί, μεροληπτική διαιτησία, ντοπαρίσματα, αχαλίνωτη χυδαία συμπεριφορά θεατών και αθλητών είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της αθλητικής αγωγής, που προσφέρεται σήμερα στη νεολαία. Τα αμερικάνικα φιλμ που προβάλλονται στις φτωχογειτονιές κάνουν την πιο χονδροειδή αντικομμουνιστική προπαγάνδα. Πολύ συχνά το θέμα της ταινίας είναι οι φασιστικές επαναστάσεις και τα «κατορθώματα» των σαμποτέρ στις σοσιαλιστικές χώρες, ή η εξόντωση των «κόκκινων» κατασκόπων απ' το παλληκάρι κλπ.). Για την αντιμετώπιση του φαινομένου ο συντάκτης προτείνει την ανάπτυξη ενός τεράστιου κινήματος εθνικής εκπολιτιστικής αναγέννησης, το οποίο θα αντιταχθεί στην επιχείρηση διάβρωσης της νεολαίας από τη διάδοση του αμερικανικού τρόπου ζωής και θα απλωθεί σε όλες τις εκπολιτιστικές, ψυχαγωγικές και αθλητικές εκδηλώσεις των νέων. Ποιος είναι όμως ο χαρακτήρας ενός τέτοιου εγχειρήματος; Από άποψη περιεχομένου περιλαμβάνει εκδηλώσεις που θα καλλιεργούν την πίστη στον άνθρωπο και στις δυνατότητες του και θα τον φέρνουν σε επαφή με τα πνευματικά και καλλιτεχνικά επιτεύγματα, που εξυψώνουν πνευματικά τη νεολαία, καλλιεργούν την αγάπη για το λαό και τη φιλία ανάμεσα σε όλους τους νέους του κόσμου. Εκδηλώσεις που θα βασίζονται στην πλούσια εθνική κληρονομιά και στις ελληνικές παραδόσεις, με σκοπό τη δημιουργία ενός νέου ελληνικού πολιτισμού. Εκδηλώσεις που θα καλλιεργούν τις αξίες της δημοκρατίας και της ειρήνης, με σκοπό την οικοδόμηση ενός ευτυχισμένου μέλλοντος. Από άποψη μορφής περιλαμβάνει τη δημιουργία ερασιτεχνικών

καλλιτεχνικών συγκροτημάτων (ορχήστρες, χορωδίες, θεατρικές και εικαστικές ομάδες), κινηματογραφικές προβολές, ανάπτυξη λογοτεχνικής κίνησης (διαγωνισμοί, δανειστικές βιβλιοθήκες κλπ.), διαλέξεις και συζητήσεις με θέμα την τέχνη, λέσχες πολιτισμού, ανάπτυξη του μαζικού αθλητισμού με υψηλό τεχνικό επίπεδο απαλλαγμένο από το πνεύμα της ρουτίνας, εκδρομική και τουριστική κίνηση που να αγκαλιάζει το σύνολο των φοιτητών και να έχει μορφωτικό περιεχόμενο²²⁹.

Η εκπολιτιστική δραστηριότητα της Ε.Δ.Α. και της νεολαιίστικης οργάνωσης της δεν είχαν τα επιθυμητά αποτελέσματα για τους λόγους που αναφέραμε στις αρχές της ενότητας. Στις 8 Ιουνίου 1963 οι εφημερίδες δημοσιεύουν την ιδρυτική διακήρυξη της Δημοκρατικής Κίνησης Νέων Γρηγόρης Λαμπράκης (Δ.Κ.Ν.Γ.Λ.) που υπογράφεται από 30 πολιτικές και καλλιτεχνικές προσωπικότητες με επικεφαλής τον Μίκη Θεοδωράκη. Η ίδρυση της Δ.Κ.Ν.Γ.Λ. ήταν αποτέλεσμα της υλοποίησης των προτάσεων του Μίκη Θεοδωράκη και των Εδαϊτών και καλλιτεχνών που είχαν συσπειρωθεί γύρω του, οι οποίες έγιναν γνωστές ως «Το Μανιφέστο της Αθήνας» και δημοσιεύθηκαν στα τέλη του 1962. Στο «Μανιφέστο» προτείνεται η δημιουργία ενός ευρύτερου αυτόνομου πολιτικού και πολιτισμικού κινήματος για την αντιμετώπιση του φασιστικού κινδύνου, ο οποίος έγινε περισσότερο έκδηλος έπειτα από τις εκλογές «βίας και νοθείας» του 1961. Επίσης σύμφωνα με την εκτίμηση της Κατερίνας Σαιν Μαρτέν, ορισμένα από τα ηγετικά στελέχη της Νεολαίας Ε.Δ.Α. συνειδητοποίησαν πως οι νέες συνθήκες δεν απαιτούσαν πλέον μία στενά πολιτική και απομονωμένη οργάνωση, που θα αποτελούνταν από έναν περιορισμένο αριθμό διανοούμενων αλλά ένα ευρύτερο εγχείρημα που θα αποσκοπεί στην αξιοποίηση της μαχητικότητας της νεολαίας, η οποία εκφράστηκε στις διαδηλώσεις του «1-1-4» και του «15% για την Παιδεία» καθώς και στον «Σύνδεσμο δια τον πυρηνικόν αφοπλισμόν Μπέρτραντ Ράσελ²³⁰». Η Δ.Κ.Ν.Γ.Λ. συστάθηκε με πρωτοβουλία της Ε.Δ.Α., ωστόσο οι εμπνευστές της επιδίωκαν η οργάνωση να αποκτήσει μία χαλαρότερη σχέση με το κόμμα από εκείνη που διατηρούσε η Νεολαία Ε.Δ.Α. Το συγκεκριμένο οργανωτικό μοντέλο έδωσε την αφορμή σε νέους με «αριστερές» ευαισθησίες, που δεν επιθυμούσαν να έχουν κάποια οργανωτική σχέση με την Ε.Δ.Α., να συσπειρωθούν γύρω από τη νέα οργάνωση. Η ίδρυση της Δ.Κ.Ν.Γ.Λ. εγκαινίασε ένα νέο μοντέλο

²²⁹ Αρχείο Ε.Δ.Α., «Σημείωμα του Κεντρικού Συμβουλίου της Ν. Ε.Δ.Α. σχετικά με τη σημασία της εκπολιτιστικής δουλειάς και της σημερινής κατάστασης του εκπολιτισμού για την ελληνική νεολαία-Πιθανές χρονολογίες σύνταξης 1961-1963», ΑΣΚΙ, Κωδικός Εγγράφου 268-00020

²³⁰ Σαιν Μαρτέν Κ., *Λαμπράκηδες: Ιστορία Μιας Γενιάς*, Εκδόσεις Πολύτυπο, Αθήνα, 1984, σελ. 39 και 48-49.

πολιτικής δράσης, στο οποίο κεντρική σημασία είχαν ο πολιτισμός και η ψυχαγωγία, ενώ η ηγεσία της Ε.Δ.Α. ασκούσε μία μάλλον χαλαρή καθοδήγηση και τα μέλη της οργάνωσης διέθεταν ένα ευρύτερο πεδίο αυτονομίας από εκείνα της νεολαίας του κόμματος. Τοποθετώντας τον Μίκη Θεοδωράκη επικεφαλής της οργάνωσης, η ηγεσία της Ε.Δ.Α. επιδίωκε τη διεθνή αναγνώριση της κίνησης αξιοποιώντας το τεράστιο κύρος του γνωστού μουσικοσυνθέτη αλλά και να θέσει υπό έλεγχο φυγόκεντρες τάσεις που ήταν αποτέλεσμα διεργασιών με σκοπό τη δημιουργία ενός ενδιάμεσου χώρου μεταξύ της Ε.Δ.Α. και της Ένωσης Κέντρου, στις οποίες ο Θεοδωράκης φέρεται πως είχε πρωταγωνιστικό ρόλο²³¹. Ο πρόεδρος της Δ.Κ.Ν.Γ.Λ (στο εξής Νεολαία Λαμπράκη) με άρθρο του στο Κεντρικό Όργανο των Λαμπράκηδων, *Τα Τετράδια της Δημοκρατίας*, τον Οκτώβριο του 1963 αναφέρει πως στόχος της Κίνησης είναι η αφύπνιση της ελληνικής νεολαίας από τους λήθαργους των προ-πο, των τζουκ-μποξ και των τυχερών μηχανικών παιχνιδιών, η οργάνωση της μέσα στις γραμμές ενός πλατύτατου κινήματος και ο ηθικός, πολιτικός και ιδεολογικός της εξοπλισμός²³².

Όπως επισημαίνει ο Κώστας Κατσάπης στα μέσα της δεκαετίας του '60, για την Αριστερά, η ηθική συμβάδιζε με την πολιτική σε μία σχέση αλληλεπίδρασης: η νεανική συμπεριφορά ερμηνευόταν με πολιτικές διαστάσεις, ενώ η ανάδυση νέων προτύπων ψυχαγωγίας, κυρίως αμερικανικών, έφερε στο επίκεντρο της πολιτικής και ιδεολογικής δουλειάς τη διαμόρφωση ενός συγκεκριμένου ήθους²³³. Η Νεολαία Λαμπράκη προσέδωσε μία νέα διάσταση στην έννοια της πολιτικής στράτευσης. Η δράση της εκφράζεται από την καθιέρωση μίας νέας γλώσσας μεταξύ της νεολαίας και της οργάνωσης. Το να είναι κάποιος νέος «Λαμπράκης» σημαίνει να ζει διαφορετικά και στο πρόσωπο του να αντιπροσωπεύεται η ύπαρξη ενός ιδανικού όχι για την οικοδόμηση μίας μελλοντικής κοινωνίας αλλά της τωρινής²³⁴. Η πολιτιστική δραστηριότητα της Κίνησης είχε σαν στόχο την αγωγή των νέων για τη διαμόρφωση αγωνιστικού ήθους, την εξύψωση του πνευματικού, μορφωτικού, πολιτιστικού επιπέδου της νεολαίας με την καλλιέργεια της έφεσης προς τη μόρφωση, με τη γνώση των έργων του εθνικού και λαϊκού πολιτισμού. Επίσης αποσκοπούσε στη σωματική αγωγή για την υγεία των νέων, με την ενίσχυση του αθλητικού πνεύματος και της φυσιολατρίας και με την ανάπτυξη των σπορ και διάφορων πολύμορφων

²³¹ Κατσάπης Κ., *Ήχοι και Απόηχοι*....., ό. π., σελ. 300-301.

²³² *Τα Τετράδια της Δημοκρατίας*, τεύχος 1, Οκτώβρης 1963, σελ. 15-16.

²³³ Κατσάπης Κ., *Ήχοι και Απόηχοι*....., ό. π., σελ. 315.

²³⁴ Σαιν Μαρτέν Κ., *Λαμπράκηδες*....., ό. π., σελ. 93

αθλητικών εκδηλώσεων. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο η οργάνωση δραστηριοποιείται για την καλλιτεχνική αναγέννηση και αντιτίθεται στην πνευματική εξάρτηση της χώρας, την οποία θεωρεί εξίσου βαθιά με την υλική. Θεωρεί ακόμη πως ο «πνευματικός σκοταδισμός» που επιβλήθηκε μετά τον πόλεμο, επιδίωκε την εξάλειψη οποιουδήποτε ανατρεπτικού αισθήματος και την περαιτέρω ενίσχυση των δεσμών εξάρτησης από τις «προστάτιδες χώρες». Η Νεολαία Λαμπράκη στόχευε στην αναγέννηση της ελληνικής κουλτούρας και του ελληνικού τρόπου ζωής, στο να εμπνεύσει στους Έλληνες την εμπιστοσύνη για τον δικό τους πολιτισμό και στο να αναπτύξει τον παραδοσιακό τρόπο έκφρασης στο χώρο της μουσικής, του θεάτρου, της ποίησης, της λογοτεχνίας κλπ. Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις εκτός από το γεγονός ότι αποδεικνύονταν ένα αποτελεσματικό μέσο στην προσέγγιση της μεγάλης μάζας της νεολαίας, επιτέλεσαν μία τριπλή λειτουργία: μορφωτική, απελευθερωτική και μαζική²³⁵.

Στις 6 Ιανουαρίου 1964 παρουσιάζεται το «Πρόγραμμα των Πέντε Σημείων» στο θέατρο Χατζηχρήστου στην Αθήνα. Στο κείμενο που φέρει τον υπότιτλο «Εμπρός για ν' ανοίξουμε τις πόρτες της μόρφωσης στη νεολαία» προτείνεται η πάλη ενάντια στον αναλφαβητισμό, η ίδρυση λεσχών εκπολιτισμού σε κάθε τόπο ζωής και δουλειάς της νεολαίας, η ίδρυση ελεύθερων πανεπιστημίων, η εξυγίανση του αθλητισμού και η οργάνωση ενός φεστιβάλ της ελληνικής νεολαίας. Μέσα στις λέσχες εκτυλίσσεται τόσο η πολιτική δραστηριότητα της οργάνωσης όσο και διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις. Το θέατρο και οι χορωδίες βρίσκουν τη μεγαλύτερη απήχηση, ενώ στις λέσχες της Αθήνας και του Πειραιά δημιουργούνται και χορευτικές ομάδες. Οι δύο πρώτες χορωδίες δημιουργήθηκαν στις λέσχες της Αθήνας και του Πειραιά. Στη συνέχεια ακολουθούν και άλλες οργανώσεις όπως του Αιγάλεω και της Βέροιας. Τα έργα που ερμηνεύονται είναι κυρίως του Μίκη Θεοδωράκη. Το θέατρο αναπτύσσεται σε ερασιτεχνικό επίπεδο. Στα Ιωάννινα, το Αγρίνιο και τις Σέρρες σχηματίζονται θεατρικές ομάδες που δίνουν παραστάσεις σε χωριά. Τον Ιανουάριο του 1965 μάλιστα δημιουργείται και θέατρο σκιών από τη λέσχη του Γραμματικού Αιτωλοακαρνανίας. Όλες οι οργανώσεις των Λαμπράκηδων διέθεταν δική τους βιβλιοθήκη. Το καλό βιβλίο θεωρούνταν ως σημαντικό εργαλείο για την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου της νεολαίας, για την πνευματική της καλλιέργεια και για τη θωράκιση της ενάντια στις διαβρωτικές επιδράσεις της «πολιτικής της υποτέλειας». Κατά τον Ιανουάριο του 1965 το βιβλίο βρίσκεται στο επίκεντρο της πολιτιστικής δραστηριότητας των

²³⁵ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 94-95

Λαμπράκηδων. Για τη συγκέντρωση βιβλίων χρησιμοποιούνταν η μέθοδος «από σπίτι σε σπίτι». Με αυτόν τον τρόπο οι στόχοι της οργάνωσης γίνονταν σαφέστεροι και καλλιεργούνταν μία αμεσότερη σχέση μεταξύ των μελών και των φίλων της. Επίσης καλούνταν να συνεισφέρουν βιβλία οι διανοούμενοι, οι καλλιτέχνες, οι βιβλιοπώλες και οι εκδότες. Προγραμματίζονταν ακόμη, μουσικές βραδιές και χοροί όπου ως εισιτήριο χρησιμοποιούνταν ένας ή και περισσότεροι τόμοι βιβλίων, ενώ οι λέσχες των μεγάλων πόλεων τροφοδοτούσαν εκείνες των μικρότερων²³⁶.

Οι καθοδηγητές της Νεολαίας Λαμπράκη επιδίωκαν να δώσουν μια ζωντάνια και αμεσότητα στη σχέση των νέων με τη λογοτεχνία. Για τον λόγο αυτόν ιδρύεται στις 19 Ιουνίου 1964 το Εθνικό Συμβούλιο με πρόεδρο των Κώστα Βάρναλη. Σ' αυτό συμμετέχουν επίσης προσωπικότητες όπως ο Κώστας Κοτζιάς, ο Αλέκος Αλεξανδράκης, ο Γιάννης Ρίτσος, η Διδώ Σωτηρίου, ο Τίτος Βανδής κλπ. αλλά και μέλη της Εκτελεστικής Επιτροπής της Ε.Δ.Α. (Μανώλης Γλέζος, Γιάννης Ιμβριώτης κλπ.). Αρκετοί καλλιτέχνες, συγγραφείς, ζωγράφοι, ηθοποιοί αλλά και πολιτικοί δέχονταν να συνδεθούν μ' αυτόν τον τρόπο με τη Νεολαία Λαμπράκη στην προσπάθεια της για την αναγέννηση της ελληνικής τέχνης. Στο Εθνικό Συμβούλιο προβλεπόταν η συμμετοχή απεριόριστου αριθμού μελών, όμως αυτό δεν λειτούργησε ποτέ στην πραγματικότητα σε ολοκληρωμένη μορφή. Μέσω της οργάνωσης εκδηλώσεων-διαλέξεων επιδιωκόταν η παροχή ενός υψηλού μορφωτικού επιπέδου στη νεολαία, το οποίο θα συνέβαλε στην πολιτικοποίηση της. Οι συζητήσεις μεταξύ των μελών αφορούσαν κυρίως σύγχρονα θέματα της λογοτεχνίας και της τέχνης και διοργανώνονταν κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα, διότι σπάνια οι καλλιτέχνες και οι διανοούμενοι έβγαιναν έξω από αυτά²³⁷.

Ο αθλητισμός συγκεντρώνει το ενδιαφέρον της Νεολαίας Λαμπράκη. Θεωρεί πως η κρατική οικονομική ενίσχυση είναι ανεπαρκής και αποσκοπεί στη συγκέντρωση των σταδίων στις μεγάλες πόλεις. Επίσης παρατηρείται πως το ποδόσφαιρο έχει υπερανάπτυχθεί σε σχέση με τους υπόλοιπους κλάδους του αθλητισμού. Το γεγονός αυτό οφείλεται εν πολλοίς στη διείσδυση των μεγάλων οικονομικών συμφερόντων και στη μηδαμινή οικονομική στήριξη που παρέχεται σε άλλα σπορ. Αυτό με τη σειρά του οδηγεί σε φαινόμενα διαφθοράς όπως στημένοι αγώνες, εξαγορά παικτών και διαιτητών, ντοπαρίσματα αθλητών κλπ. Υπεύθυνη γι' αυτή την κατάσταση είναι σύμφωνα με τη Νεολαία Λαμπράκη η κρατική πολιτική που σκόπιμα στηρίζει το

²³⁶ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 96-98.

²³⁷ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 99-101.

ανώμαλο και αντιδημοκρατικό καθεστώς των «βαρόνων» του ελληνικού αθλητισμού. Η οργάνωση προτείνει ένα πρόγραμμα για την ανάπτυξη ενός υγιούς και δημοκρατικού πνεύματος στον αθλητισμό με τη χορήγηση υποτροφιών σε αθλητές, τη δωρεάν ιατρική παρακολούθηση, την ενίσχυση των μικρών ομίλων, την ίδρυση γυμναστηρίων σε κάθε γειτονιά και την ανάπτυξη του σχολικού αθλητισμού. Στις 8 Ιανουαρίου 1964 ιδρύεται η Κεντρική Αθλητική Ένωση και κάθε οργάνωση Λαμπράκηδων αποκτά τη δική της ποδοσφαιρική ομάδα, ενώ κάθε λέσχη εφοδιάζεται με τραπεζάκια πινγκ-πονγκ²³⁸.

Το λαϊκό τραγούδι και η λαϊκή τέχνη συνολικότερα βρίσκονται στο επίκεντρο της οργάνωσης. Οι Λαμπράκηδες επιδίδονται σε μία εκστρατεία διάδοσης του λαϊκού τραγουδιού στην επαρχία, με τον Μίκη Θεοδωράκη να έχει κεντρικό ρόλο στο συγκεκριμένο εγχείρημα. Το λαϊκό τραγούδι γίνεται αντιληπτό ως η βάση της αναζήτησης της ταυτότητας της νέας γενιάς και για τους νέους που επιθυμούν να γνωρίσουν την ιστορία του τόπου. Η κυβέρνηση Καραμανλή αντιδρά σε αυτή την προσπάθεια απαγορεύοντας την αναπαραγωγή των τραγουδιών του Μίκη Θεοδωράκη από το ραδιόφωνο στις 18 Αυγούστου 1963, ενώ στη συνέχεια θα απαγορεύσει τραγούδια και άλλων συνθετών που πρόσκεινται στη Νεολαία Λαμπράκη όπως του Διονύση Σαββόπουλου και του Χρήστου Λεοντή²³⁹.

Η νέα διάσταση που επιδίωκε να προσδώσει η Νεολαία Λαμπράκη στην έννοια της πολιτικής στράτευσης εντοπίζεται και σε μία σειρά από δραστηριότητες που αποσκοπούσαν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής, στη λαϊκή ευημερία και στην κοινωνική πρόοδο. Αυτές οι δραστηριότητες πήραν τη μορφή των δέντροφυτεύσεων, του καθαρισμού δημοσίων χώρων, της βοήθειας στην κατασκευή έργων κλπ. Παρά τον αμφιλεγόμενο χαρακτήρα τους και τις επικρίσεις που δέχθηκαν τα μέλη της οργάνωσης, τέτοιου είδους ενέργειες είχαν ένα συμβολικό χαρακτήρα και για την καθοδήγηση αλλά και για τα απλά μέλη των Λαμπράκηδων. Ήταν ένα μέσο «ατσάλωσης» των αυριανών αγωνιστών και επαφής τους με τα καθημερινά προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας. Αποτελούσαν επίσης και μέσο υπέρβασης του εμφυλιοπολεμικού διχαστικού κλίματος που αναπαρήγαγε συνεχώς η κρατική προπαγάνδα. Δραστηριότητες όπως η δέντροφύτευση αποσκοπούσαν στην υποκίνηση του ενδιαφέροντος της νεολαίας για το πλαίσιο ζωής της και κυρίως στην

²³⁸ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 102-104

²³⁹ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 105-107

ενεργοποίηση της ενάντια στην αδιαφορία και στον ατομικισμό που καλλιεργούσε το σύστημα²⁴⁰.

Τον Μάιο του 1964 η Εκτελεστική Επιτροπή της Ε.Δ.Α. είχε συμπεράνει πως η εκπολιτιστική δουλειά της Νεολαίας Ε.Δ.Α. ήταν ελλιπής από κάθε άποψη. Βασικές αιτίες των συνολικότερων αδυναμιών της κομματικής νεολαίας ήταν πρώτον η έλλειψη κατανόησης και η ουσιαστική υποτίμηση από τα κομματικά στελέχη της δουλειάς στη νεολαία και δεύτερον η αδυναμία των στελεχών της Νεολαίας Ε.Δ.Α. να συλλάβουν σε βάθος τον πρωτοπόρο ρόλο που πρέπει να έχει η οργάνωση στο νεολαιίστικο κίνημα. Έτσι αποφασίζεται να πραγματοποιηθεί το αποφασιστικό βήμα της συγχώνευσης Νεολαίας Ε.Δ.Α. και Νεολαίας Λαμπράκη²⁴¹. Η συγχώνευση των δύο οργανώσεων θα πραγματοποιηθεί τον Μάρτιο του 1965. Η Ιωάννα Παπαθανασίου υποστηρίζει πως η Νεολαία Λαμπράκη έσπασε τα όρια των αστικών χώρων και έδωσε λόγο και ταυτότητα στον «ανήσυχο» νεολαίο της ελληνικής ενδοχώρας και της υπαίθρου, μετέτρεψε τα διεκδικητικά αιτήματα των νέων σε ένα αμιγώς πολιτικό κίνημα, κυρίως στις 70 ημέρες που διήρκεσαν οι κινητοποιήσεις των Ιουλιανών και φιλοδόξησε μέσα από τη μαζικότητα της να αναπαραγάγει τα πρότυπα της ΕΠΟΝ²⁴². Η Νεολαία Λαμπράκη απευθυνόταν σε όλους τους νέους κάθε κοινωνικής προέλευσης: στους εργάτες, στους φοιτητές, στους υπαλλήλους, στους αγρότες, στους νέους επιστήμονες και καλλιτέχνες²⁴³. Η συγκρότηση της συνδέθηκε άμεσα με τη χειραφέτηση των νέων και τη νεανική διαμαρτυρία. Η εμφάνιση της αποτελεί μέρος μίας ευρείας διαδικασίας που έφερε τη νεολαία στο προσκήνιο. Στις αρχές της δεκαετίας του '60 η άνθιση των ανταποικιακών κινημάτων και των κινημάτων ειρήνης ανά τον κόσμο και το κίνημα του «1-1-4», του «15% για την Παιδεία» και η δημιουργία του Συνδέσμου Μπέρτραντ Ράσελ αποτέλεσαν τον προπομπό μιας ευρύτερης μαζικοποίησης της αριστερής νεολαίας, η οποία αποκρυσταλλώνεται με την ίδρυση της Νεολαίας Λαμπράκη²⁴⁴. Εκτός από το να εμπνεύσει την αξία της συλλογικότητας στους χιλιάδες νέους που την ακολούθησαν η Νεολαία Λαμπράκη έγινε φορέας μίας νέας αριστερής κουλτούρας που υπερέβαινε τον καθωσπρεπισμό της πολιτικής καθοδήγησης. Το ρεμπέτικο και η ροκ μουσική

²⁴⁰ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 110-113

²⁴¹ Αρχείο Ε.Δ.Α., «Σχέδιο απόφασης της Εκτελεστικής Επιτροπής της Ε.Δ.Α.- Για μια αποφασιστική στροφή στη δουλειά μας στη νεολαία- Μάιος 1964», ΑΣΚΙ, Κωδικός Εγγράφου 268-00006

²⁴² Παπαθανασίου Ι., *Η Νεολαία Λαμπράκη τη Δεκαετία του 1960: Αρχαιακές Τεκμηριώσεις και Αυτοβιογραφικές Καταθέσεις*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας-Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα, 2008, σελ. 79.

²⁴³ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 86.

²⁴⁴ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 99.

αντιμετωπίστηκαν με συμπάθεια από τα μέλη της, παρά το γεγονός πως θεωρούνταν «κομματική παρέκκλιση» και συνέβαλαν στο να εμποτιστεί η ελληνική νεολαία με το εξεγερσιακό πνεύμα των 60s²⁴⁵. Η καινοτομία που επέφερε στο νεολαιίστικο κίνημα η εμφάνιση της Νεολαίας Λαμπράκη έγκειται στην αμεσότητα του πλαισίου πάλης που έθετε η οργάνωση και στις ανάγκες της νεολαίας για ουσιαστική μόρφωση και ψυχαγωγία, στη σύμπληξη της πολιτικής στράτευσης με την πάλη για τα καθημερινά προβλήματα, στην αντικατάσταση του στομφώδους πολιτικού λόγου με την καθημερινή δράση, των μελλοντικών σχεδίων από τα χειροπιαστά αποτελέσματα και των θεωρητικών αναλύσεων από το ενδιαφέρον για τις συνθήκες ζωής του λαού και της νεολαίας. Ο αγώνας για την πολιτιστική αναγέννηση και τον εκπολιτισμό της νεολαίας, στον οποίο προσέδωσε ένα εθνικό και λαϊκό περιεχόμενο, αποτελούσε τον συνδετικό κρίκο της πάλης για την πολιτική αλλαγή²⁴⁶.

Η εμφάνιση της Νεολαίας Λαμπράκη συντελέστηκε σε ιδιαίτερα δυσμενείς συνθήκες για την αριστερή παράταξη και για το ευρύτερο δημοκρατικό λαϊκό κίνημα. Αυτό είχε ως φυσικό επακόλουθο και την εχθρότητα που επέδειξαν εναντίον της οι κυβερνώντες και ο φιλοκυβερνητικός Τύπος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το άρθρο της Ελένης Βλάχου, στο οποίο η εκδότρια της *Καθημερινής* παρουσιάζει τις λαϊκές κινητοποιήσεις ενάντια στο βασιλικό πραξικόπημα, τον Ιούλιο του 1965, σαν μία εκδήλωση της αφελούς επιθυμίας των νέων για παιχνίδι. Μάλιστα χρησιμοποιεί τον αρκετά προσβλητικό χαρακτηρισμό «αρουραίοι» για τα μέλη της Νεολαίας Λαμπράκη και καλούσε την κυβέρνηση να ανοίξει τις «υπόγειες στοές τους», δηλαδή τους χώρους με τα μηχανικά παιχνίδια. Μ' αυτόν τον τρόπο επιχειρούσε να υποβαθμίσει και να συκοφαντήσει τον βαθύτατα πολιτικό χαρακτήρα των κινητοποιήσεων²⁴⁷. Ακόμη και ο σχετικά μετριοπαθής αρχηγός της Ε.Ρ.Ε., Παναγιώτης Κανελλόπουλος, υποστήριξε εντός του κοινοβουλίου πως ένα εξαιρετικά ύπουλο σχέδιο βρισκόταν σε εξέλιξη. Σύμφωνα με αυτό νεαρές Λαμπράκισες χρησιμοποιούνταν ως ερωτικά δολώματα με σκοπό την «εξουδετέρωση» εθνικοφρόνων νέων, έχοντας μάλιστα ιδιαίτερη προτίμηση στους αξιωματικούς ή στους γιους τους²⁴⁸. Όπως επισημαίνει η Κατερίνα Λαμπρινού οι εχθρικές αναφορές για τη Νεολαία Λαμπράκη είχαν ως σκοπό να δημιουργήσουν ένα κλίμα ηθικού πανικού και κοινωνικής εκτροπής, το οποίο μάλλον στόχευε να σοκάρει το

²⁴⁵ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 109.

²⁴⁶ Σαιν Μαρτέν Κ., *Λαμπράκηδες*....., ό. π., σελ. 118-119

²⁴⁷ Κατσάπης Κ., *Ήχοι και Απόηχοι*....., ό. π., σελ. 318.

²⁴⁸ Στο ίδιο, ό. π., σελ. 327.

συντηρητικό ακροατήριο της δεκαετίας του '60 παρά να ενισχύσει μία εμφυλιοπολεμική ρητορική περί εθνικού διχασμού²⁴⁹.

Εικόνα 15: Γρηγόρης Λαμπράκης (1912-1963).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στη διεθνή ιστοριογραφία συναντάμε τον όρο long 60s, ο οποίος αναφέρεται στην περίοδο 1955-1975 και υποδηλώνει την εμφάνιση της νεολαίας στο προσκήνιο. Η νεολαία εμφανίζεται σε συνθήκες οικονομικής ανάπτυξης, οικοδόμησης του κράτους πρόνοιας, διεύρυνσης των φιλελεύθερων θεσμών και «διεκδικεί» τη θέση της ως

²⁴⁹ Λαμπρινού Κ., *ΕΛΑ 1951-1967*....., ό. π., σελ. 454.

αυτόνομο ιστορικό υποκείμενο. Το γεγονός αυτό ισχύει τόσο για τον δυτικό κόσμο όσο και για τα σοσιαλιστικά κράτη.

Η νεολαία γίνεται και στην Ελλάδα ένα κοινωνικό και πολιτικό υποκείμενο και έχει το δικό της τρόπο έκφρασης. Η παρουσία της είναι φανερή και στην πολιτική ζωή με τα συλλαλητήρια για το Κυπριακό στα 1955-1956, με την παρουσία της στο φοιτητικό κίνημα, στη στράτευση μεγάλου τμήματος της στη Νεολαία Λαμπράκη και στο πεδίο της καθημερινότητας με τη λατρεία της για το ροκ εν ρολ και με τη ροπή της προς την παραβατική συμπεριφορά με σκοπό τον «χαβαλέ» (τεντυμποϊσμός). Οι διαιρετικές τομές του Εμφυλίου Πολέμου παραμένουν και στη μετεμφυλιακή Ελλάδα και τα δύο αντίπαλα πολιτικά και ιδεολογικά στρατόπεδα επιδίδονται σ' έναν αγώνα ώστε να προσεγγίσουν αυτό το ιδιαίτερο κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας. Το μόνο κοινό τους σημείο είναι ο κοινωνικός τους συντηρητισμός απέναντι σε οτιδήποτε καινούργιο, το οποίο τυγχάνει να είναι συνήθως και ξενόφερτο. Ο κοινωνικός τους συντηρητισμός ξεκινά βέβαια από διαφορετικές αφετηρίες, όμως οφείλεται στον μαζικό εξαμερικανισμό της ελληνικής κοινωνίας κατά τα μέσα της δεκαετίας του '50. Η συντηρητική παράταξη παρά το γεγονός ότι πολιτικά συντάσσεται με τη Δύση υπεραμύνεται της ανάγκης για τη διαφύλαξη των πολιτιστικών προτύπων που συνάδουν με τη συνέχεια του ελληνικού έθνους και αντιτάσσεται στον εξαμερικανισμό της καθημερινής ζωής. Η Αριστερά από την άλλη αντιμετωπίζει την αμερικανική πολιτισμική διείσδυση ως συνδυετικό κρίκο της επιδίωξης των Η.Π.Α. για την οικονομική και πολιτική κυριαρχία και για την πρόσδεση της Ελλάδας στο «ΝΑΤΟϊκό άρμα». Έτσι λοιπόν μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '50 εκφράζει μία συνολικά απορριπτική στάση προς οτιδήποτε αμερικανικό. Με τη μετάβαση στη δεκαετία του '60 όπου καλλιεργείται ένα κλίμα ριζοσπαστικοποίησης των μαζών, συντελείται μία αριστερή στροφή των νεολαίων της Δυτικής Ευρώπης και η νεανική αμφισβήτηση φουντώνει τείνοντας να μετατοπιστεί από το πεδίο της καθημερινότητας σε εκείνο της πολιτικής διαφαίνεται μία μεγαλύτερη διαλλακτικότητα και μία συμπάθεια προς οτιδήποτε σταθεί ικανό να αφυπνίσει τις νεανικές συνειδήσεις και να τις συντάξει στον αγώνα για την πολιτική αλλαγή είτε μιλάμε για το Κίνημα ενάντια στον Πόλεμο του Βιετνάμ, είτε για το αμερικανικό τραγούδι διαμαρτυρίας, είτε για το Κίνημα για τα Πολιτικά Δικαιώματα.

Η δυναμική άνοδος της Ε.Δ.Α., η οποία αποκρυσταλλώθηκε με την μεγάλη εκλογική επιτυχία του 1958, προκάλεσε την αντίδραση του μετεμφυλιακού κράτους και του αμερικανικού παράγοντα. Η συμβολή της στην ανασύνταξη και στην

ανάπτυξη του λαϊκού κινήματος και το διαρκώς αναπτυσσόμενο εγχείρημα της για τον εκπολιτισμό της νεολαίας και της επιστροφής στις ρίζες του εθνικού και λαϊκού πολιτισμού (αξιοποιώντας την εαμική παρακαταθήκη) αποτελούν καινοτομία για την ελληνική Αριστερά, ιδιαίτερα αν αναλογιστούμε τις εξαιρετικά δυσμενείς συνθήκες που επικρατούσαν εις βάρος της παράταξης και των υποστηρικτών της. Η ξένη και ντόπια «αντίδραση» βλέποντας τα σχέδια τους να απειλούνται από τη συνεχώς εντεινόμενη αγωνιστική ανάταση του λαϊκού κινήματος από την ανάδειξη της Ε.Δ.Α. σε αξιωματική αντιπολίτευση το 1958 έως τις κινητοποιήσεις των Ιουλιανών για την υπεράσπιση της δημοκρατικής νομιμότητας, αξιοποιούν το κλίμα πολιτικής αβεβαιότητας και θα στηρίξουν δύο χρόνια αργότερα το Απριλιανό πραξικόπημα του 1967, το οποίο θα εισάγει τη χώρα μας σε μία τραγική επταετή περίοδο όπου θα κυριαρχήσουν τα βασανιστήρια, οι εκτοπίσεις, οι φυλακίσεις και οι δολοφονίες αντιφρονούντων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

i) Πρωτογενείς Πηγές

- Αρχείο Ε.Δ.Α., ΑΣΚΙ
- *Επιθεώρηση Τέχνης* 1955-1965, ΑΣΚΙ

- *Η Αυγή* 1955-1965, Βιβλιοθήκη της Βουλής-Βιβλιοθήκη Πόλης (Πρώην Δημόσιο Καπνεργοστάσιο)
- *Η Γενιά Μας* 1965, ΑΣΚΙ
- *Οι Δρόμοι της Ειρήνης* 1958-1964, ΑΣΚΙ
- *Τα Τετράδια της Δημοκρατίας* 1963-1965, ΑΣΚΙ

ii) Δευτερογενείς Πηγές

- Αβδελά Ε., *Δια Λόγους Τιμής-Βία, Συναισθήματα και Αξίες στη Μετεμφυλιακή Ελλάδα*, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα, 2006
- Αβδελά Ε., «Φθοροποιοί και Ανεξέλεγκτοι Απασχολήσεις: Ο Ηθικός Πανικός για τη Νεολαία στη Μεταπολεμική Ελλάδα» στο περιοδικό *Σύγχρονα Θέματα*, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2005
- Βαληνάκης Γ., *Εισαγωγή στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1949-1988*, Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 2003
- Βερναρδάκης Χ.-Μαυρή Γ., *Κόμματα και Κοινωνικές Συμμαχίες στην Προδικτατορική Ελλάδα*, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα, 1991
- Βούλγαρης Γ., *Η Μεταπολιτευτική Ελλάδα 1974-2009*, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, Αθήνα, 2013
- Γιαννουλόπουλος Γ., *Ο Μεταπολεμικός Κόσμος: Ελληνική και Ευρωπαϊκή Ιστορία 1945-1963*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1992
- Γρηγοριάδης Σ., *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας 1941-1974: Από τον Λίβανο στη Βάρκιζα* (3^{ος} τόμος), Ειδική έκδοση για την Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, Αθήνα, 2011
- Δέδε Κ., *Η ανάδυση του Κέντρου στη μεταπολεμική Ελλάδα: Η Εθνική Προοδευτική Ένωση Κέντρο*

του Νικόλαου Πλαστήρα, Πανεπιστήμιο
Πελοποννήσου, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών,
Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής,
Κόρινθος, 2013

- Διαμαντόπουλος Θ., *Η Ελληνική Πολιτική Ζωή: Εικοστός Αιώνας*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1997
- Καλλιβερέτακης Λ., «Προβλήματα ιστορικοποίησης του Rock» στο περιοδικό *Τα Ιστορικά*, Τόμος Ενδέκατος-Τεύχος 20, Ιούνιος 1994
- Κατσάπης Κ., «Νεαρές εκδιδόμενες κοπέλες στην Αθήνα του εξήντα: σκέψεις για μια κοινωνική ιστορία δυστυχών υπάρξεων» στο Κατσάπης Κ., *Οι Απείθαρχοι. Κείμενα για την ιστορία της νεανικής αναίδειας στον μεταπολεμικό κόσμο*, Εκδόσεις Οκτώ, Αθήνα, 2018
- Κατσάπης Κ., *Ήχοι και Απόηχοι. Κοινωνική Ιστορία του Ροκ Εν Ρολ Φαινομένου στην Ελλάδα, 1956-1967*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας-Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα, 2007
- Κατσάπης Κ., *Το «Πρόβλημα Νεολαία»: Μοντέρνοι Νέοι, Παράδοση και Αμφισβήτηση στη Μεταπολεμική Ελλάδα 1964-1974*, Εκδόσεις Απρόβλεπτες, Αθήνα, 2013
- Κουσίδου Ν.-Σταυρόπουλος Σ., *Αριστερή Νεολαία Ελλάδος 1950-1953*, Εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα, 1993
- Λάζος Γ., *Πορνεία και Διεθνική Σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2001
- Λαμπρινού Κ., *ΕΔΑ 1956-1967: Πολιτική και Ιδεολογία*, Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ, Αθήνα

- Λιαλιούτη Ζ., *Ο Αντιαμερικανισμός στην Ελλάδα 1949-1988*, Εκδόσεις Ασίνη, Αθήνα, 2016
- Λιαλιούτη Ζ. , «Όψεις του Πολιτισμικού Αντιαμερικανισμού: το ευρωπαϊκό πλαίσιο και η ελληνική περίπτωση», στο περιοδικό *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση πολιτικής και ηθικής θεωρίας*, Τεύχος 28, 2011-2012
- Λυμπεράτος Μ., *Από το ΕΑΜ στην ΕΔΑ. Η ραγδαία ανασυγκρότηση της Ελληνικής Αριστεράς και οι μετεμφυλιακές πολιτικές αναγκαιότητες*, Εκδόσεις Στοχαστής, Αθήνα, 2011
- Νταλούκας Μ., *Ελληνικό Ροκ: Ιστορία της νεανικής κουλτούρας από τη γενιά του Χάους μέχρι το θάνατο του Παύλου Σιδηρόπουλου 1945-1990*, Εκδόσεις Άγκυρα, Αθήνα, 2006
- Παπαθανασίου Ι., *Η Νεολαία Λαμπράκη τη Δεκαετία του 1960: Αρχειακές Τεκμηριώσεις και Αυτοβιογραφικές Καταθέσεις*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας-Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα, 2008
- Παπαχελάς Α., *Ο Βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας: Ο Αμερικανικός Παράγων 1947-1967*, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα, 1997
- Παράκατης Σ., *Το Αμερικανικό Εργατικό Τραγούδι: Οι ρίζες του και η εξέλιξη του έως σήμερα*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2017
- Πισιμίσης Β., *Βούρλα-Τρούμπα: Μια περιήγηση στο χώρο του υποκόσμου και της πορνείας του Πειραιά (1840-1968)*, Εκδόσεις Τσαμαντάκη, Αθήνα, 2010
- Ριζάς Σ., *Η Ελληνική Πολιτική μετά τον Εμφύλιο: Κοινοβουλευτισμός και Δικτατορία*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2008

- Σαιν Μαρτέν Κ., *Λαμπράκηδες: Ιστορία Μιας Γενιάς*, Εκδόσεις Πολύτυπο, Αθήνα, 1984
- Σολδάτος Γ., *Ιστορία του Ελληνικού Κινηματογράφου: Α Τόμος(1900-1967)*, Εκδόσεις Αιγόκερως, Αθήνα, 1999
- Σταθάκης Γ., *Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ: Η Ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2004
- Σφήκας Θ., *Οι Άγγλοι Εργατικοί και ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Φιλίστωρ, Αθήνα, 1997
- Σφήκας Θ., *Το Σχέδιο Marshall. Ανασυγκρότηση και Διαίρεση της Ευρώπης*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2011
- Τρίκκας Τ., *ΕΔΑ 1951-1967: Το Νέο Πρόσωπο της Αριστεράς (Τόμος Α)*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 2009
- Φλάισερ Χ., «Στρατηγικές Πολιτισμικής Διείσδυσης των Μεγάλων Δυνάμεων και ελληνικές αντιδράσεις 1930-1960» στο Φλάισερ Χ., *Η Ελλάδα '36- '49: Από τη Δικτατορία στον Εμφύλιο-Τομές και συνέχειες*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2003
- Χατζηβασιλείου Ε., *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2010
- Bernstein S.-Milza P., *Ιστορία της Ευρώπης* (3^{ος} τόμος), Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1997
- Dessens N., «Ο μύθος του Νότου: Δοξάζοντας την αντί-Αμερική» στο Mathe S., *Αντιαμερικανισμός. Οδηγίες Χρήσεως*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2002
- Eyerman R.-Jamison A., *Music and Social Movements: Mobilizing Traditions in the Twentieth*

Century, Cambridge University Press, Cambridge, 1998

- Hobsbawm E., *Η Εποχή των Άκρων: Ο Σύντομος Εικοστός Αιώνας 1914-1991*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2010
- Mazower M., *Σκοτεινή Ήπειρος: Ο Ευρωπαϊκός Εικοστός Αιώνας*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2001
- Meynaud J.-Μερλόπουλος Π.-Νοταράς Γ., *Οι Πολιτικές Δυνάμεις στην Ελλάδα 1946-1965* (Τόμος Α), Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα, 2002
- Richter H., *Η Επέμβαση των Άγγλων στην Ελλάδα: Από τη Βάρκιζα στον Εμφύλιο Πόλεμο*, Εκδόσεις ΕΣΤΙΑ, Αθήνα, 2003
- Rubin J., *Do It*, Διεθνής Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1980
- Young J., *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου 1945-1991: Πολιτική Ιστορία*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2009

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- <http://history.house.gov/Exhibitions-and-Publications/BAIC/Historical-Data/Constitutional-Amendments-and-Legislation/>
- Μηχανή του Χρόνου, *Ο Μακαρθισμός στο Χόλιγουντ. Η στάση του Σινάτρα, η κυβίστηση του Μπόγκαρτ, η προδοσία του Ελία Καζάν, η ηρωική στάση της Μαίριλυν Μονρόε*. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

- <http://www.mixanitouxronou.gr/o-makarthismos-sto-choligount-i-stasi-tou-sinatra-i-kivistisi-tou-bokarnt-i-prodosia-tou-elia-kazan-i-iroiki-stasi-tis-merilin-monro/>
- http://www.biblionet.gr/author/23704/%CE%9C%CE%BF%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%B2%CE%AC%CE%BA%CE%B7%CF%82,%CE%91%CE%BD%CF%84%CF%8E%CE%BD%CE%B7%CF%82,_1923-2007
 - Μηχανή του Χρόνου, «Η κυρία πρώτη με χαστούκισε και μετά τη γιαουρτώσαμε». Μαρτυρία ντοκουμέντο από τον πρώτο νέο που κουρεύτηκε με την ψιλή και ρεζιλεύτηκε ως τέντυ μπόϊ. Τα παρασκήνια του περίφημου νόμου 4000 περί τεντυμποϊσμού: <http://www.mixanitouxronou.gr/i-kiria-proti-me-chastoukise-ke-meta-ti-giaourtosame-martiria-ntokoumento-apo-ton-proto-neo-pou-kourefitike-me-tin-psili-ke-rezileftike-os-tenti-boi-ta-paraskinia-tou-perifimou-nomou-4000-peri/>
 - Μηχανή του Χρόνου, «Ο διάλογος της ντροπής, που κατέληξε στον νόμο 4000...»: <http://www.mixanitouxronou.gr/o-dialogos-tis-ntropis-pou-katelixe-sto-nomo-4000/>
 - Μηχανή του Χρόνου, «Νόμος 4000 περί τεντυμποϊσμού. Η ντροπιαστική σελίδα του νομικού μας πολιτισμού, καθώς το κούρεμα ήταν απόλυτα παράνομο...»: <http://www.mixanitouxronou.gr/nomos-4000-peri-tentimpoismou-i-ntropiastiki-selida-tou-nomikou-mas-politismou-kathos-to-kourema-itan-apolita-paranomo/>
 - Μηχανή του Χρόνου, «Όταν γυρίζαμε τη σκηνή της διαπόμπευσης στην ταινία Νόμος 4000, ο κόσμος παραλίγο να με λιντσάρει – Έχω ρίξει και γω γιαούρτι», λέει για την εποχή των τέντι μπόϋς ο ηθοποιός Θανάσης Παπαδόπουλος...»: <http://www.mixanitouxronou.gr/otan-girizame-ti-skini-tis-diapompefsis-stin-tenia-nomos-4000-o-kosmos-paraligo-na-me-lintsari-echo-rixi-ke-go-giaourti-lei-gia-tin-epochi-ton-tenti-bois-o-ithopios-thanasis-papadopoulos/>
 - Αφιέρωμα της *Εφημερίδας των Συντακτών* για την περιοχή της Τρούμπας (Τ Μέρος). Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.efsyn.gr/arthro/apo-toys-germanoys-kataktites-sta-amerikanakia>
 - Παπαμακάριος Μ., «Από τους Wobblies στον Woody Guthrie και τον Nightwatchman: Ιστορική αναδρομή στο αμερικανικό εργατικό

τραγούδι(μέρος δεύτερο). Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα:

<http://www.toperiodiko.gr/amerikaniko-ergatiko-tragoudi2/#.Wv61FKSFPIU>

- http://eedy.gr/%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%B1_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%B5%CE%B5%CE%B4%CF%85%CE%B5-2/

ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

- Βασίλης Μάρος, *Η Αθήνα χορεύει Ροκ εντ Ρολ* (1957). Η ταινία είναι διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <https://www.youtube.com/watch?v=hxDXZOhyiM&t=223s&pbjreload=10>
- Αφιέρωμα της εκπομπής *Μηχανή του Χρόνου* για την ιστορία της Τρούμπας. Η εκπομπή είναι διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <https://www.youtube.com/watch?v=-20g-LOV7U8>

